

HID

TÁRSADALMI, IRODALMI
ÉS KRITIKAI SZEMLE

1950 november

T A R T A L O M

Gál László: Irodalom és miszticizmus (729) — Herceg János: Kicsike (740) — Ács Károly: Versenyben a nappal (746) — Ács Károly: Egymásé és mindenkié (749) — Sinkó Ervin: Mirosláv Krlezsa műve (750) — Sárosi Károly: Vörös Márta (765) — Boskó Petrovics — Ács Károly: Vihar (767) — Boskó Petrovics — Ács Károly: Autóbuszon (769) — Bóna Júlia: Kezdet (770)

FIGYELŐ

Lőrinc Péter: Szólam-irodalom (773) — Sulhóf József: A hangsúly és a nyelv zenéje (785) — B. Szabó György: A vajdasági képzőművészek IV. kiállítása (791) — Pennavin Olga: A szlavóniai sziget-magyarság (795)

KÖNYVSZEMLE

Ágoston Mihály: „Magyar népmesék“ (802) — Pataki László: „Színjátók kézikönyve“ (807)

SZÍNHÁZ

Herceg János: „Kísértetek“ (811)

KULTÚRÉLET

Brindza Károly: Könyvterjesztő munkánkról (817)

KRÓNIKA

KÉPMELLÉKLETEK

Valamennyi kép a vajdasági képzőművészek IV. kiállításának az anyagából való.

Szerkeszti a szerkesztőbizottság

Felelős szerkesztő: Ernyes György

Szerkesztőség: Noviszád, Njegoseva utca 2/I. Telefon: 20—63

Kiadóhivatal: Noviszád, Jován Gyorgyevics utca 2

Telefon: 38—94

Előfizetési díj: Egy évre 120 dinár, fél-évre 65 dinár

Postatakarékszám: 300-473.220. Lapzártá minden hó 10-én

Kéziratokat nem őrizünk meg és nem adunk vissza

HÍD

TÁRSADALMI, IRODALMI
ÉS KRITIKAI SZEMLE

GÁL LASZLÓ:

Irodalom és miszticizmus

Dicsérjétek az Urat hegedűben, lantban és tizhúrú kintornában énekeljétek néki. Mondjatok néki új éneket, jól énekeljétek nagy örömmel.

(Zsoltárok könyve XXXIII.)

Nyilván terhes neki az a nagy istenítés, amit vele művelnek — írta Lion Feuchtwanger »Vallomás Moszkváról« c. művében — s helytel közel gúnyt is űz belőle. Így például újévkor egy kisebb baráti körben adott lakomán poharát emelve kijelentette: »A népek páratlan vezérének, a nagy és zseniális Sztálin elvtársnak egészségére ürítem poharam. Így ni, kedveseim, ez volt az utolsó felköszöntő, amit itt ebben az évben rám mondanak«.

Igen, az író »ízléstelennek és mértéktelennek« találta a kultuszt, amit űztek vele, s az, akivel ezt az ízléstelen és mértéktelen kultuszt űzték, maga is kijelentette: »Egy szervilis bolond többet árt, mint száz ellenség«. Egyébként pedig — írja Feuchtwanger —, időközben a moszkvai és leningrádi pártbizottságok határozatilag kimondották, hogy »a pártvezérek felesleges és indokolatlan üdvözlésének hamis gyakorlata« élesen elítélendő és az újságokból el is tűntek a »fellengzős hódolótáviratok.«

Néhány író, néhány gondolkodót még felsorolhatnánk, akik »ízléstelennek és mértéktelennek« találták ezt a kultuszt, amely csak annyira szocialista, mint mondjuk Kálvin tanítása, miszerint: »isten kiválaszt némeleket szolgálai közül az igazságtalanul elnyomott népek felszabadítására«. Ha azóta e »szervilis bolondok« több mértéket és ízlést tanúsítottak volna — ma semmiképpen sem lehetnék egy új kálvinizmus, egy új istenhit keletkezésének szomorú szemtanúi. Akkor megmaradtunk volna Plehanovnál, aki azt tanítja, hogy »a személyiségek jellemük sajátosságainál fogva befolyást gyakorolhatnak a társadalom sorsára, sőt befolyásuk olykor igen jelentős, de az ily befolyás lehetőségét és mértékét a társadalom szervezete, erőinek kölcsönös viszonya határozza meg.

A személyiség jelleme csak akkor és csak annyiban »tényezője« a társadalmi fejlődésnek, ahol, amikor és amennyiben a társadalmi viszonyok megengedik neki«.

Akarva, nem akarva, arra kell gondolnunk, hogy baj lehet ott a társadalom szervezetével, erőink kölcsönös viszonyával, a társadalom fejlődésével is, ahol a »személyiség jelleme« ennyire »tényezője« a társadalom fejlődésének.

A szocialisták általában nem pápa-ellenesek, hanem pápaság-ellenesek. Gondolkodó ember egyszerűen nem hiszti, hogy van ember, aki csalhatatlan. Nem volt »pápa« Marx sem, Lenin sem — a dogmák és a dogmatizmus harcos ellenségei. És, ha a tévedhetetlen emberben nem hiszünk, hihetünk-e még ezen is túl — az isteni emberben? Az emberben, aki az összes tudományok tudója, akinek személyes műve a természet átalakítása (Erdei Ferenc), akinek hangja »az emberiség alkotó munkájának és dicsőséges szabadságharcának az egész földet betöltő, megvilágító zenéje« (Illés Béla), aki »felülre rakja azt, aki lenn volt, aki hátul volt előre tolja« (Gábor Andor), akinek »nevét zendítik a Duna, Volga és Jang-ce« (Gellér Oszkár), akinek műve rózsabokor, üzem, iskola, szövetkezet (Gereblyés László), akinek a képe világít a füstös szobában... (Veres Péter).

Nem hallgattak el a »szervilis bolondok« és tovább zeng az ének: »Ő szállítja le a hadakat mind a földnek határáig, eltöri az ívet, és elrontja a kopját, és a szekereket tüzzel megégeti, ezt mondván:

Szűnjetek meg és ismérjetek meg, hogy én vagyok az isten; ki felmagasztaltatom a pogányok között, és felmagasztaltatom az egész földön...«

Nem véletlenül nyúltunk ismét Dávidhoz, a zsoltármondóhoz. Amikor az új zsoltármondókat olvassuk önkéntelenül is a régi jút eszünkbe. Azt hisszük nekik is, az új vallásalapítóknak. És vajjon, aki az új »fény-hozót« (Kónya Lajos) énekei most, vajjon messze jutott-e a »legyen világosság és lőn« meséjétől? És vajjon mennyire becsüli a népet, a népét, az, aki mese helyett csak mesét, legenda helyett csak legendát tud adni neki? Vagy inkább az öreg Pascalnak volna igaza: »a hit észszerű oka az érdek«?

Mi valamikor »csak« Pártot tanultunk és nem neveket. Akik neveket tanulnak, igen könnyen válhatnak — rossz tanulókká. Nem akarunk történelmi analógiákhoz nyúlni, de kézen fekszik a tanulság: mi történt azzal, aki személynek tulajdonította a Vörös Hadsereg megalakítását és nem a Pártnak? Mi történt azzal, aki személyének tulajdonította az 1919-es magyar munkásforradalmat és nem a Pártnak? Ha 1848-at Kossuth személyes művének hisszük, akkor talán ne nyúljunk Marxhoz..

Szól a százhúrú kintorna és mi megkíséreljük elképzelni, hogy mit is gondolna az a mondjuk ötszáz év múlva születendő gondolkodó, aki az ásatások során mai magyar újságokra bukkanna. Mit gondolna a személyiségről, aki jelleme sajátosságainál fogva oly nagy befolyást gyakorolt ötszáz évvel azelőtt a társadalom sorsára? És mit gondolna a társadalmi viszonyokról, amelyek ezt megengedték neki?

A kutató elsősorban megállapítaná, hogy a személyiség

1) a győzelem lobogója (G o n c s á r o v);

- 2) a nép (Zelk Zoltán);
  - 3) minden ember öccse (Szabó Pál);
  - 4) a jövő apja (Devecseri Gábor);
  - 5) az Idő kortársa (Pável Antokolszkij);
  - 6) a világ kovácsa (Kuczka Péter);
  - 7) jövődő lányok és sejtett fiúk alkotója (Darázs Endre);
  - 8) új történelem teremtője (Somlyó György);
  - 9) új biblia írója (Darvas József);
  - 10) az óriások birodalmának ura (Szúdi György),
- akinek szavaitól a győztes, boldog ország erősödik, mint napban a búza szára. (Aczél Tamás).

Azt hisszük, a kutató előtt most már tisztán áll a személyiség képe és most már azt is tudja, hogy mit tartson a társadalmi viszonyokról. Nem csodálkoznánk, ha beszámolóját azzal kezdené, hogy öt-ezer év alatt valójában igen keveset fejlődött az ember és az emberi lélek mérnökei semmivel sem tudnak többet ama Dávidnál, aki már hirdetett egy nevet atyjafiainak és a Gyülekezet közepette dicsérte, mondván: »Boldog nép az, kinek istene a Jehova: és a nép, melyet kiválasztott örökségül magának.«

Ezt azonban a kutató mondaná, aki ötszáz év múlva születik. Mit mondjunk azonban mi, aki kma élünk, akik mégiscsak olvasónak és legalább is haladószellemű embernek tekintettünk mindeddig. Mit mondjunk, akik korunknál fogva is már láttunk egyet s mást a világból, s akik gyermekkorunktól kezdve szívesen küzdöttünk a babonák ellen, s akik elhittük, hogy a vallás ópium a nép számára?

Mit mondjunk mi, akiknek szívügye a magyar írás?

A Vörös Hadsereg felszabadította Budapestet és a magyar írókiválóságok előjöttek a pincéből. Ezt nem mi mondjuk, ezt Horváth Márton, a »Szabad Nép« szerkesztője mondja Zilahyról, Márairól és Illyés Gyuláról. A pincéből előjött kiválóságok »nem tudták eleinte, hogy hányódó hajójuk a proletárdiktatúra jéghegyei közé került-e, vagy a polgári demokrácia jóreménységfokán kötött-e ki? Az írókiválóságok közül hagyjuk ki talán Zilahy Lajost, a Szovjet-Magyar Társaság néhai elnökét, aki Amerikába emigrált és, ha igaz, amit hallottunk róla, szektáns lett, kveker. Hagyjuk ki Márai Sándort is, akivel nem tudjuk, mi történt, aki úgylátszik elhallgatott. Maradjunk csak Illyés Gyulánál, akit sokan a legnagyobb élő magyar írónak tartanak s akinek munkásságát leginkább tudtuk figyelemmel kíséreni a felszabadulás óta.

A Vörös Hadsereg előrenyomulásával egyidőben, Illyés Gyula elindult Nyugat felé. Miért menekült Illyés Gyula, a haladó szellemű író, a »népi írók« egyébként igen vegyes társaságának elismert vezére? Hadd mondja el menekülésének indokait ő maga:

Nézz rájuk: ez a szemedet
viseli, az a homlokod,
egy törzsök ez; próbálhatod,
de letagadnod nem lehet.

Mint vándorló madársereg
közül egy: egy vagy közülük,
repülsz az időn át velük:
életük örökéleted.

Ők megtagadhatnak s meg is
tagadnak, hogyha úgy kívánja
gyávaságuk vagy butaságuk.

De neked gyűlöleted is
azt mondja: életre-halálra
egy vagy velük, szaladj utánuk.

(A K a p o s n á l)

Kik menekültek akkor Nyugat felé? Nagypolgárok, nagybirtokosok, csendőrök, nyilas gyilkosok, egy megvert fasiszta hadsereg katonái. Illyés Gyula gyűlölte őket (azt mondja); ők megtagadták Illyés Gyulát; mégis utánuk szaladt, egynek érezte magát velük életre-halálra. Vajjon mindenki elmenekült Budapestről? Nem, nem mindenki. Ott maradtak a sajnos oly kevésszámú ellenállók, ott maradtak a munkásság száz-ezres tömegei, ott maradtak az üldözöttek közül azok, akiknek sikerült életüket megőrizni valamelyik pincében. Azokkal is egynek érezte magát Illyés Gyula? Maradjunk egyelőre annál, hogy nem azokkal érezte magát egynek, azok nem voltak — úgylátszik, — a törzsökből.

Siessünk megállapítani, félreértések elkerülése végett, hogy Illyés Gyula sohasem volt fasiszta. Egyidőben közel állt a kommunizmushoz, a szívében talán meg is őrzött valami rokonszenvet iránta, akkor, is, amikor társaságának egyrésze — jórésze! — egészen más vizeken evezett. Illyés Gyula — semleges volt csupán és van, aki ezt a semleges-séget, tehetséges és gondolkodó ember részéről, még nagyobb bűnnek találja. Hogy mennyire volt semleges?

E. A. h a l á l á r a

Nem ember, hanem csak az emberek:
az aljasság fagy-szele ölte meg,
kik megtagadták, bomlott magyarok
s bomló zsidók, kiket megtagadott.

— — — — —
Legyen erőd, hogy az örök mocsár
történelmeibe tisztálkodva szállj,
fényesen frissen, égre a fejed —
A többi gondja úgysem a tied.

Ezt gondolom...

Ez az »E. A.« minden bizonnyal Elek Artur, a Nyugat egykori jónevű tanulmányírója és novellistája, kitűnő műfordító és kritikus — aki 1944-ben öngyilkos lett. Lám, Illyés Gyula, a semleges, egy nevezőre hozza a bomlott magyarokat (a nyilasokat!) és a bomló zsidókat, akik »megölték« Elek Arturt, az öngyilkos zsidót. Illyés Gyula úgy gondolta, hogy ezzel a semlegességgel fényesen és frissen szállhat »az örök mo-csár förtelmeibe«, mert nem az ő gondja a bomlottak és bomlók — a magyar nép gondja.

Ment, mendegélt Illyés Gyula, Nyugat felé, amerre akkor »gye-rek, kutya, szekér, csikó, hídlás és ól szaladt«. Ment — aztán megfor-dult és elindult visszafelé. Itt a nagy elhatározás a semleges Illyés Gyula lelkében:

Szemközt az áradással
kelet felé,
gyerünk csak mi barátom,
a sors elé.

Ha hullám is, mi ott jön,
tán fölemel.
S ha elsöpör is — szemközt
várta a mell!

A bátorságra kapott semleges költő elindult tehát az oroszok felé, bár akkoriban (és még sokáig) az volt a véleménye, hogy:

Veri a sors a mágyart, dühösen
vagdalkozik.
Egyet nem üt le testéről sosem,
a láncait.

Budára érkezett a költő 1945. elején, saját villájába, amelynek balkónjáról nézi a felszabadító harcokat. Ime, ezt látja a balkónról:

Hajlongva jó a katona felém,
nézem szegényt,
hol megbocsátón, hol ilyen kemény
prófétaként.
Jöjj, tanulj tőlem harcot, nyomorult,
tanulj erényt,
hogy szélbe szórsz minden vigaszt s reményt!

s mégis tudod, nem tetted semmiért!

Még szerencse, hogy a katona (vörös volt-e, vagy fehér?) nem a semleges költőtől tanult harcot és erényt. És éppen itt a semlegesség sikere, mert ha vörös volt a »nyomorult«, akkor harcot, ha fehér volt, akkor erényt — nem a költőtől tanult csakugyan. S, ha vörös volt, ak-

kor nem szórt a szélbe »minden vigaszt s reményt«, de ha fehér volt, akkor bizony »semmiért tette«.

De bocsássuk ezt meg a költőnek, aki akkor még úgy látta, hogy a hazája elveszett (»szerte szállt, mint a háza«) ... és csak lassan-lassan ébredt arra a felemelő tudatra, hogy csak az urak országa veszett el, a Vörös Hadsereg valójában magával hozta az új Magyarországot, a nép Magyarországot — akkor legalább is azt hittük. Amikor a költő minderre rájött, azonnal munkához fogott és agitációs útra indult — a **P a r a s z t p á r t** érdekében. Mert:

Mit ér a hatalom s dicsőség?
mit a száraz morzsák?
Szívszerint kell, vagy sehogysem
minekünk az ország!

Szívszerint, a k k o r még nem lehetett nagyon megelégedve a költő, hiszen a felszabadulás tényében nem látott felszabadulást. Amit nem énekelt a Horthy és nyilas idők alatt, most adott hangot harciköltészetének, most szólította harcra a magyar népet:

Százszor lecsapva
te, népem,
te mint a lapda
keményen
szökj a magasba!

Jajpanaszt egyet
se adj, a
sújtó erőt vedd
magadba
megsegítődnek!

Ami széttörne,
az nyomjon
tömörre össze!
Az dobjon
föl, mi lelökne!

Könnyű repülni
súly nélkül!
A próba: túrni!
S a mélyből
föl —, kikerülni!

Zárt foggal, jobban
mint régen,
megmakácsodtan
reményben,
mondd: így is jól van.

Fájt? Fájjon! Vissza
 majd nem fáj!
 Kínos ez a vizsga:
 eldőlt már,
 ki, aki bírja!

Túrj! S törj magadra
 hagyatva,
 világ legalja
 magyarja
 még magasabbra!

(L a p d a)

A felszabadulás után legalább is különösnek tekinthető érzésekről ad számot ez a szép vers. Most (a felszabadulás után!) ne jajpanaszkodják a nép, most túrjon zárt foggal, reményben megmakaçsodtan és ha fáj is most, ez a kínos vizsga, túrj és törj magasba most világ legalja magyarja.

Hogy nem tévedünk Illyés Gyula költészetének, szándékainak megítélésében, még csak annyit, hogy nem sokkal később újból megindította a »Válasz«-című folyóiratot, amelyről csak a Magyar Dolgozók Pártja központi lapjának, a »Szabad Nép« szerkesztőjének véleményét idézzük: »... A »Válasz« nyíltan hirdette az irodalomban »a paraszti vezetés« reakciós jelszavát.

Miért időztünk ennyit Illyés Gyula háborús és háború-utáni költészeténél? Mert Illyés Gyulát nemcsak mi tartjuk a magyarság legnagyobb élő írójának, hanem a — Magyar Dolgozók Pártja is. És mert Illyés Gyula is eljutott az új istenhitig. Hogy mennyire őszintén jutott el, arról a következőkben...

Illyés Gyula lapja, amíg tehette, a reakciót szolgálta tehát. Szolgált még pedig nem csupán azzal, hogy a »paraszti vezetés reakciós jelszavát hirdette«, hanem azzal is, hogy hangot adott az egykori »népi« írócsoport jobboldali »jobbainak« — Németh Lászlónak, Vas Istvánnak, Weöres Sándornak, még a »majdnem« fasiszta Sinkának is. Illyés Gyula »érdeme« is, hogy »kialakult Magyarországon egy folyóirat-költészet, mely Mindszenty versbe-szedett pástorleveleire emlékeztetett«. Kialakult »egy novella- és regényirodalom, mely teljesen a dekadens imperialista kultúra eszközeivel kifejezettebben polgári osztály-irodalom volt, mint bármi idáig Magyarországon.« (Horváth Márton). Illyés Gyula is »a jobboldali vezetéssel »szekértáborban« tömörített reakciós »parasztegységgel« kísérletezik — akár az 1943-as szárszói konferencián«. A »Válasz«, tehát Illyés Gyula véleménye is volt, hogy »ez a nemzedék nem népellenessége miatt ellenezte a fasizmust, hanem mert általában — bármennyire is tébolyultan —, de politika volt«.

Higyjük el tehát Horváth Mártonnak és magának Illyés Gyulának, hogy Illyés »ellenezett« a politikai költészetet, a politikát és különösen a kommunista politikát.

Maradhatott-e ez így? Lényegében maradhatott volna és maradt volna, ha a Magyar Dolgozók Pártja gazdasági eszközökkel nem kényszeríti Illyés Gyulát és társainak egyrészét arra, hogy — ne elleneze a politikai költészetet és magát a politikát, hogy ez a költészet és mögötte maga az ember, a költő is — politikaivá, s mi több: »kommunistává« váljék. Mert időközben valóban »kommunista« lett jóegynéhány parasztpárti magyar író, így elsősorban Veres Péter, akinek »szép kiugrását« Horváth is dicséri, aztán Szabó Pál és — maga Illyés Gyula is, de még a ködösen reakciós, neo-szürrealista és még nem tudom mi, Weöres Sándor is elindult a »jó« úton.

Gazdasági eszközöket mondtunk az előbb. A 12 forintos »Válasz« tagadhatatlan hatásának ellensúlyozására »dömping«-folyóiratokat adott ki a Magyar Dolgozók Pártja: az 5 forintos »Fórum«-ot és a 3 forintos »Csillag«-ot. Nem bocsátkozunk most annak megállapításába, hogy magunk is összehasonlíthatatlanul jobb folyóiratnak tartjuk, akár a Fórumot, akár a Csillagot — csak megállapítjuk, hogy a »Válasz« és írói természetesen nem sokáig bírták a »konkurrenciát«. A »Válasz« meghalt, íróinak egyrésze pedig feltámadt, mint »kommunista író«, mint olyan író, aki »a szovjet irodalom példáján« hatalmas lépést tett az alapvető irodalmi kérdések tisztázása felé, mint akik, óvhatatlanul lángrollobbant — és pislákoló mécses vagy lobogó fáklya módján kezdi mutatni a haladás útját«. (Horváth Márton).

Csoda történt! Az értelmetlenség poétája, Weöres Sándor, most már így énekel:

Szív dobban,
szív dobban,
kalapács koppan, tűz lobban.
Feszül az új híd, dörög az új gyár,
virul az ország, újra él már!
Még-szebben,
Még-jobban,
kalapács koppan, szív dobban.

Veres Péter bácsi, aki Beográdban még enyhén gyúnyolódott velünk szövetkezeti mozgalmunk miatt, ma a szövetkezeti mozgalom énekes-e. Szabó Pali bátyánk, aki itt azt mondta, hogy neki majd elhiszik odaát, a magyar parasztok, ami jót ír rólunk (mert ő nem kommunista! a kommunistáknak nem hinnék!), ma a kommunisták parasztlapjának főszerkesztője, És a többiek? És Illyés Gyula?

Most már valamennyien tudják, hogy hol kötött ki hányódó hajójuk. Most már tudják, hogy »a proletárdiktatúra jéghegyei közé került« és nem »a polgári demokrácia jóreménységfokán kötött ki«!

Tudják és levonták az annyira szükséges tanulságokat. Vagy talán ma már hisznek is abban, amiben tegnap még nem hittek, aminek tegnap még az ellenkezőjét hitték és hirdették. Lehet. Hisz-e, hihet-e azonban az olvasó az annyira gyökeresen hitett változtató író új hitében? Ha az író eléggé meggyőző erővel, ha az író egészen a lelkéből tudja új hitét hirdetni, magyarázni, beleagítálni az olvasó lelkébe-szívébe, akkor talán igen.

Nézzük tehát, hogy tudja-e, akarja-e. Mert ez is fontos: akarja-e az író, amit esetleg mondania kell; hiszi-e azt, amit elhítenni akar?

Illyés Gyula a »Válasz« volt főszerkesztője megváltotta a belépőjegyét a »Csillag«-ba. Nem is egyszer váltotta meg. Az egyik ilyen belépőjegynek a címe: »Három vers-szakasz, prózában«.

Idézzük: »Amikor Moszkvában jártam — még ezerkilencszázharmincnygyben — szerettem volna Sztálint is látni.

— Voltaképpen ismerni szeretném, hogy hazatérve róla is beszámolhassak — mondtam egy ráncosarcú, de vén ráncai közül fiatalosan okos tekintetet hunyorgó orosz írónak.

— Akkor üljön rögtön vonatra, — mondta.

— Miért? Hol láthatom?

— Az egész országban. Mindenütt, ahol munka folyik. Ott mindenütt van öbelőle valami.

— Vagyis ahhoz, hogy őt megismerjem, járjam be az egész Szovjet-uniót?

— És még akkor sem ismerné egészen. Mert az ő gondja azon is túlterjed.«

Ez volna az első szakasz (prózában) a három közül. A másodikban a költő utazik, nézelődik, gondolkodik. Azt állítja, hogy »a mű mindig jobban érdekelte, mint az alkotás«. Tízezer kilométert utazott.

A harmadik szakaszt ismét idézzük:

»A felén járhattam ennek a tízezer kilométeres útnak, amikor az Azovi-tenger mellékén egy kisebb városba jutottam. Megnéztem a gyárat, a színházat, az új könyvtárat, a gyermekotthonukat. Megnéztem egy közeli falvat, amelyben azelőtt csak sárkunyhók voltak, de ahol most új házak sorakoztak. Itt is megnéztem a könyvtárat, a kultúrházat. Vinni akartak a gyermekotthonba.

Gyermekotthont már eddig is annyit láttam, hogy előadást tarthattam volna akár a dadáknak is.

— De menjünk csak, megígértük!

Az én gyermekotthon-ismeretemnek már ez sem mondhatott újat. Tiszta volt, rendben volt. A gyermekek zöme öt-hatéves volt. De akadt köztük tiz-tizenkétéves is.

Az lepett meg, hogy igen büszkék voltak; valami miatt igen nagyon adtak magukra. Fejük fönt volt, szemük csillogott. Vették le ruhájukról a pihát is. S fegyelmezték egy-egy pillantással egymást.

Némán és láthatóan várták az alkalmat a szóra, hogy meg kellett kérdeznem, mivel vannak úgy tele.

— Itt járt Sztálin elvtárs!

S ettől még jobban kigyúltak.

Az embernek az volt a képzelme, mintha annak a tekintetnek, mely oly boldoggá tette őket, azóta is magukon éreznék a fényét.

Ez ragyogott a személyzet tagjainak arcán is.

Nos, gondoltam, ha szemtől-szembe nem is, de most mégis láthatom Sztálint; olyanformán, mint amikor az oldalsó tükörből lát meg valakit az ember. És ez a látás lesz az igazi. Mert az ember arca és lelkülete nem halott anyagként szolgál a tükörből; megmér, hogy mit sugároz tovább.

— Mikor járt itt?

Kiderült, hogy már három éve járt ott. Közvetlenül az otthon megnyitása után. Eszerint a kisebbek jószerivel nem is emlékezhetek rá.

Különös, az első pillanatra zavarbaejtő érzés fogott el. Bizonyosnak, valóságnak éreztem, hogy ezek a kisgyerekek emlékeznek Sztálinra. Azt éreztem, hogy itt mindenki azt érzi, hogy tegnap suhant végig rajtuk Sztálin tekintete. Hogy ez a tekintet most is rajtuk van s ez kiütetést ad s kötelességet ró rájuk. Ritkán tapasztalhattam, így szemtől-szembe, mi a rajongás; ennek heve csapott meg.

Nem voltam kommunista, tán éppen ezért mérhettem rejtelmes erejét.

Ezért is érzem ezt az élményemet versbevalónak. Nem terhelem azzal, hogy rímet aggatok rá«.

Eddig a »Három vers-szakasz, prózában«.

No, már most, még egyszer feltesszük a kérdést: hisz-e, hihet-e az olvasó Illyés Gyulának? Meggyőző erővel, egész lelkéből hirdeti-e hitét Illyés Gyula? És végül: hiszi-e Illyés Gyula, amit elhítenni akar?

Nem hisszük és nem hiszi. Illyés Gyula tréfált a »Csilag« szerkesztőivel, a Magyar Dolgozók Pártjával, akik ennek a tréfának »bedőltek« és a három vers-szakaszt a »Csillag« ünnepi számának ünnepi helyére helyezték.

Az olvasó nem azért nem hiszi, mert Illyés Gyula közvetlenül hazatérése után, még 1934-ben, megírta mindennek éppen ellenkezőjét is. Megírta, hogy — éppen az Azovi-tenger mellékén! — csavargókat, éhezőket, sorbanállókat látott és megírta, hogy: »sokkal többre becsülném a költőt, ha Sztálin helyett azokat a szegény napszámosokat énekelné meg, akiket én a minap vagy negyvenes csoportban ebédre várakozni láttam«.

Az olvasó talán nem is olvasta Illyés Gyula akkori könyvét, hihetne a mostani Illyés Gyulának, ha az író ezt valóban akarná, ha nem csúfolódnék elsősorban önmagával, aztán az olvasóval, aztán a párttal, aztán Sztálinnal és mindenkivel (sokan vannak!) aki vele együtt az új istenhimnuszt énekeeli.

Mert ugyan elhiszi-e épeszű olvasó, hogy gyerekek (zömük öt-hat éves!) emlékeznek egy három évvel azelőtti látogatásra, hogy azért »adnak magukra, fejük fönt van, szemük csillog, veszik ruhájukról a pihét is, s fegyelmezik egymást egy-egy pillantással«? Mert három éve ott járt Sztálin! S azóta egyfolytában fönt van a fejük és veszik a pihét ruhájukról! A zöme kétéves kora óta, néhányan (»akad köztük«) hét-kilencéves kora óta!

Nem, az író csúfot üzött a megrendelt anyagból, az író megmutatta a rendelőknek, hogy ha zsoldtárt akarnak, ír ő olyan zsoldtárt, amilyent senki sem írt, még Dávid sem, még istenről sem!

Így Illyés Gyula. A többiek azonban komolyan vették a rendelést. A többiek »becsületes« mértéket vettek és jól szolgálták ki a megrendelőket. Mind a többiek érdemesek arra a sztálini megállapításra, hogy: »egy szervilis bolond többet árt, mint száz ellenség«. Erre a megállapításra egyébként különös joggal érdemesek a megrendelők maguk, akik már a megrendeléssel is érdemeseknek mutatkoztak az első és azzal, hogy

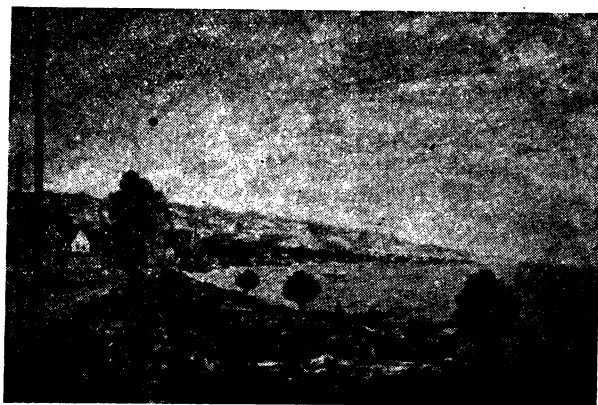
Illyés Gyula csüfolódását díszhelyre tették, a második jelzőre! Többet ártottak valóban, mint száz ellenség.

Ezek a »botcsinálta«, méghozzá: gazdasági botcsinálta zsoltárok azt hisszük, ellenkező hatást váltottak ki. Azt hisszük, ami a népet illeti és meggyőződésünk, ami a kommunistákat illeti.

Nincsen kommunista isten, még akkor sincs, ha kétlábon jár, még akkor sincs, ha két lapban és egyetlen hónapban huszonöt vers hirdeti, — a prózában írt vers-szakaszokról nem is beszélve.

Pápa viszont van. De csak a nagyon elmaradt, a nagyon bigott katolikusok hisznek már a pápa »csalhatatlanságában«. És a Magyar Dolgozók Pártjának egyes vezetői.

(Folytatjuk)

Ipics Száva: Kamenicai táj

HERCEG JÁNOS:

A kicsike

A kis csapatból néhányan már felértek a hegytetőre, ahol többfelől futottak össze az utak s a tisztásról nagyszerű kilátás nyílt a Fruska Gora egész déli lejtőjére. A kapitány, aki a kirándulókat vezette s aki már régen nem volt kapitány, hanem könyvelő egy kereskedelmi vállalatnál, most egy kidöntött fatörzsre állt s hosszú, vékony alakja, ahogyan lentről felnéztek rá, amint kezét ellenzőül tartva szeme fölé, letekintett a sűrű bozóttal benőtt napfényes völgyre, még inkább megnyúlt. Egy ideig így állt és gyönyörködött a tájban, aztán visszafordult, kezéből tölcserű formált a szája elé és harsogó hangon kiáltotta a szuszogva igyekvő társaság felé:

— Hahó! Hahó!

Erre azok ráztak egyet a hátizsákjukon s hiába tűzött éles sugarakkal a nap a fák zöld lombjai közül, meggyorsították lépteiket. Két fiatal lány még futni is kezdett, hogy minél előbb felérjenek.

Mert valóban igyekezni kellett, hiszen kevés volt hátra a vasárnap délutánból, s ha még a görgetegi kolostort is meg akarják nézni, melynek fehér falai hideg méltósággal emelkedtek ki az erdő zöldesbarna színéből, nem húzhatták nagyon az időt.

— Ez volna hát a Remete csúcsa, — magyarázta a kapitány miközben levette sapkáját és megtörölte verejtékező homlokát — lefelé már könnyebb lesz az út, jó szív helyett most már csak jó boka kell. Na, húzzátok ki magatokat, — szólt rá nevetve két fiatalemberre, akik kókadtan álltak, az egyiket még hátra is vágta — mondom, hogy túl vagyunk már a kirándulás nehezebbik részén.

Azzal tovább magyarázta a völgy nevezetességeit, a kolostorok középkori művészetét s kinyújtott karral mutatott előre, a hegy lábánál szétszórt falvak felé.

De nem sokáig magyarázhatott hallgatóinak a kapitány, mert a nyugat felől vezető ösvényen egy másik társaság igyekezett dalolva a kilátóhoz. Kevesebben voltak, mint ők, mindössze négy-öt asszony vagy leány. S amikor felértek ők is és dal helyett üdvívalgással köszöntötték a hegytetőt, a kapitány karját még mindig kinyújtva, hátranézett.

— Míra! — kiáltotta a következő pillanatban és szinte megfe-

ledkezve társairól, odasietett egy fiatal, szőke, kockáskendőjű asszonyhoz. Lelkendezve rázták egymás kezét, mint a jóbarátok, ha hosszú idő után véletlenül találkoznak egymással.

A kapitány társasága idegenül nézett az újonnanjöttekre, egyesek morgolódni kezdtek: Mi lesz, megyünk vagy nem megyünk? — A fáradtabbak pedig levetették hátizsákjukat, kicsomagolták elemőzsiájukat és letelepedve lassan falatozni kezdtek.

— A Kicsikéről beszélj! — hallották a kapitány harsány, türelmetlen hangját. — Mit csinál? Hogy van? Emleget-e még bennünket? Nincs itt egy fényképed róla? Ejnye, de sajnálom!

— Ó, Kicsike már nagy leány! — felelte a szőke asszony és nevetett. — Már a vállamig ér és első gimnáziumba jár. A télen ugyan beteg volt szegényke, magas láza volt, sokat aggódtam érte, de most már jól van. Talán ki kellett volna vétetnem a manduláit, mert már előbb is gyakran fáj a torka, de én nem merem rászáni magam.

— Gyerünk, Míra, gyerünk! — sürgették barátnői az asszonyt. — Még lekéssük a vonatot és akkor mit csinálunk?

— Megyek már! — szólt vissza Míra. — Ne haragudj, sietnünk kell, mert korán indul a vonatunk, s ha nem érnék idejében haza, Kicsike nyugtalan lenne. Most is alig engedett el...

Várj! — mondta a kapitány és megfogta a karját. — Várj, vegyél neki cukrot valahol vagy más egyebet, — kivette tárcáját és pénzt nyomott az asszony kezébe — mondd meg, hogy én küldöm neki és sokszor, nagyon sokszor csókolom.

Míra barátnőivel elment, a kapitány pedig mosolygó arccal, de kissé eltűnődve, sokáig nézett utánuk.

Akkor aztán, mintha szó sem lett volna a völgy szépségéről, a kolostorok régi falfestményeiről s a könnyű útról, amit már gyerekjáték megjárni, a kapitány is levette hátizsákját és szóltanul leült a fatörzsre.

A többiek nem zavarták. Látszott rajta, hogy gondolatai messze járnak. Lehorgasztott fejjel ült és egy kis ággal jeleket rajzolt maga elé a porba. Aztán bizonyos idő múlva lassan, mintha gondolatai mélyéről kellene előkeresnie a szavakat, réveteg tekintettel beszélni kezdett:

— Érdekes, az embernek annyi förtelemben volt része, annyi szörnyű élményt hurcol magával és amit sohasem képes kitörölni az emlékezetéből, az mégis valami látszólag egészen jelentéktelen dolog.

A kis csapat most már végleg letelepedett, körülülték a kapitányt, s akik éppen falatoztak, most sietve elcsomagolták az enni-alót és érdeklődéssel várták a szavait. Ő meg folytatta:

— Azon az esős tavaszon már a vége felé járt a háború. Este érkeztünk a Drávához s alig mentünk át a hídon, alighogy megpihentünk kicsit a túlsó parton, máris parancsot kaptunk, hogy egységünkkel foglaljunk el egy falut, melyet az ellenség váratlanul kiürített. Nosza, félóra múlva már meneteltünk tovább.

— Mire a falu alá értünk, már hajnalodott. Fázósan gázoltuk a híg latyakot, nyakunkat behúztuk, mintha így akarnánk védekezni a sűrű eső ellen s csak olykor pillantottunk előre, az egyetlen utca két házsorára, mely a hegyoldalba vájt pincékkel fölöttünk húzó-dott magas partokon, míg a kocsit a házak között mély völgyben feküdt. A házak kapui kitérve álltak, de a falu népéből sehál sem láttunk egy élő lelket. Hogy elmenekült-e a lakosság vagy az ellenség hurcolta magával, azt akkor még nem tudtuk megállapítani. Még kutyaugatás se hallatszott. Mindenesetre benéztünk minden házba, minden pincébe, istállóba, pajtába, még a szurdukokat is bejártuk, nehogy meglepetés érjen bennünket. Még nem értünk az utca végére, amikor az előreküldött járőr parancsnoka sietve jött felém és jelentette, hogy a falu végén, az utolsó házban egy kislányra akadtak. Egyedül van a házban, a belső szobában édesen alszik, ók igazán mindent felkutattak, de rajta kívül senkit se találtak.

— Fölkeltettétek? — kérdeztem mogorván, mert semmi érdekeset nem láttam benne, hogy elfoglalunk egy falut és egy kislányt találunk benne.

— Nem, — felelte a parancsnok — gondoltuk, aludjon tovább.

— Hát keltsétek fel gyorsan, hátha tud valamit a kicsike.

— Hanem erre ez a Míra, akivel az imént találkoztunk, odaugrott hozzám és megkért, engedjem meg, hogy ő is elmenjen a parancsnokkal. Cíyan izgalomban volt, hogy nevetnem kellett. — Csak eredj, — mondtam — öltöztessétek fel és kísérjétek hozzám. — Elmentek.

— Én közben kijelöltem a szállást az embereknek, őrszemeket állítottam a fontosabb pontokra, egy nagyobb házat néhányan magunknak foglaltunk le, az volt a parancsnokság. Mire mindezzel elkezdtem, egészen kivirradt, az eső is elállt és a felhők is oszladozni kezdtek az égen. Éppen mosakodni akartam, letarisznyázni végre és enni valamit, de eszembe jutott, hogy sem a járőr parancsnoka, sem Míra nem jött vissza a kislánnyal. Na, majd adok én nektek, gondoltam, hát ennyit sem ér az én szavam? Elmentem megnézni őket. Hát volt mit látnom, amikor ahhoz a bizonyos házhoz értem!

— A járőr parancsnoka kint térdelt az eresz alatt és aprófát csinált, benn a konyhában Míra egy tálcán a reggelihez valót készí-tette elő és ujját a szája elé tartva erélyesen rámnézett, hogy maradjak csendben. S én hirtelen el is felejtve haragomat, nevetni kezdtem.

— Gyere, nézd meg, hogy alszik és keltsd fel te, ha van szíved hozzá. S kézenfogva, lábujjhegyen vezetett a szobába. — Mit tud az ilyen kicsi? — fordult felém az ajtóban suttogóra fogva szavát — mit tud ez, szegényke? — S ahogy Míra könnyes, könyörgő arcára néztem, magam is ellágyultam. Százzámra láttam halottakat, köztük gyerekeket, csecsemőket, tehetetlen öregeket holtan halomra hányva heverni, azt hittem már, hogy a gyűlölet jeges páncélja borítja a szívemet s talán érezni is elfelejtettem a sok szörnyűségtől és fájdalomtól, amit el kellett szenvednünk, de ott abban a szo-

bában, akkor egyszerre engem is körülölelt, mint valami sűrű meleg pára, a jószág. Mert nem nevezhetem másnak, hiszen minden határozott érzés és gondolat nélkül, szinte orvul tört rám ez az állapot, úgyhogy jómagam is csak álltam és néztem a kislány szőke hajfonatait, amint fényesen és bodrosan elfeküdtek a takarón, míg kis karjával a párna sarkát átölelve aludt.

— Sokáig álltam így Mirával együtt, szemügyre se vehettem a szobát, amely pedig, mint később láttam, a házzal együtt polgári jómódot árult el, csak a kislányt néztem ámulva, önfeledten, mint valami csodát. Az ajtó nyikorgása riasztotta fel, visszafordultam és akkor magamhoz tértem, a furcsa kábulatból, mert a kíváncsi fejek egész serege kandikált be a szobába. A kelletnél hangosabban szólhattam rájuk, mert a kicsi felébredt. Öklével kidöngölte az álmot a szeméből, aztán felült és körülnézett. Dermedten és ostobán álltunk, nem tudtuk mit szóljunk hozzá, de szerencsére ő kisegített bennünket a zavarunkból. — Mama! — kiáltotta, mintha tudomást se venne rólunk, mintha biztos lenne benne, hogy a mamája itt van valahol a házban és, ha ő hívja, jönni fog.

— Mindjárt, mindjárt — kiáltotta Míra, mintha régi ismerősök lennének — csak én elhozom előbb a reggelit.

— De hiába, a kislálynak csak sírásra csempült a szája. Én elővettem az órát, a füléhez tartottam hadd hallgassa, hogy ketyeg, a század irnoka négykézlábra állt és macskanyávogást utánczott, Míra pedig sebesen, mint a szél, jött a gőzölgő reggeli-vel. Általában mindenki megpróbálkozott valamivel, hogy megnyugtassa a kislányt és elfelejtsen sírni. Mert akkor igazán kicsi volt még, hatéves talán, most meg lám, már gimnazista. Szóval, el voltunk ragadtatva tőle.

— De azért csakhamar rendet csináltam. Megparancsoltam, hogy az a négy lány, aki Mirán kívül a századunkban volt, szállásolja be magát ebbe a házba, a többiek pedig térjenek vissza az osztagaikhoz. Délfelé már kezdtek vissza szállingózni a falu lakosai. A férfiakat kihallgattuk, megkérdeztük tőlük, hogy mit tudnak az ellenségről, hogy miért mentek el s megkérdeztük azt is, hogy kié az a ház ott a falu végén.

— Hildáé! — mondták a parasztok. — Ki az a Hilda? — kérdeztük. — Hát a Hilda, Az ura már két éve az ellenség katonája. — Rokona nincs itt a faluban? — Nincs senkije, idegenből költöztek ide pár esztendeje. Vettek egy szőlőt és azt a házat. És most hol van Hilda? — A parasztok a vállukat vonogatták. — Ki tudná megmondani, — szólt végre egy idős, nagybajuszú ember — hogy ilyen viharban ki hova sodródott.

— Este, lefekvés előtt elmentünk páran Hilda házába. Addigra a kicsi már egészen megbarátkozott Mirával s az, mint valami öreg kottlós kárált körülötte, babusgatta, mesélt neki, még dalolt is mély, bársonyos hangon, miközben egy legényke a harmadik osztagból harmonikán kísérte. Nem voltunk álmosak, pedig előző éjszaka sem aludtunk. Jól éreztük magunkat. Sokáig maradtunk együtt.

— De alig éjfél után puskalövések riasztottak fel. Magamra

csatoltam derékszíjamat és pisztollyal a kezemben kiszaladtam az utcára. Addigra már az egész század talpon volt és rohant déli irányban a falu felé. Én is elsütöttem a pisztolyomat.

— Ne lőjjetek, — kiáltotta valaki — hiszen mi vagyunk. Lámpafény villant a ködös éjszakában és akkor láttuk, hogy a domboldalban járőrünk emberei állnak kis kört alkotva és szitkozódva taszigálnak valakit. Zseblámpámmal én is rájuk világítottam. A katonák között egy fiatal asszony állt csapzottan, lucskosan, szakadt ruhában. — Én nem lőttem! — sikoltotta magánkívül. — Haggyatok hazamenni! — Ne hazudj, bitang! — ordította fegyverével hadonászva az egyik katona. — Amikor rádszóltam, hogy állj meg, futni kezdted, s amikor riasztó lövést adtam le a levegőbe, te visszalóttél. Itt fütyült el a golyód a fülem mellett.

— Na gyerünk, — szóltam közbe — kísérvétek a parancsnokságra. Előre!

— Igen, jól sejtitek, Hilda volt. Nyomban megkezdtük a kihallgatást. Miért ment el a kislánya nélkül? Miért jött éjszaka vissza és nem nappal, mint a többiek? Miért lőtt a járőrre? Hiszen mondhatta volna, hogy haza megy, talán semmi baja se lett volna.

— Hosszas tagadás után végre megtört és bevallotta, hogy előző éjszaka az ellenségénél járt, jelentést vitt és azt hitte, vissza tud jönni, mielőtt mi elfoglaljuk a falut. Ebben tévedett! Így talál-
tuk egyedül a kislányt. — De miért jött fegyverrel vissza? — Kiderült, hogy attól félt, valaki napközben elárulta. Gondolta valahogyan majd meghúzza magát, vagy ki tudja mire gondolt. Másnap jelen-
tették, hogy Hildának egyéb bűne is van. Még hónapokkal ezelőtt bevádolt az ellenségénél egy mozgalmi csoportot és árulása miatt hat ember az életével fizetett.

— Közöltem vele, hogy bekísértetem a hadtest-parancsnoksághoz. Sírt, könyörgött, a kezét tördelte, úgy kért, hogy engedjem szabadon. Megkérdeztem, akar-e elbúcsúzni a kislánytól, hiszen a sorsa nem volt kétséges előttem. Nem válaszolt. Sírását is abba hagyta, üveges tekintettel nézett rám. Én a Kicsikére gondoltam és nehéz percekét éltem át. Félttem a szívettépő jelenettől, amikor majd búcsút vesz a kislánytól. Kimondhatatlanul sajnáltam Kicsikét, sajnáltam Mirát és talán önmagamat is. Hilda pedig csak nézett rám kék, hideg szemével mereven, aztán egyszerre összecsuklott.

— Nincs erőm, hogy elbúcsúzzam tőle, — mondta végre — vigyetek!

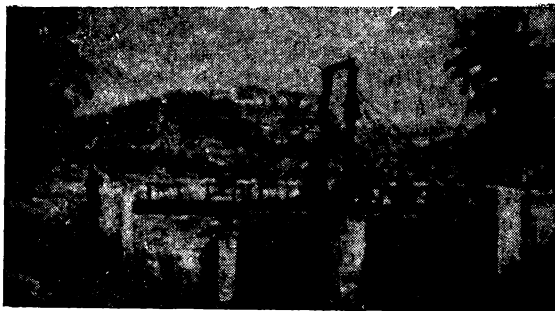
— Megkönnyebbültem. Éreztem, hogy egy borzalmas emléktől, talán egész életén át tartó tépelődésektől szabadult meg a Kicsike. Az őr karonfogta Hildát és kivezette. Aztán hetek múlva, közvetlenül a háború befejezése előtt megtudtuk, hogy a kicsi apja is meghalt, elesett a harcban.

— A kicsinek, persze, minderről fogalma sincs. Ő boldogan él s mi ahányan vagyunk, ahányan akkor a században voltunk, mindannyian a magunkénak tekintjük Kicsikét. De anyja helyett igazi anyja, mégis csak Míra. Ő boldog vele. Szüleit, a testvéreit itt a Szerémségben megölték, nem maradt senkije, de ott van vele Kicsike,

reá pazarolja minden szeretetét, figyelmét, rajongását és önfeláldozását.

— Pár év előtt találkoztam vele s tréfásan megkérdeztem, hát te nem akarsz férjhez menni, mert csinos fehérnép még most is, de ő megrázta fejét: — Minek mennék férjhez? Kicsikén kívül nem érdekel engem senki. Jól megvagyok én vele.

A kapitány elhallgatott. Fejét ismét lehorgasztotta, a kis ágat is megkereste újra és belerajzolt vele a porba. A nap sugarai már rézsút ontották lila fényüket a fák lombjain át, mert alkonyodott már s lent a völgyben, valamelyik kolostorból talán, harangszó szállt a hegytetőre és messze a Duna felől éleset sípolt egy hajó szirénája.

Makszimovics Szteván: Zsilip

ÁCS KÁROLY:

Versenyben a nappal

Ma reggel megelőztem a napot,
Néztem, milyen ő álmosan;
Epp eleget piszkált, csiklandozott
Eddig és sütötte hasam,

Ha felébredtem uzsonnatájba,
Kipihent volt és ragyogott
Beretvált, kerek, tar koponyája,
Es szólt: „Hé, költő, mi dolog,

Hunyorgó szemből töröld a csipát,
Úccu: érj hát utol, ha tudsz!
Sugaram gyorsabban sütik rád;
Mikor a máról írsz, hazudsz,

Hisz ragadt pillákkal a házon
Tegnapi centiket kutatsz,
Míg fürge hatványokkal vitázom
Emeletekre nőtt fel az.“

Igy beszélt ő. De ma én beszélek,
Számolom pislantásait:
„Óreg henyélő, tán ébrednének
Ő fő-főméltóságaik?

Ha kétszer kelsz is napjában, mégsem
Fér el a munka tíz serény
Ujjunk között.“ — A koránkelésben
Így versenyezőnk: a nap meg én.

Konyovics Milán: Ősz

ACS KÁROLY:

Egymásé és mindenkié

Ne légy az enyim egészen,
Lásd, én sem vagyok csak a tied;
Szemem, ha testedet nézem,
Elmarad vagy előresiet,

S idegen símogatások
Szakadnak le az ujjaimról,
S futnak a föld éjbenázott,
Vagy napszikkasztott tájain, hol

Emberek élnek, szeretnek,
Éppen olyanok, mint te meg én;
Rögökbe jó magot vetnek,
S mintáznak nagy házak tetején.

Jöjj a világba. Legyünk itt
Egymásé s mindenkié. Kevés
A csók s nem ér szívünkig,
Ha csak kettőnké az ölelés.

SINKÓ ERVIN:

Miroszláv Krlézsza műve

(Tanulmány-vázlat)

„... nem hátra kell nézni, hanem előre! Nézni közvetlenül, tisztán, megmosottan, egyetlen-egy gondolat vagy mellékgondolat nélkül! Csak nézni, nem tanultan, nem a más szemüvegével, hanem saját emocionális lehetőségeink keretei közt, tértelenül, időtlenül, esztelenül és értelmetlenül.“ (Krlézsza: Latinovicz visszatérése című regényében.)

„Mikor Plátó megveti a tragédiát, mint hiú játékot és cirkuszi szemfényvesztést, mely a csaló tragédiaírónak és a megcsalt nézőnek egyaránt csak szórakozásként szolgál dicsőségére, ő annak az irodalmi civilizációnak nevében filozófál, mely megveti a mythost, mivelhogy a mythosnak nincs köze az agyhoz, hanem a legdurvább érzékiséghez. Az pedig, amit mi ma átélünk, nem mythos, hanem a felette való diadal és ezt a sötét és mágikus mythos feletti diadalt kell ma megvalósítani a mi irodalmunknak, mely ez esetben méltó lesz rá, hogy magát valóban szociálisnak nevezhesse.“ (Krlézsza: Irodalom-ma, Republika 1945.)

I.

Egy-egy történelmi korszak harcai és problémái elsődlegesen azoknak az országoknak a művészetében jutnak kifejezésre, melyek a társadalmi fejlődés élén haladnak — mint például annak idején az olasz városok, majd Spanyolország, Hollandia, Anglia — vagy pedig, amelyekben rendkívüli feszültséggel összpontosulnak és ütköznek össze egy magát túlélő múlt és jogait követelő jövő ellentétes erői — mint a XVIII. századbeli Franciaországban, vagy a múlt századbeli Oroszországban.

Ebből a kétségtelen történelmi igazságból semmikép se következik, hogy a nagy kultúrcentrumok, melyek egyébként korról-korra változnak, egyedül teremtő erejűek az egyetemes kultúra szempontjából. Ha így volna, ez azt jelentené, hogy a pillanatnyi kulturális centrumoktól távolosó zónák vagy a világkultúrától érintetlen barbár, exotikumjelentőségű művészetet produkálnak (folklórt), vagy ha ezzel nem érik be, művészetük csak a centrumok „nagy művé-

szetének“ utánzata, művészeik a centrumhoz viszonyítva csak epigónok lehetnek.

Az igazság azonban épp az, hogy különképpen a művészetet illetően a centrumnak és perifériának ez a szembeállítás alap nélküli. Akik a gazdasági és politikai hatalmat „a felépítményt“, a művészi produkció jelentőségét ilyen ál-marxista módon azonosítják, figyelmen kívül hagyják azt a dinamikus történelmi ténytet, hogy a perifériális zónák nem mozdulatlanok, hanem harcbaállnak, legalább is törekszenek arra, hogy a centrumtól függetlenül a maguk életét éljék. Figyelmen kívül hagyja azonkívül azt az alapvető tényezőt, azt a megmagyarázhatatlan individualista faktort, melynek neve az alkotó művész ereje.

Hozzá tartozni egy vezető, vagy éppen uralkodó centrumhoz kétségtelenül számtalan helyzeti előnyt és fokozottan széleskörű hatási lehetőségeket jelent. Ámde ugyan csak kétségbevonhatatlan, hogy mindennek az előnynek a teljes hiánya ugyanúgy ösztökélő, kiapadhatatlan és termékenyítő erővé, teremtő páthosszá válhat, új, kezdeményező jelentőségű ihlet és mű erőforrásává.

És nem kell más, csakis ember, aki a maga hangján foglalja szóba környezetét, földjét és népe létének valóságait. Ember, aki megtalálja a tények kimondásra váró, korszerű új neveit. Nem kell más, csak ember kell, aki tudja és akarja és meri desiffrálni az őt körülvevő valóságot — aki desiffrálja oly módon, hogy a pillanatnyi, korlátolt tények sorozatában felfedi az egyetemes embernek nagy szimbólumait — vagyis nem kell hozzá más, csak vérbeli költő és az, ami a kulturális periféria törvényének látszott, a barbár exotizmus vagy epigónság közti dilemma, egycsapásra hatálytalannak bizonyul.

Horvátországnak van egy ilyen vérbeli költője: Mirosláv Krlézsza.

II.

Nincs jelentékeny művészi alkotás, mely csak elképzelhető is volna a megelőző századok és évezredek erőfeszítéseinek eredményei nélkül. Nem az örökségtől való függetlenség, hanem az a kérdés, hogy tudja-e a művész a maga egyéni tartalmaivá tenni és azok kifejezésének szolgálatába állítani elődjei eredményeit. Ezen és csak ezen múlik az egyetlen lehetséges és egyedül értékes „eredetiség“.

Mirosláv Krlézsza irodalmi műve nem függ kevésbé szervesen össze az egyetemes kulturális örökséggel, mint például Bernard Shaw vagy Anatole France ouvre-je. Ugyanakkor azonban az ő irodalmi műve nem kevésbé egyéni arculatú és összetéveszthetetlenül konkrét történelmi térben gyökerező, mint a XVI. századi genáiai dubrovnikai költőnek, Marin Držićnek a műve. Nincs Krlézsánál európai és inkább XX. századbeli európai, de ugyanakkor nincs író, aki a maga gyökereiben és egész műve profiljában elválaszthatatlanabbul hozzá tartozna ahhoz a meghatározott történelmi-földrajzi térhez és komplexumhoz, melyet délszláv-horvát valóságnak hívnak.

Krlézsza művének gyökeres eredetisége nemcsak az egyetemesnek és a nacionálisnak ez a szimbiózisa, hanem az, hogy az ő horvát-délszláv kötöttsége nemcsak, hogy nem válik külön az ő európaiasságától, hanem egyik a másikkal szemben soha se érvényesül antagonisztikusan, benső meghasonlás elemeként. Gondoljunk csak Krlézsza nagy magyar kortársára, Ady Endrére, akinek a szittya Ond vezér csap a kezére füstös pipaszárral és aki tehetetlenül vergődött mindhaláláig a „trágyaszagú magyar mezőknek“, „az álombakók“ földjének empiriája és a mythosszá duzzasztott szajnaparti fények nosztalgiájá között.

„És-ez a pusztá megöl,
Hol hasztalan kiáltok.

Ó, ez a nagy sivatag,
Ó, ez a magyar Pusztá,
Szárnyaimat már hányszor
Sároztá, verte, húzta.”

Ady csak időben legközelebbi beszédes példa a hazában való hontalanságnak arra az átokszerű motívumára, mely fejlődésükben elakadt, elmaradott népek nagy költőinél szinte szabály. Ez az ellentmondás az, mely nemcsak egy Hölderlint, hanem még Goethet is nyomja és megnyomorítja s amely kínozón, háborogva és magát túlkiabálva a XIX. század nagy oroszainál is fel-felüti fejét, Puszkintól egész Turgenyevig, Dosztojevskiig, sőt az ifjú Gorkiig.

Krlézsának, a XX. század egyik legkevésbé harmonikus költőjének irodalmi műve ebből a szempontból egyedülállóan harmonikus. Európaiassága és a délszláv valóság problématikájához való hűsége egymást erősíti. Az egyetemes, a kozmopolita humanisztikus komponens határozza meg a délszláv-horvát kötöttségnek szenvedélyes nemzeti tartalmát s ugyanakkor ez a kötöttség az, ami által konkretizálódik és érvényre jut Krlézsza szellemének minden geográfiai és népei korlátokon túlnőtt szélessége, a csak a maga törvényeit elismerő szuverén gondolat, a gondolkodás szenvedélye.

Szenvedélyes kötöttség és egyben a kötetlen és korlátot nem tűrő gondolat, mint fizikailag elementáris szenvedély — ezzel annak a **hőfoknak** eredetére mutattam rá, mely Krlézsza minden művének uralgó jellemvonása

III.

A habsburgi Osztrák-Magyar Monarchia, a XX. századnak ez a **monstruózan** időszerűtlen, viharzó nemzeti- és osztályellentétektől állandóan fenyegetett, minden sarkában szétzúzó erővel reménytelen harcot vívó államszervezete, a magát túlélő feloszlásnak minden megdönthetetlen jele ellenére kísértetiesen továbbra is még sokáig működött.

Krlézsza, aki 1893-ban született e monarchia Horvát-Szlavón-Dalmát országnak nevezett tartományában, egy irodalmi műnek lett az

alkotója, amely mint Balzac a második császárság embereinek, úgy örökíti meg a habsburgi monarchia életének, helyesebben felbomlási folyamatának és pusztulásának egész panorámáját.

Ez a megállapítás azonban csak összegezi, fogalmi nevezőre egyszerűsíti a krlézsai művet, de mint minden művészi alkotásnál, ez esetben is döntő jelentőségű maga a folyamat, az út, melyen keresztül az eredmény megvalósul. Hegelnek igaza van, hogy csak az egész az igazság, de az „egészet“ csak az foghatja át, aki a mozzanatokat, annak az útnak részleteit látja, melyekből „az egész“ kialakul.

Irodalmi műveket ismertető tanulmányok általában a kornak és társadalomnak elemzését is nyújtják, melyekben a megtárgyalandó mű keletkezett. Krlézsza műve esetében ez felesleges azért, mert ezt a munkát az emberarcokat megjelenítő, a maguk korát kifejező, lemeztelenítő szimbolum-erejű alakok teremtésével maga a költő végezte el. Mintha Krlézsza kezdettől fogva tisztában lett volna azzal, hogy az ember a maga élményeit, valóban egyéni emócióit, azt az egyéni módot, mellyel a benyomásokra reagál, ellentétben a racionális logika előítéletével, közvetlenül, egyenes kijelentések útján nem közölheti. Mintha Krlézsza kezdettől fogva tudta volna, hogy ritmusoknak, imaginárius alakoknak és képeknek egész rendszerére, a személyesnek művészi objektívizációjára van szükség ahhoz, hogy személyes emóciói és megismerések mások számára érzéki élménnyé, emócióvá és megismeréssé váljanak.

A fiatal Krlézsza abban a habsburgi monarchiában indul útnak, mely egy heves tempóban nyerésszűkítő és gazdagságot halmozó polgárságnak, egy gyors ütemben növekvő ipari proletáriátusnak, egy egész forrongó új világnak realitásával szemben egy mozdulatlan merevedett, muzeális dinasztikus feudális rendszer intézményeinek, törvényeinek és szertartásainak sűket őrizője. A centrifugális nemzeti erőket, a feudum és a bankok uralma ellen lázadó milliós paraszt-tömegeket, a Bécsben, Budapesten és Prágában mindinkább tudatos fenyegetésként csatasorba álló ipari munkásságot és végül magukat a balkáni háborúkat — mindezt, ezt az egész háborgóan dinamikus, nyugtalanító valóságot még mindig eltakarja a polgári prosperitás az egyre épülő új és új gyárakkal és fényűző bankpalotákkal. A hadsereg lojális katonatisztek és az állami apparátus egy teljesen megbízható, a maga karrierjét mindenek fölé helyező hivatalnok hierarchia kezében van. Sok minden történik, ami jobb volna, ha nem történne, viszont bármi is történik, valójában semmi se történhet. A körszakállas Első Ferenc József, császár és apostoli király, aki már-már olyan öreg, hogy úgy látszik, egyáltalán nem is fog meghalni, valóságos jelképe a minden lehetséges változást tagadó megingathatatlan idillnek.

„Ezek a kastélyok, ezek a nemes kúriák, ezek a barokk templomok a plébánosi lakkal, ők a haladás egyedüli várai a jobbágyoknak a sötét országában. Ez úriszobákban az úri horvátság mécsese világítja a sötétben. Allerdings, ez az úri horvátság városi- statthalteri eredetű, aber trotzdem: mégis csak úriság. Ez úriság alatt lent ott vannak ugyan a jobbágyok: das gemeine Volt ist ruhig! Im Jahre 48.

zwar, akkor felgyujtották a kúriákat, kaszát és fejszét ragadtak, de 48. rég elmult und das gemeine Volk hat das alles rasch vergessen! A gemeine Volk hétszáz esztendővel idejét múlta gótikát festegtet üvegre. XVI. századból való ódon egyházi énekeket énekel, imádkozik a jóságos Űristenhez, az uraságnak kezét csókolja, az asszonyok gyönyörűen stikkelnek, **das gemeine Volk is ganz gut und ruhing!**" (Faber-Fabriczy Marcelnek a Warronnigg Laura kisasszony iránti szerelme).

Íme Első Ferenc József, Isten kegyelméből való császár és apostoli király lojális és elégedett horvát alattvalójának. Glembay Ambróz úrnak gondolatai, szótára és stílusa. Íme az idill, mely nemcsak Glembay Ambróznak, hanem mindazoknak alaphangulata, akik a monarchia védőszárnyai alatt, mint Glembay Ambróz, villájuk verandája perspektívájából formálnak maguknak képet a világ állapotáról. Neki is bizalmuk az ősi erényben. Űl Glembay Ambróz úr bukóvácsi villája verandáján és jólesik el-el elmélkednie, kellemesek a gondolatai, akár a pipája könnyű kék füstje, miközben el-elnézegeti „a garesini és remeti leányok mezitelen lábaszárát, ahogy nyesegetve a muskotályt, izabellát és a kralyevinát, hajladoznak a szöllőtövek között.”

Aki ez idillben valami mást is fel akar fedezni, mint idillt, az ellenség, az veszélyes elem. Az idillnek nemcsak a győzelmes eseménytelenség, hanem állandó jellegű, tehát féltett és ápoltságérzés épügy előfeltétele, mint egy bizonyos temperáltsága a kedélynek.

S mert az elementáris, akár fájdalom, akár ujjongás, minden ami a csendesen kellemesnek hófokát meghaladja, illetlen, sőt ellenséges betörés, tapintatlan zavarkeltés az idill problémátlanságában, Krlézsa kezdettől fogva **megbotránkoztat**.

Goethe azt a megfőkezhetetlen kényszert, azt az individuális és egyben individuum feletti erőt, mely megszabja az alkotó művész benső törvényeit, élményanyagát és formáját, démonnak nevezi. Krlézsa művészetében ez a démonikus, változatlan és megváltoztathatatlan törvényszerűség: a szenvedély. A szenvedélynek ez az állandó izzása teszi, hogy nincs szava, melynek ne volna polémikus, harcös kihívás jellege is. Krlézsa képtelen a langyos objektivitásra. Mint Zóla az ő „J' accuse"-ével életében egy alkalommal, Krlézsa permanensen és minden új könyvével mindig újra kihívta maga ellen az egész állami, egyházi és társadalmi hierarchiát, mindazt, aminek félnie kell a lemeztelenítő szó kérlelhetetlen hatalmától.

Az ifjú Krlézsa hamar nevelője lesz egy egész forradalmár generációnak, holott úgy kezdi, hogy Jézusról ír drámát, Istenről, a szerelemről, az örömről s a természet minden nagy titkairól, születésről, életről és halálról énekel. Nem közönséges hétköznapi, egyáltalán nem praktikusan politikai, hanem az úgynevezett végső kérdésekkel kél birokra. Kérdésekkel, melyek felett Schopenhauer és Nietzsche szelleme lebeg, kérdésekkel, amelyek a fin de siècle és a századeleji „modernség" idején szalónok temperált atmoszférájában és kávéházi bohémek körében az esztétikai kultúra szellemi csemegéi. Csakhogy Krlézsa épp ennek a modern, önmagát élvező esztétikai

kulturának a megtestesült tagadása. A fiatal Krlézsza akkor is, ha úgy látszik, hogy csak kontemplatíven cirógatja a színek és jelenségek gazdagságával kápráztató életet, akkor is, mintha felelősségre vonna, lázadna és követelne.

„Pjevajte nam pjesmu o ljubavi i boli —
O zašto se ovdje ne ljubi, ne smije,
O zašto se ovdje nariče i moli?”

(Pan, Djevojke u koru kao jeka)

Krlézsza az ő vehemenciájával mindig **túlmegey** a határon s ha ő nem is venné észre, a korlátok észreveszik, hogy lázadó elementaritás ütközik beléjük és csap át fölöttük.

IV.

Még ő maga is azt hiszi, hogy csak keresi az útját, mikor valójában, ha még nem is azon jár, egyenesen feléje tart. Amit harminc évvel később programmatikusan formuláz meg, követelve a mythos legyőzését, gyakorlatban már ezt **teszi** a Jézusról írt „Legendájá”-ban (1913).

A „Legenda” detronizálja a mythost, de nem a felvilágosodás korának egysíkú racionális eszközeivel s nem is a Renan féle „libre penseur” poétikus pszichológiájával s nem is a Wilde esztétikai humanisztikus ellágyulásával. A Krlézsza Jézusa épúgy a titáni ember s az ember titáni problématikájának megszemélyesített szimboluma, akár „Cristofor Colombo” (1917), majd a „Michel Angelo Buonarotti” (1918).

Ezekben az első drámáiban a fiatal Krlézsza már a maga egész későbbi oeuvre-jét meghatározó centrális élményével birkózik: a történelemnek, magának a heraklitoszi processzusnak, mint az egyéni öntudata fundamentálisan drámai élményével. A jelennel, melyet már a jövő perspektívájából él át, a történelmi folyamat tudatával, mely az ember szándékai és a szándékok eredménye között a maga egyén-fölötti törvényei szerint dönt.

„Az árny: Szívedben még forr az élet, én azonban már a forró könnyeidben fürdök. (Nevet).

Jézus: (nagy fájdalommal.) És örökké fogok élni az ő emlékezetükben.

Az árny: (nevet mint soha még ez éjszakáig). Emlékezetükben ezeknek a részeg halászoknak, kik elégedetten hortyognak az olajfák alatt? Igen uram, élni fogsz, örökké fogsz élni az ő és az ő utódaik emlékezetében...”

Az árny még tovább beszél, de hogy mit jelent az ő helybenhagyó igene, az mindjárt magán a színpadon láthatóvá válik. A költői vízió egyetlen pillanatba sűríti a jelent és vele az ezredéveket, amik **a maguk módján**, a maguk törvényei szerint folytatják a jelen pillanat kezdeményezését. A pillanat nem örökkévalóság, a pillanat, amint itt van és mert itt van, valaminek része, ami az erősebb, az egyetlen

erős. Jézus, magadra ismersz-e abban, ami a te véredből, a te magodból, a te magadon vett diadalodból termett? Nincs kimondva, de ami megtörténik, az szembesítés a tett és a tett eredménye közt a jelennek és a jövőnek szimultán megjelenítésében az Olajfák hegyén. És pedig így történik ez a szembesítés:

„Vértanúk jaja és sírása kíséretében a szél idesodorta az inkvizíció korának komor és iszonyú perspektíváját. Elsötétült ég, középkori szűk utcák: máglyák, füst, kardinálisok taláiraikban, mitrák, tiarák és püspökök. Messziről harangzúgás. Szerzetesek végeláthatatlan sora halad át leeresztett csuklyákkal, viaszgyertyával a kézben s ajkukon siralmas Miserere-vel. Miserere!... S ezenközben hallani, hogy hortyognak a halászok az Olajfák alatt.

Az árny: (miközben a szerzetesek sora kórusban énekelve Miserere-t halad át) Furcsa házakat építettek, a te nevedben, uram! Sötét van ezekben a házakban, hideg és kellemetlen bennük, mint a sör-csarnokban“.

A váratlan, a „szentségtörően“ profán hasonlat, amely Krlézsza stílusának következetesen visszatérő sajátja, s épp a patétika emelkedett csúcán, annak a féltékeny figyelemnek a megnyilvánulása, mellyel Krlézsza kezdettől fogva őrzi a matériának, az emberi anyagiasságnak szuverén jogait. Ez az árny természetesen nem holmi misztikus kísérletet vagy mythikus „Kisértő” Ő épügy magában az állításban dialektikusan bennefoglalt tagadás, ő az az alter ego, mely nélkül nincs ego, mint a Michel Angelo vagy a Cristofor Colombo drámaiban „az Ismeretlen“.

De nemcsak az öntudat önmagával való szembesítéséről van szó. Már ezekben az első drámákban is látható az a sajátos krlézsai módszer, mely a kozmikus dimenziók távlatát és az emberit, a nagyon is emberit egy lélegzetvételben idézi fel és jeleníti meg. Az egyéni valóság, „principium individuatiózus“, amely mindig csak momentum a változások örök folyamatában és az örök változás, mely a pillanatnyi életének megnyilvánulása, de ugyanakkor halála is — az élet és halál tényével adott nagy, ősi kérdésfeltevés, a prometheusi-namleti kérdés soha el nem némul Krlézsza egyetlen későbbi alkotásában sem. Nem némul el akkor sem, mikor az ifjúkori szimbolikus, filozófikus-lírikus drámát kiszorítja a társadalmi és egyéni pszichológiai valóság közvetlen problematikája. Ez a kozmikus háttér az, ami lényegesen megkülönbözteti Krlézsza művét a művészietlen „szociális literaturától“. Krlézsza irodalma tendenciózus és szociális értelemben tendenciózus irodalom, de nem abban az értelemben, hogy egy síkra redukálja az embert, hanem abban az értelemben, hogy a szociális szférán és annak problematikáján keresztül érzékelteti az emberit a maga sok dimenziós és ellentmondásokkal teli komplexitásában.

A társadalmi probléma előtérbe kerülése Krlézsánál semmiképp se valami benső törés, holmi pálfordulás következménye, amit egyébként maga a kronológikus tény bizonyít, hogy a filozófikus szimbolikus drámákkal egyidőben robban ki az ifjú Krlézsza keze alól a „Horvát Rapszódia“.

V.

„Mért nem írnak többé népi használatra morális költeményeket, abba hagyva a mindenféle patakokról szóló dalolásokat? Ez társadalmi kérdés! Hadd ábrázolják nekem a parasztot, de a nemes parasztot, hogy úgy mondjam a földművest, nem pedig a parasztot! Hadd ábrázolják nekem a falusi bölcselőt az ős-egyszerűségű, ha kell nem bánom, legyen, lyukas bocskorában — belenyugszom ebbe is — de rajzolják meg őt megrakodva erényekkel... Hadd ábrázolják nekem ezt a parasztot, tán a kunyhója fullasztó levegőjében, tán megterhelve nagyszámú családdal, tán még éhes is, ámde elégedett, nem morog, hanem áldja a szegénységét és közönbös a gazdag arányaival szemben... A paraszt és a méltóságos előkelő, kik a társadalmi lajtörján oly igen távolesnek egymástól, végül is egyesülnek az erényben, — mely magasztos gondolat!”

(Dosztojevszkij: Sztepancsikovó falu és lakói).

A „Horvát Rapszódia”-ban szólal meg először Krlézsza a maga teljes orkeszterével. A nagy történelmi, vallási és filozófiai szimbólumok nagyjában és egészében álrühák voltak, álrühái ugyanazoknak a tartalmaknak, melyek a Horvát Rapszódiában és az utána következő grámák, novellák, versek, regények, tanulmányok és poémiák sorában szólalnak meg.

A Horvát Rapszódia annyiban jelent döntő fordulatot Krlézsza alkotásai módszerében, amennyiben Krlézsánál a specifikus horvát tematika, horvát szociális tematika első közvetlen művészi manifesztálódása. Míg addig a készen örökbekapott egyetemes szimbólumokon keresztül fejezi ki a lokális valóság és a belőle odaadó egyéni problematikáját, itt már közvetlenül magát és csak magát a lokális jellegű témát ragadja meg. Nem azért, mert nem akar mást, mint a valóság művészi dokumentációját adni, hanem azért, mert a valóság, a specifikus lokális valóság **művészi** dokumentációja a jelenségeket nemcsak megrögzíti, de úgy rögzíti meg, hogy feltárja egyben egyetemes vonatkozásait, szimbolikus mélységüket és érvényüket.

Krlézsának az esztétika problematikájával foglalkozó tanulmányai egyben szubjektív vallomások, magának Krlézsának, az alkotó művésznek elméleti interpretációi, az ő inspirációinak, alkotásai küzdelmeinek, szándékainak és eredményeinek értelmezését is tartalmazzák. Sarkalatos jelentőségű és minden kommentárnál élesebben világítja meg nemcsak a Horvát Rapszódiát, hanem az egész krlézsai mű alapjait és perspektíváját, a krlézsai realizmust az, amit ő maga húsz esztendővel a Horvát Rapszódia megjelenése után ilyenképp formuláz meg:

„Mit jelent a „lokális” jelensége az irodalomban? Nincs egyetlen valódi irodalmi jelenség, mely ne volna igazán lokális: Csicsikov, Nozdrev, a Karamazovok épúgy lokális jelenségek, mint Sancho Panza vagy bármely más alak a Goldoni vagy a Molière drámáiban és

Joyce az ő dublini motivumaiban épúgy lokális, mint ahogy lokális, Baj Ganja...“

Úgy látszik, mintha Krlézsza ezzel csak egy irodalomtörténeti tényt állapítana meg. Valójában Krlézsza számára itt többről van szó, mint ténymegállapításról. A barlanglakó ősembertől máig tart és nem szűnik az az emberi erőfeszítés, melynek eredményét művészetnek nevezzük. A barlanglakó és a mai ember egyaránt a maga harcait, fájdalmait, felindulásait és vágyait törekszik anyagba vagy szóba, színbe és hangba vagy táncba rögzíteni. Honnan, miért ez a nem szűnő, sajátos azonosság és folytonosság? Honnan, miért ez a ragaszkodás a legszélesebb és legszűzebb értelemben vett „lokális“-hoz?

Krlézsza a maga legmélyebb inspirációinak mechanizmusát és egyben egész világnézetét tárja fel, mikor így ír:

„... egyedüli alapja és őszaya azoknak a nyersanyagoknak, amelyekből a művészet évszázadokon át táplálkozik, mi saját életünk valósága, mely rajtunk keresztül és általunk tart s amely nem akar velünk együtt eloltódni, amely arra törekszik, hogy túléljen bennünket és kitörjön belőlünk erős felindulásokban, melyeket mi konvencionálisan szépségnek nevezünk“ (1)

Krlézsza számára intenzitás és szépség elválaszthatatlanok. És ugyanitt rátalálunk a szépség tünetnyének értelmezésére, mely egyben Krlézsza egész irodalmi módszerének és úgyszólván esztétikája erkölcsi elveinek definícióját is tartalmazza:

„A szépség titka és értelme, hogy a mi „mai“ és „itteni“ felindulásainak át tudja vinni századokon, hogy azok a „holnapi“ és „ottani“ állapotokban ugyanolyan intenzíven tartsanak, mint ahogy tartottak ma.“ (2)

Az a szépség, melyről Krlézsza beszél, krlézsai definíciójánál fogva elválaszthatatlan tehát az igaztól. Elválaszthatatlan attól az igaztól, mely csakis a valóság adatai, a kor élete külső és benső faktumai fáradhatatlanul hűsége látásának lehet eredménye. A szépségnek ebből a koncepciójából következik a „mainak“ és „itteni-
nek“ a művészi megrögzítéséért való viaskodása. Vagy tán helyesebben és precízebben: a szépségnek ez a koncepciója következmény, következménye annak a benső kényszernek és lázadó akaratnak, mely a mainak és itteninek, a tárgyi valóságnak minden részletében és egészében való átfogására, megmutatására és könyörtelenül megvesztegethetetlen megítélésére irányul. A krlézsai művészi alkotás annak a szakadatlan viaskodásnak eredménye, melyet az öntudat folytat az objektív, látható és láthatatlan valósággal. Látni az objektív valóságot és megláttatni, a tudat valóságává tenni a tárgyat — ez a feltétele annak, hogy az ember a maga öntudata fájdalmával áttörhessen a fogvatartó objektív valóságon, hogy az ember vele szemben az emberre eszmélhessen — ez az aktív realizmus szabja

1) »Rasulo pameti«, Pečat 1939. 10/12. szám, 334. oldal.

2) Krlézsza előszava Krszto Hegedusics „Drávai motívumok“ címen megjelent albumához.

meg a „Horvát Rapszodiának“ valamint Krlézsza egész irodalmi művének forradalmian humanisztikus dinamikáját.

Ebből a humanisztikus dinamikából, az igaznak ilyen követeléséből fakad minden illúzió az a könyörtelen rombolása, a minden szépítésére, mint a szépség megcsúfolására, minden frázisra, mint az igazság és a költői igazság megbecstelenítésére, mint a valóság és megismerésre éhes öntudat közé emelt akadályra reagáló krlézsai páthosz.

„... de hogyha valaki éles késsel beszél vagy fest, ha meg akarja skalpolni magát, hogy lehúzza magáról a saját véres bőrét, mint szennyes tunikát, ha ki akarja hasítani a maga bendőjét, hogy ujjai-val vajjon bele magába, a maga beleibe, a maga titkaiba, a maga húsába, ha azt akarja, hogy felfedje magát, akkor itt van, komoran és távolin és a cilinderes urak és a magántanárok nem tudnak vele mit kezdeni, ő nem búcsúk alkalmával körülhordozott szentkép.“ (Na rubu pameti).

Ez az a szépség-koncepció, ami meghatározza Krlézsza kifejezési módját és ez az, amiért őt is, mint kivétel nélkül mindenkit, mindenkit, aki nézni akar, látni tud és forradalmian vall, azzal vádolták, hogy túloz, sötéten lát, befeketíti, rágalmazza a valót és szívtelen. Ezzel szemben őt — mint mindenkor mindenkit, aki csak nézett, látott és forradalmian vallott — megszállva tartja a magával való elégedetlenség, az ösztökélő, fogcsikorgató és termékeny kétség, hogy vajjon sikerült-e **eléggé** megmutatnia a sötétség sötétét, a gazság gaz, az esztelenség esztelen, az embertelenség embertelen és a fájdalom lázító valóságát.

Látni — és kifejezni a valóságot. Látni — tehát áttörni a konvenciók burkán s mindennek előtt áttörni a legveszedelmesebbé vált konvención, a szavak külsőségén, míg csak a valóság nyers húsáig nem ér a szem. A „Horvát Rapszódia“ — egyetlen ilyen következetesen keresztülvitt totális áttörés.

„A nemzetközi háború harmadik éve, 1917 május. Délre jár. Lírai nap. A nap a felhőkkel játszik.“

Így, szinte hivatalos irodalmi nyelven határozza meg a Rapszódia elején az időt. Színtér: „5309. sz. személyvonat. Harmadik osztályú vagón.“

Ezzel a feladattal is meg van határozva. Egyszerű és legnagyobb feladat: megrögzíteni 1917 május hónapjában egy horvát földön áthaladó személyvonat harmadik osztályú vagónjának embereit, sorsát, multját, hangulatát, arcát, gondolatát, stílusát és azt az atmoszférát, amelyben ez a vonat mozog. A vonat megy, mint ahogy visszahozhatatlanul egyszer multtá lesz 17 májusának az a napja is — s nyomtalanul multtá lesz, ha nincs, aki a múltónak művészi forma-adta tartós jelent biztosítson. Mindjárt az első sorokban a szó: vagón, mely a maga általánosságában színtelen, szemünk látára lehámlik, láthatóvá válik, mert meg lesz nevezve, mintha még soha nem láttuk volna: „fából készült, sárga skatulya, túlsúfolva asszonyokkal. És öregekkel és gyerekekkel. És miegymással.“

Ez a végére, látszólag szinte hanyagul odabiggyesztett: és meggyáással — egy egész nép, egy egész történelmi epoha méreteiben válik szemünk előtt kibontakozó valósággá. Mindig annak a jegyében, mindig és minden olyanmódon, hogy a megszokottra rádöbbenünk, mint valami még soha eddig meg nem látott vízióra. Ugyanúgy, ahogy Krlézsza 1932-ben megjelent regényében a „Latinovicz visszatérése”-ben:

„Ül Fülöp a kávéházban és nézi az embereket, ahogy áthaladnak az utcán és arra gondol, hogy ez a mozgás az utcán igazában csudálatos és rejtélyes. — Haladnak az emberek és a maguk sötét beleiben főtt csirkék fejait viszik, szomorú madárszemeket, tehéncombokat, lovak farát, holott tegnap még ezek az állatok vidáman csóválták farkukat és a tyúkok haláluk előestéjén az ólaikban kotkodácsoltak, most pedig mindez az emberi belekben ért véget és ezt a mozgást és zabálást egyszerűen úgy hívják: élet a nyugateurópai városokban egy régi civilizáció alkonyában.“

A Horvát Rapszódia színhelye **szokásos** személyvonat, **szokásos** harmadik osztályú kocsija az 1917-ben **szokásos** utazó közönséggel. Csak az különbözteti meg az összes többi ez évben ezen a horvát földön áthaladó személyvonatoktól, hogy Krlézsza az, aki ránéz és Krlézsza az, aki reagál arra, amit lát. Ezért válik az egész horvát valóságnak ez az apró részlete — egyetlen személyvonat harmadosztályú fülkéje — pars pro toto — **az egésznek** titkait eláruló, az egészet magában foglaló s az egészet híven kifejező vízióvá. Vízió, mely realisabb a közvetlen érzékelhető valóságnál. Az egészet néven kifejező vízió — s az egész alatt nemcsak Horvátország értendő, hanem egy egész világállapot, melynek **ez** a Horvátország épügy csak egy prizmája, mint ahogy az egy földrajzilag meghatározott területtel szemben a harmadosztályú фуlke.

„A hőség elviselhetetlen. Ebben a füstben, koromban és borzalomban mind e teremtmények fantómként úsznak és van pillanat, hogy mindez álomnak tűnik. Beteg vízió. Amde nyomban megint iszonyúan világossá válik, hogy mindez nem látomás. Nem vízió, nem színpad, nem álom; mindez való. Mindez csakugyan való.“

Igy figyelmeztet a kezdet kezdetén maga a költő. Am hasztalan. A Rapszódia első taktusától a fináléig állandóan valami félelmes bizonytalanságban, mint valami fullasztó vihar előtti szélcsendben, rongyként libeg a határ valóság és rémlátás közt. A valóság maga lidércnyomásos látomás s a legmerészebbül kegyetlen fantázia látomása hús-vér valóság.

„Tudom. Meg fogok halni. Se baj. Mások is meghalnak. Isten adta, Isten öl. Csak az bánt, hogy nincs, aki majd gyertyát gyújtson, ha majd elnyugszom. Az, hogy gyertya nélkül —“

A hang megszokott együgyű, valóságból és történetekből jól ismert kedvesen együgyű parasztasszony hangja. Az olvasó ráismer, majdnem mosolyogva ismer rá. Ellenben, mégse, nem kerül mosolyra sor, mert a nép e meghatóan együgyű gyermekének „az a borzalmas bestia, a Tüdőbaj vájja égő körmét a torkába... És mint valami ördögi refrén az egész vagón visszhangozza a köhögést. Sok

asszony és áflátszó gyerekek és gyűrött öregek köhögnek. Az egész vagón krákog, fájdalomban vonaglik, köpi a vért. Halódik.“

A realitás a saját immanens erejénél fogva, a saját objektívitása által transzponálódik a vízió síkjára. Szakasztott úgy, mint egy-egy hétköznapi vásári jelenet, ha Brueghel, vagy Bosch emeli ki a térből.

„Legyek raja éhesen veti rá magát a piros tócsákra és fürdõzik a padlón a véres folyadékban...“ Az asszony mellé öreg ember telep-szik. Ősz, pátriárka-szerű óriás. Hatalmas. Bálvány-nagy. Medve-mancsaival nagy, meztelen, fényes fejszét szorít. Fekete dohányt rágc-sál. Hallgatja a beteg asszonyt, hogyan jajgat. Hozzáhajol, mintha vigasztalni akarná:

„Mit búsulsz? Szerencsétlen! Hisz úgy is tudod, hogy még két-három hét és vége. Minek kocsikázol akkor még erre-arra, fel-alá?“

Igy „vigasztal“ az ősz pátriárka. Az asszony védekezik, nem volt mindig egyedül. Egyik fia valahol a Drinánál esett el. Másik elment Itáliába — és még egy volt, az meg Oroszországba ment. Háborúba. Hírük veszett. Zsúfolt a vagón, de így még zsúfoltabb lesz, benépesül azokkal is, akik nincsenek. S a szabadságos katonák tréfákat mondanak, ami általános lahótát váltanak ki s amik miatt, ha az ember még ember volna, legalább is jajveszékelnie kellene. A muzulmán, aki a földön guggol és falánkan lesi s kapja be a morzsákat, amiket egy sonkacombot falatozó matróz hullat el. A matróz összeverekszik egy civillel, aki felháborodik a szívtelenségén. A matróz a frontra megy vissza, holnap már ő is éhes lesz, mint a muzulmán, aki itt guggol előtte. Mindenkit gyűlöl, aki civil. A civilnek azonban, aki a matrózzal összeverekedett, szintén behívó van a zsebében. Az éhes muzulmán a frontra szeretne jutni, mert Make-dóniából jön, ahol munkára volt vezényelve és éhezett. Éhes és azt mondja, hogy a fronton legalább nem kell éhezni. Megint lahota, azoknak a lahótája, akik voltak a fronton.

„A kolera szörnyű betegség. Felfalja a beleidet és két nap alatt beledöglesz. És én, én megkaptam a kolerát. Beszélik, hogy afféle kis állatok okozzák, olyanok, mint a patkányok, akik felfalják a beleket. Engem hát faltak. Mint a kis patkányok. De sebj! (Mind nevetnek). Nekem elhiheted, hogy a lakodalmamon nem táncoltam úgy örömben, mint akkor, amikor megkaptam a kolerát. Örömben. Frontról kórházba mentem. Biztos volt, hogy kórházba kerülök.“

És a vagón népe, akit a beleket faló patkányok személyében látogat a táncperdítő boldogság — nevet. Az, hogy min nevet, újabb crescendo ott, ahol az ember azt hinné, hogy már nincs fokozás. A vagón népe, az a nép, melyről, mint az egészséges hagyományokat őrző, valláserkölcös romlatlan parasztról szoktak vezércikkezni s amelyről, hiába gúnyolódott Dzszojevszki, ha rá került a sor, még ő is hamisan elmélyített képet festett — a vagón népe kedélyesé válik és épp ekkor, épp ezzel a borzalom önmagát mulja felül. A vidámság elindítója gyerek, aki félkegyelmű. „A lábai elgörbültek saját teste súlya alatt, mint olvadt viaszgyertyák. A feje

akkora, mint egy görögdinnye s a szemei kidülledtek. Bóg — sír — vonít — cigarettavégeket rágsál a padlóról...

— Ej, Krisztusra mondom, komámasszony, jobb volna, ha az Ūristen megszánna már ezt a te fiadat — szól egy öregasszony.

Az anyja: Ó ha tudnák, mi mindennel nem próbáltam már gyilkolgtatni. De szívós ez a kis állat — szívósabb, mint bármelyikünk. Meztelenül elhál az udvaron éjszaka a fagyban odakünn s meg se kottyán neki. A hidegtől még a kutyának is csak úgy vacog a foga a láncán és vonít, ez meg, neki meg se kottyán.

Igy folyik a kedélyes beszélgetés, melybe végül egy frontharcos is beleegyedik: „Zsákba vele és mint macskát a vízbe. — Hanem hadd próbáljuk meg kicsit kiegyenesíteni — hadd mehessen aztán ő is a frontra.

Röhögés. Kérgés, durva kezek kévéje fogja meg a gyereket — s egyenesítgetik a gerincét. A kicsi vonít, az emberek meg nevetnek, erőlködnek — kacagnak. És vért hánynak — és fuldokolnak a sárga füst és hőség ködében...

A Horvát Rapszódia Krléza oeuvre-jének egészében nem jelent többet, mint étape-ot, mely azonban már magában foglalja az egész költői mű némely lényeges jellegzetességét. Magában a Rapszódia-ban, mely semmiféle műfaj kereteibe bele nem szorítható, mert dráma, líra és epika egymásbafolyva örvénylik benne — a motívumok szakadatlan fokozásban variálódnak. Víziók a vízió keretében s a táj is, melyen a vonat áthalad, aktív szerepet kap. Közben egyre megszólalnak régi és egyre szállnak fel új utasok, nők, akik bort, szerelmet és sajtót árulnak, viháncolnak, sikoltoznak, káromkodnak, asszonyok, akik nagy fakeszttel, ajkukon egyházi énekek, búcsújáróhelyről visszatérve szállnak be, invalidusok, vasutasok, csendőrök, cigánymuzsika és harmonikaszó mellett mulató szerémségi részeg jókedv. S van ez elátkozott fülkében két fiatal diák is, akik belevesznek az egymással való, fantomatikus vitába. „A horvát eszméről beszélnek. A jugoszláv problémáról“ s velük kapcsolatban mondódik ki a mázsás súlyú szó:

„És ime: ez a haza. Ez a vagon, ez a haza.“

S a megszámlálhatatlan hang, jelenet, eszmecsere, tréfa, káromkodás, enyelgés és esemény torlódó sokaságában egyetlen egy, de egyetlen egy olyan gesztus és egyetlen egy olyan szó esik, melyben emberi szépség és emberi öröm, emberhez méltó szellem világossága csak pillanatra is felvillanna.

És ez az, épp ez az, ami a krlézsai realizmusnak, ennek a forradalmi humanizmustól elválaszthatatlan realizmusnak a trágikus páthossza. Az illúzióknak és hazugságoknak színpadi mécsseit mind ki kell oltani, hogy meglátszódjék és hogy csontig, velőig fájjon a sötétség, az embernek emberként való teljes elveszettsége.

Rohan a Horvát Rapszódia vonata. „És már nem a síneken. Mezőkön, szántóföldeken kanyarodik keresztül, rombadönt falvakat — tűzvészt gyújt, gyújt erdőket, vetéseket — templomokat — minden serceg, mint a forgács és minden lángol. A városokban zászlók lengenek, kórházak omlanak össze, sírok nyílnak meg — és

halottak énekelnek zsoldárokat — a vonat átvágtat rajtuk, szétgázolja őket és megsemmisíti... Mint földrengés vet fel vidékeket és ráz és pusztít katedrálisokat, színházakat, akadémiákat, kaszárnyákat, palotákat, kastélyokat, szerkesztőségeket, műtermeket, irodákat, templomokat, országgyűléseket, kápolnákat, hazugságokat, lukszos horvát hazugságokat, — ez már nem is vonat, ez izzó fekete üstökös, amely a maga bíborosan fényes farkával gyújt és pusztít mindent, amihez ér.

Ez düh, ez tüzvész, ez rivalgás a Napért.“

VI.

„Goya rézkarcaiból kiérződik a kategorikus imperativus: mindezt meg kell festeni, hogy még nemzedékek és nemzedékek láthassák, milyen volt, a madridi spanyol udvar, amikor ott Goya úr festett, mint udvari festő.

(Krléza: Francisco Jose Goya y Lucientes)

Az itt elmondottakat nem tekintem másnak, mint bevezetőnek a megírandó tanulmányhoz, melynek feladata lesz, hogy Krléza eddigi irodalmi művét értelmezze és meghatározza helyét a kultúra egyetemes értékeinek szférájában.

Az itt elmondottak ennek a még elvégzendő munkának csak némely szempontját és irányelvét jelölik meg.

Krléza irodalmi műve — mely vagy harminc kötetre rúg — már a mai perspektívából is architektonikusan egységes egészként jelenik meg. Konceptiója a művészetnek az élethez való viszonyáról, művészi alkotásának immanens törvényei követelték és előírták neki a törekvést a teljességre. Témái fogvatartják, nem eresztik tovább s ha eresztik, vissza-visszakényszerítik mindaddig, míg a művészi szó erejével minden oldalról és egész mélységükben át nem világította őket. Ez a magyarázata annak, hogy utólag a legtöbb művéről kiderül, hogy születendő, vagy már meglévő ciklusnak része, az egyes művek szinte maguktól ciklusba állnak.

„Pán“, „Három szimfónia“, és az ebből a korból való versek nemcsak egy fejlődési korszakot, hanem összefüggő egészet is alkotnak. Mindegyik egyenként önmagában megformált és önmagában megálló egész, de együtt többé válnak, mint amennyi volnának egyenként magukban.

Úgyanígy állnak ciklusba a Jézus dráma, a Cristofor Colombo és Michel Angelo drámája. Krléza maga vallja meg: „Amit nem tudtam megrögzíteni a „Legendában“, azt akartam megoldani Michel Angelóban és Kolumbusban. Öt gigászt akartam megrajzolni, öt monumentális figurát: Krisztust, Michel Angelot, Kolumbust, Kantot és Goyát.“

Újabb ciklus első tagja a Horvát Rapszódia, mellyel a „Galicia“, (1920) című dráma, az 1914-18-as világháborúnak és a háború elleni gyűlöletnek leghatalmasabb művészi dokumentuma, a „Mars, a horvát isten“ című novellagyűjtemény (1922), végül a „Vuicsják“ című dráma alkot egybeforró egészet.

Harmadik ciklust képez a Glembayak sorsa köré fonódó drámák — „Agónia“, „Glembay urak“ és „Léda“, valamint a novellák sorozata. (1928–30.) Ez a ciklus azonban már eleve öntudatosan, tervszerűen felépített egész. Egyéni sorsokon keresztül életrehívni epohák vízióját, magának az időnek, mint drámai faktornak, egyéni sorsokban való megjelenítése: ezt a feladatot állította maga elé és oldotta meg a Glembayak költője.

Krlézsza mindig **történelmi** drámát és **történelmi** regényt ír, még a novellái is **történelmi** novellák, amennyiben mindig, még a jelenet is, mint a történelmi processzus momentumát történelmi öntudattal éli át, ami természetesen nem egyértelmű az „objektív“ konteplációs magatartással.

S végül megint csak jövődő, még be nem fejezett ciklus körvonalait sejtetik a „Latinovicz Fülöp visszatérése“ (1937), „Az ész határán“ (1938) és a fasizmus dehumanizált világának nagy szatirikus regénye: „Bankett Blitvában“ (1938).

Úgy ahogy Werthert másképp olvasnánk s mást is jelentene, ha a Faust-dráma rá nem világítana, Krlézsza ciklusai egymást gazdagítják újabb jelentéssel.

Az egyes ciklusok között gazdag az átmenetek sora, úgyhogy ez a fenti felsorolás korántsem foglalja magában Krlézsza teljes oeuvre-jét. A novellák és essai-k sokasága, az olyan egyedülálló remekmű, mint a „Kerempuh Petrica balladáit“ és a polémikus írások szerves részét alkotják, annak az architektonikusan egységes műnek, mely monumentális horvát irodalmi kifejezése a XX. század forradalmi humanizmus lelkének, szociális és intellektuális tartalmainak.

SÁROSI KÁROLY

Vörös Márta

(Vörös Márta — baranyai népmese nyomán)

Kelő nappal Vörös Márta
Índul meggyszín hintójába,
Négy szép deres sebes lábán,
Országutak szálló porán,
Robotolók hosszú során,
Birtokait nézni járja.

Térdre jobbágy! — s egy üntésre,
Baranyának úrnőjére,
Póri szemek nem tekintnek,
Kik az úton járni mernek,
Csatlósoknak, kíséreknek:
— Az útipénzt fizesse le! —

Hull az árva,
Napvilágot ritkán látta,
Kérges kézből hull a garas.
Nem hamis-e, van-e hijas?
— Már messze jár a négylovas —
Elég lesz egy lakomára?

Tűző napon Vörös Márta
Meggyszín piros hintójába
Habit vet négy deres lova,
Országútnak fojtó pora,
Vándorlóknak semmi nyoma,
Birtokai szélét járja

Négy iló egyszerre felhorkan,
Jobbágy térdel szörnyű porban,
Könny folyik le sápadt arcán,
— Fiam, fiam a halálán!
Pénzem nincs Csak élve látnám! —
Három napra megy robotba

Ó ha tudná — fia nem é!
Sírban nyugszik a keresztnél,
Vörös Márta kacagása,
Két szemének forró lángja,
Karcsú teste vonaglása
Jobban gyilkol minden tőrnel.

Nyugszik a nap, Vörös Márta
 Bágyadtan ül hintójába,
 Por lepi négy sebes lovát,
 Ūrnőjüket haza hozzák.
 — Még 'egy kicsit, még egy hajrát!
 Mért nem tértek délben vissza?! —

Áll egy vándor, áll az úton.
 — Térdre jobbágy! — de nem térdel, —
 — Süveget le! — marad nyugton. —
 Bátran néz és emelt fővel,
 Nem törődik az intéssel.

Kézintésre csatlós sereg
 Reárohan, földre bukik,
 Felkelne még, de nem lehet,
 Süvegét is porba ütik.
 — Ki látja őt három napig?!

Pribék kezek verték, verték,
 Kapálásban törte kezét,
 De kínokat tűrte némán.
 — Fiam, fiám a halálán! —
 Jajok ültek kinzott ajkán:
 — Megkapja a büntetését! —

Harmadnapján föl Budára!
 Erős várnak kapujában
 Jobbágy kopog — Mátyás lép be,
 Rongyos, vándor öltözkébe.
 Futárt szalaszt hevenyébe:
 — Föl Budára Vörös Márta! —

Három éjjel Vörös Márta,
 Álmatlanul a sötétben,
 Selyem ágyán hanykolódva,
 Vándor szemét látja egyre.

Negyedik nap kemény daccal,
 Meggyszín piros hintójába,
 Négy szép deresét befogja,
 Márványfehér sápadt arccal
 Homlokukat megcsókolja.

Baranyának magas dombja,
 — Sebes lovak hova, hova? —
 — Szakadéknál égbe szállunk,
 Oda visz négy sebes lábunk —
 Mátyás Budán őt ne várja .
 Völgyben lelték örök álmuk.

PETROVICS BOSKÓ:

Vihar

(a munkás éneke)

I.

Szeretem a reggelt s az estét, halk s vibra perceket,
s mikor duzzadt folyók a medrük átugorják,
amikor tavaszi eső tavaszi csirát kelteget,
a csend fehér virágát, vihar zúzó haragját,

ahogy a mezőn nyargal, vagy hömpölyög sötétén,
szeretem, ami forr, él, ami lélezkzik, zajlik
És most, vígan süvöltve, a szívemen is, érzem,
vihar kei. Árbocom a szélirányba hajlik.

A szívben, ahol tegnap csak éjek, álmok voltak
de minek emlegetni, beszéljünk ma a máról.
Ez a vihar bő bennem, megtölt, elmerít, fölkap,
kócos fejét felüti a munka néma mámorából.

II.

Korareggeli léptek, munkás nap, boldog este,
gondolatok a szemben, simító kezű kedves
— életem, mint az óra, pontos és egyenes, de
milyen viharokat szül, milyen álmokkal vemhez,

én tudom csak, és ti, akiket, mint engem — s együtt vélem —
a munka hajt, míg gépek nyögnek és dübörögnek,
ha zabolázza őket a kéz s az ész kevéryen, —
süvöltést hallok. És tudom, felszárítja a könnyet,

és új tavaszt rüggyeztet az elvetett magokból,
gondolat rágyogását acélban veri vissza,
az ég falán dörömböz, börtön-bástyákat rombol,
s a föld lehelletétől nyugodt és bölcs és tiszta!

. S ha megszólalunk ritkán, nem tudjuk, szó érint-e meg,
vagy egy meleg madár, mely közös szívünket hordja,
benne erőt, és hitet, és — bús emlékeket:
a múltat, melyből bölünk, földet hányva a holtra.

III.

Hallom — viharok kelnek, csikorgatják, csavarják
vérem és erőm eleven árbócait.
S aztán, mint ahogy hullám mossa a part homokját,
ejtik rám könnyű, szelíd, sejtelmes csókjait.

És hangok töltenek meg. Amit látok és hallok,
a munka: gondolat, gép, örök, zajgó beszéde.
Csurránó csoda-anyaggal megtölt szívem és markot —
édes beleszédülni fárasztó ütemébe.

S önmagadból, kezemből, az álomból, de ébren,
éplt képére képet, roppant fény-palotát.
Nézd — a gyermek ajkán, a zászlókon, az égen
kacag, nő, felviharzik: Köztársaság!

Nem tudom tavasz van-e, vagy ősz, és hány az óra,
vagy furcsa rémületben magamra sem találok.
Csak hallgatom, gép zaja és könyv fölé hajolva
a vihar-munkát. S hazámnak győzelmet kapálok!

Husvéth Lajos: Aratás előtt

PETROVICS BOSKÓ:

Autóbuszon

Sokan utaznak az autóbuszon,
diák, munkás, gazdasszony, lakodalmi
népség, pityókás zenészek, megannyi
tarka kép, sokféle élet, ám tudom,

valami kapocs, mély, titkos szálú fon
utast utashoz, — gyenge még, de nem talmi —
pár perc, és egy akarattal akarni,
egy gondon töprengeni mind régi rokon.

Búzafölde kétoldalt. Aratás, ének,
gép villogtatja háta zöld ezüstjét
— egyszerre vége a beszélgetésnek,

s a tekintet arany mezőn repül szét.
Mintha mind gondos gazdáik lennének
a földnek, hogy termését fölbecsüljék.

»Mint az acél!« mondják, és nagyon büszkék.

Petrovics Boskó, költő, elbeszélő és tanulmányíró Nagyváradon született, 1915-ben. Már gyermekkorában a Szerémségbe került, középiskoláit Noviszádon végezte, bölcsészeti tanulmányait pedig Beográdban és Münchenben. Irodalmi munkásságát huszonegyéves korában, 1936-ban kezdte. A »Naš život« (Életünk) és »Vojvodjanski zbornik« (Vajdasági szemle) című haladószelemű folyóiratban jelentek meg első versei. A felszabadulás után egy ideig újságírással is foglalkozott, jelenleg a Szerb Matica könyvkiadóvállalat vezetője.

Petrovics lírája egyénihangú, elsősorban a formai tökély jellemzi verseit. Egyike Vajdaság legtehetségesebb szerb poétáinak. Elbeszéléseiben leginkább a Felszabadító harc témáival foglalkozik, kiforrott stílussal és erős realizmussal. Mint tanulmányíró is feltűnt, sikerrel foglalkozik a jugoszláv irodalom aktuális kérdéseivel éppen úgy, mint idegen irodalmak problémáival. Petrovics ismert fordító, németből átültette Heinrich Mannt és Gotfried Kellert.

BÓNA JULIA:

Kezdet . . .

»Legényköz« a város szélén feküdt. Mocsaras lapály szegélyezte. A vályogból rakott épületek, a házak előtti kertecskék, az utca porában hancúrozó gyereksereg már megérkezésekor falujára emlékeztették Máriát. Férje után jött ő erre a vidékre. A gyerek akkor már megvolt. Szerette nagyon a kicsit, törődött vele, nevelte, még tanulmányairól is megfelekezett mellette.

Fél év után benne volt már egészen az élet prózájában. A házkörül is mindent egyedül végzett. A kertet is gondozta, a virágokat. Nem volt ideje még olvasni sem; de nem zúgolódott. Csak később, amikor Béci már eljátszogatott kis pajtásaival, jutott Máriának újra eszébe a könyv, az elhanyagolt mikroszkóp, a régi tervek. Szeretett volna továbbfejlődni, segíteni férjének, de Véső nem egyezett bele:

— Minek az! Csak elhanyagolnád a házat. Két helyen egyszerre úgysem lehet helyállni.

Multak a hónapok és Mária minden nap szótlanabb lett. Nappal elvégezte ugyan munkáját, de éjjel nem tudott aludni, csak nézett órák hosszát a sötét semmibe; vagy ha férje nem volt otthon, kétségbeesve hánykolódott ágyában. Néha nyugtalanul járt le-föl a szobában. A sok álmatlan éjszaka megviselte. Ég-kék szeme sötétebb lett, fekete hajában fehér hajszálak jelentkeztek. Sokáig nem tudta, mitevő legyen. Aztán egy éjjel, mikor férje ismét úton volt, határozott: titokban az ő műszereim dolgozom. Azt, amit ő. S mi lesz ha észreveszi? Eh! — terelte el gyorsan a gondolatot.

Még akkor éjjel hozzáfogott. Ettől kezdve nap-nap után mind kitartóbban dolgozott. Véső nem is sejtette, mire szánta magát a felesége.

Így mult el egy hosszú esztendő. 1946 június 4-ét írtak, amikor bekövetkezett az, amitől néha félt.

Éjfélre járt az idő. A mikroszkóp fölé hajolt éppen, mikor kopogtak. Összerezcent. Vajjon ki keresi őket ilyen későn? A férje? Nem, ő nem, hiszen úton van.

Újra kopogtak. Óvatosan kinyitotta az ajtót.

Véső szikár alakja úgy hatott a küszöbön, mint a kísértet. Magas, hajlott homloka ráncbafutott, kis egérszeme egészen szűk lett:

— Mit jelent ez? Miért vagy még most is fönt?

Mária csak állt, szótlantul, mint a gyerek, mikor látja, hogy rajtakapták. Aztán mégis nyugalmat erőltetett magára.

— Dolgozom.

Hirtelen elhallgatott. Hogy is mondja? Egyre kereste a megfelelő szavakat.

— Nem akartad együtt, hát egyedül. Ennyi az egész.

Könnyes szeme a padlóra tapadt.

— És... és... — hangja itt nagyon remegett — holnaptól én is ott dolgozom, ahol te. Jó?

Kiegyenesedett. Végre ki merte mondani egyéves gyötrődésében megért elhatározását.

— És ki végez el itthon helyetted? Ki vigyáz a gyerekekre?

Mária megtántorodott a sokszor hallott szavaktól.

— Te segítesz majd. A gyerek meg már nem olyan kicsi...

— Elég!

Vésőt elöntötte a düh. Olyant csapott az asztalra, hogy a kisérleti csövek egy része leröpült. Aztán hirtelen felsőajkába harapott. Tütrötetni próbálta magát:

— Én nem segíthetek. Nem is azért nősültem, hogy feleségemnek segítsek — mosolygott gúnyosan — meg nincs is időm. Örülj neki, folytatta arcán elsimuló ráncokkal s kedveskedő, kicsit büszke mosly jelent meg ajkán — hogy megkeresek én annyit, amennyire szükségünk van.

Mária úgy állt ott, mint akit fejbezsaptak. Mély szakadék tátongott előtte.

— Igazán nem tudsz megérteni Feri? Vagy nem is akarsz? Nem tudom elviselni tovább így az életet. Ott akarom kezdeni, ahol egyetemi éveink után abbahagytuk. Veled együtt akarok tervezni és dolgozni. Miért vagy ellene?

A szavak ott röpöködtek sokáig a szorongó csendben. Mária figyelte férje arcát. Az pedig összeszorított ajkakkal, sötétén nézett a sarokba.

A gyerek nyöszörgött valamit álmában. Mária odament hozzá, betakartha s megsimogatta szőszke fürtjeit.

— Milyen nagyon hasonlít az apjára! Csak a szeme, a nagy álmodozó szeme a nagymamáé. Nem, benne már nem vernek gyökeret az előítéletek, nem engedem majd.

Savmarta ujjait belefúrta fia hajfürtjeibe, aztán fölállt.

A férje megállt mögötte.

— Mondd, miért akarsz dolgozni? Minek a nőnek a munka, ha nincs rászorulva? Dolgozzon az, akinek a férje nem keres eleget. Értsd meg: nem szeretem a női munkaerőket.

— Miért nem? — kérdezte Mária keserűen. — Különben is — hangja itt önkénytelenül suttogó lett — mit veszítenél azzal, ha újra egyenrangú társaddá lennék? Ha újra...

Véső föluggrott. Minden tagjában remegett.

— Mária, az istenért, miket beszélsz? Hát nem azok voltunk?

Gyorsan elhallgatott. Nyugtalanul kezdett járkálni le-föl a szobában.

— Nos? — állt meg hirtelen, mintha ezzel akarná megsemmisíteni a hosszantartó csend súlyos vádjait. — Nos?

Nem kapott feleletet.

Mária fáradtan böngészett jegyzetei közt. Véső kis szünet után odaült mellé. Mária újra úgy érezte, mindketten boldogabbak lennének, ha férje törődne vele kicsit, ha közösen terveznének, megbeszelnék a nehézségeket, eredményeket, ha ...

— A csudába is — pattant föl hirtelen Véső. Odament asztalfiókjához és előkotorázta jegyzeteit. — Mutasd csak.

Mária csak ült mozdulatlanul, de a jegyzet kicsúszott ujjai közül.

— Nézd, a szíkes földnél a te eredményéd eltér az enyémtől. Mit gondolsz, melyikünknek van igazza?

Nem a férj beszélt most már belőle, hanem a tudós. Izgatottan tett pár göröngyöt a csőbe. Mária alágyujtotta a forralót. A kékes lángok mohón nyaldosták az üveg falát. Mindketten nagyon figyeltek. A föld lassan nyálkás folyadékká vált. Levették. A hülés elég sokáig tartott, de csak álltak egymás mellett. Mikor a két oldat kezdett elválni egymástól, önkénytelenül előrehajoltak:

— 70% — 84%

Emelkedik-e még? — kérdezte inkább magától, mint Máriától Véső. Ez volt az ő eredménye.

— 86% —

Nézték a számot. Máriáé volna a helyes? Furcsa, nagyon furcsa.

Vonat dübörgött el az ablak alatt. A szoba megtelt nehéz füsttel. Nem mertek egymásra nézni. A kínos csend csak nagysokára engedett föl. Tekintetük egybeforrt. Elmosolyodtak, azzal a meghitt mosollyal, amely egyszer, hét év előtt bujkált ajkukon ...

A felkelő nap első arany sugarai kíváncsian kukkantottak be a nyitott ablakon.

Ruzsicska Pál: Beocsini mészégető

FIGYELO

Szólam-irodalom

Nagy harcok dúlnak már vagy egy esztendeje az irodalmi berkekben. Helyesebben általában művészi téren. És valahogy úgy érezzük — tévelygünk, bolyongunk valami nagy útvesztő bozótban és sehogyan sem sikerül iránytűre tennünk szert. Sodor az áramlat és egyre az a veszély fenyeget, hogy odacsapja kis lélekvesztőnket — hol a jobboldali, hol a baloldali parthoz. Hogy hégeli nyelven fejezzem ki magam: hol a tézishez, hol az antitézishez vetődünk. A szintézisünk? Nagyon messziről integet felénk, olyannyira messze van tőlünk, hogy nem is látjuk, nem is tartunk még felé. Igen tehetséges, de bergzonista szerb írónak, Vinaver, schasém tudta a dolgokat, az esztétikai kérdéseket sem, másképpen látni, mint állandó ellentmondások harcában. És amikor egyízben tréfás mosollyal mondtam neki: »Úgy veszem észre egyre inkább dialektikussá válik már maga is itt, környezetünkben, a százezer táborok országában, a drótsövény mögött«, akkor ő — és akkor láttam először és utoljára komolyan elgondolkozni egy rá nézve is szomorú életkérdés fölött — bánatos felhővel homlokán így válaszolt: »Igen, látom a tézist és antitézist. De hol van az én szintézisem?!« Hát igen. Most mindannyian feltehetjük a kérdést: De hol van a mi szintézisünk? Ahogy egyszer elneveztem — az új formalizmus és a régi formalizmus Scyllája és Charibdise között hanyódunk, vergődünk, vetődünk és már nem is tudjuk, melyik hoz ránk nagyobb veszélyt. Talán most is az — amely ellen megszűnünk harcolni.

A legszörnyűbben a vajdasági fiatal írók tanácskozásán rémültem meg. Akkor, amikor a szerbül író Iványi szólalt fel. Tudtam, hogy verskötetének legtöbb darabja az új formalizmus szólam- és jelszó-modorosságának áldoz, annál inkább meglepett felszólalása. Azt hangoztatta fiatalok és öregek előtt, hogy nincsen marxista esztétika, általában semminő más esztétika sincsen. Csupán az egyén van. Csupán az író teljesen anarchisztikus — talán nietschei, talán stirneri vagy simmeliszanini — szabadsága és szabadossága és semmi más. Egyáltalán nincsen semmifajta kritérium sem, semmiféle mérce és léptek. Vannak elvetendő receptek és kártokozó kaptafák, de az író csak nevet fölöttük. Más a közönség véleménye és újból más az írotársak vagy az egyes kritikusok véleménye. Leghelyesebb nem gondolni egyikükkel sem. Ússzon mindenki a maga megszokott tempójával a magaszabta vonalon, amelyet úgy változtathat, ahogyan

neki és éppen jól esik. Mert nincs vonal és nincs kritérium. Semmi sincsen — csak a korlátlan én, csak Iványi Iván van. Mintha már hallottuk volna ezt a hangot, Wilde és Simmel óta is. Mintha már régesrég el is felejtettük volna ezt a hangot, amelyről Iványi talán azt hiszi, hogy ő találta fel — megbocsátanak a rossz viccért —: mintahogy sokan a spanyolviasz vagy a puskapor reprizét ünneplik magukban — mintha már régen elhagytuk volna ezt a fokot, amelyen jómagam is azt mondtam ezelőtt harminc évvel, hogy »minden líra«, amelyen egykor, harminc esztendeje, Barta Sándor mondogatta, hogy mindenki darálja a magáét!« Hiszen, ha csupán Iványi darálná a magáét! De — írtam már róla — ennek a relativizmusnak a jegyében folyt le az ULUS tavaszi tárlata is, ennek a relativizmusnak a jegyében állítja össze irodalmi mellékletét egyebek között az »Ifjúság Szava« is. Az új formalizmus elől futunk, menekülünk sokan és joggal — és észre se vesszük, hogyan rohanunk bele a régi formalizmusba, a relativizmusba, a nihilizmusba. Mint az ULUS is: Geraszimov elől futott és igen helyesen, mert ő igazán nem adott művészetet se, egy másik végletben kötött ki egyelőre, anélkül, hogy ezt észre is vette volna. A politikai szölamköltészet elől igyeckszünk menekülni — az ember felé és észre sem vesszük, hogy újra csak kis részét adjuk az embernek — az erőtikát. Bizonyos, hogy nagy hibába estünk akkor, amikor megfélekedtünk róla, hogy az ember nemi lény is egyúttal, nem csupán »zoon politikon«, de talán hasonlóan hiba az is, ha csak nemi lényként látjuk az embert!

Egyelőre dűl a harc. Egyszer majd újból révbe fut kis lélekvesztőnk. Addig is, úgy érzem, oda kell szólni, nekünk, akik a parton ácsorgunk, a csónakosok felé, fel kell hívunk a figyelmüket az örvényekre. Most, elbeszélőinket tekintve, egyelőre még nagyobb veszély fenyeget az új formalizmus felől, egyelőre hát hozzájuk intézem a szavam, magam is. Azokhoz, akik adhatnának művészt, egyéni tehetségük alapján, de akik csak politikumot adva, annyira eltávolodnak a művészi síktól, hogy már politikai hatásuk sem lehet. Az unalomnak ugyanis sohasem volt még politikai hatása!

* * *

Aki nem tehetséges, akiből sohasem lesz művész, azzal nemigen kell sokat foglalkozni. A közönség felé kell ilyenkor csak leszögezni kinek-kinek értékét vagy értéktelenségét. Éppen ezért, habár nem egyes írók kritikáját akarom adni ez alkalommal, hanem általános problémákat szeretnék inkább felvetni — hogy túlságosan el ne távolodjak a valóságtól, konkrétan adott valóságos példából kívánok kiindulni, ismert elbeszélésekre akarok támaszkodni, hivatkozni. Tudom, hogy Brindza Károly elbeszélés-kötetein dolgozik, azt készíti sajtó alá, hogy tehát kissé még korai kritikát mondani eddigi munkásságáról. Mégis több helyen éppen az ő egyes elbeszéléseire fogok hivatkozni, mert úgy érzem — tehetséges, úgy érzem, lehet belőle komoly művész-ember, úgy érzem, leginkább ő bírja ki már ma azt, hogy rajta tanulmányozzunk egyes vajdasági irodalmi sajátosságokat. És talán rajta is lehet legtanulságosabban tanulmányozni itteni magyar irodalmunk egyes tulajdonságait, mert — mint a legtehetségesebb »szölam-írókon« — rajta, az ő írásain, különíthetők el legtisztábban azok a vonások, amelyeket most elemezni kívánunk. És még

valamiről lehet itt szó: eddig elmulasztottuk, hogy komolyabban foglalkozunk írásaival és a hozzá hasonló írók írásaival is. És ez, valljuk be, öreg hiba volt. Talán már rég levetközte volna Brindza, talán már rég levetközték volna mások is, azokat a hibákat, amelyekről a következőkben szó lesz, ha ráirányítottuk volna figyelmét, figyelmüket. Itt volna már végre az ideje, hogy helyrehozzuk a hibát, pótoljuk a mulasztást. Hiszen nem egyszer előfordult már, hogy határozottan rossz írását is szó nélkül, megjegyzés nélkül közölte a HÍD, ahelyett, hogy lehetőleg előzőleg, de legalább is utólag felhívta volna az író, az írók figyelmét ez írások értéktelenségének miéértjére. És talán még most sem lehet szó arról, hogy »eső után köpönyeg«. Hiszen talán éppen a kötet szempontjából még idejében jelenik meg ez a kis értékelés. És főleg az azután következő írások szempontjából jelenik meg időre.

Az idén, 1950-ben, jelent meg a HÍD-ban a »Testvérek«. Akkor, ezt az elbeszélést olvasva, úgy éreztem Brindzának szépen ível felfelé írói pályája. Milyen új értékeket hozott ez az írás? Brindzának minden írása a dolgozók életét, életharcát, politikai és forradalmi harcait öntötte meseformába. A »Testvérek« is munkásokról szólt, munkásokról, akik felvették a harcot a fasiszták ellen, akik már 1941-ben bekapcsolták a vajdasági magyarságot is az antifasiszta partizánmozgalomba. Ebben a témában, tartalomban, tehát nem adott ez az írás semmi újat. Egyszerűen, hogy úgy mondjam, brindzai vonalon futott. Azon a vonalon, amelyet némelyek talán, bizonyára hibásan, baloldali kilengésnek találnak és minősítenek. Hibásan, mondom, már csak azért is, mert a téma önmagában nem lehet »baloldali«. Attól függ minden, hogyan dolgozza fel az író ezt a témát. Tendenciát visz-e bele írásába, témájába, mintegy kívülről ráragasztva azt, vagy művészi síkra emeli-e, adva, tükrözve a külső-belső valóságot. Szándékosan, vigyázva, hogy valahogyan ki ne maradjon, írtam ide a szót: **k ü l s ő - b e l s ő** valóságot! Mert egyes írók, és talán éppen a Brindza-vonalon járók, megfeledeznek erről és csak a **k ü l s ő** valóságot tartják szem előtt, annak is csak egyes részleteit talán, vagy talán csak olyan részleteit, amelyek éppen akkor, **e g y s z e r** adódtak csupán. s amelyeket mégis úgy írnak meg, úgy tüntetnek fel, mintha maga az örökkévalóság volnának. Mi volt tehát mégis a Testvérek érdeme? Kezdett az író — emberek alakítani bennük. Szereplői kezdtek **e m b e r i** alakot ölteni, kezdték — **ö n m a g u k a t** is képviselni. Mert addig csak az eszmék, elgondolások, papírszagú képviselői, megjelenései voltak az író »emberei«. Nem egyének, sőt nem is emberek, legföljebb is csupán egyedek. A tömeg részei, részecskéi, atomjai. A Testvérekben volt valami elbeszélői, epikai szélesség. Persze a legtöbb Brindza elbeszélésben volt valami ebből a tulajdonságból. Itt azonban ez bizonyos drámai, feszültséggel kapcsolódott és ez új és értékes tulajdonsága volt ennek az írásnak. Sőt, — a Testvérek stílusban is nyújtott már valamit, feltétlenül többet a többi Brindza-elbeszélésnél. Mintha utat mutatott volna, csiráját bontotta volna ki egy későbbi, még csupán későbbi fokon, de egyszer feltétlenül megjelenő, **e g y é n i** Brindza-stílusnak.

Azóta két újabb Brindza elbeszélést közölt a HÍD. Örömmel fogtam olvasásukhoz és egyre nagyobb csalódással tettem le a lapot kezemből. Az esés egyre érezhetőbb! A legutóbbi írás »A nagy pör«, már helyen-

ként jegyzőkönyvszerű, tudósítás-szerű, nem is vezércikk, ahogy hozzászoktunk, hogy nevezzük a tendenciás, szólam, jelszó-irodalmat adó prózát, ikertestvérét a rossz plakátversnek, mondóm, nem is vezércikk, de helyenként egyszerűen csak — napihír. Terjengős napihír, de napihír csupán.

Mi különbözteti meg az irodalmat, szépirodalmat, mondjuk elbeszélést, a tudósítástól, jegyzőkönyvtől, közleménytől? Elsősorban talán — a mese, a tartalom, a »story«. Mert a tudósítás nem csoportosítja az anyagot, a közlendőket egy mese köré, nem nyújt cselekményt. Azután — az elbeszélés emberekről szól, emberek életét adja, és az egyes embereket egymástól elhatárolja: típusokat és egyéni jellemeket alkot. Rövidebb elbeszéléseknél is fontos sajátosság lehet a kompozíció, a mese-szerkesztés is és talán ez sem egyezik feltétlenül a tudósítás vagy jegyzőkönyv sorrendjével. Jó jegyzőkönyvek, tudósítások nyelvezetben, stílusban egyeznek! Akár jók és annál jobbak, minél inkább megfelelnek egy bizonyos sablónnak, mintának. A szépirodalmi írás feltétlenül megköveteli az egyéni stílust. Ha mindehhez hozzáteszük a már említett külső-belső valóság tükrözését, olyan tükrözését, amely megfogja az olvasót, amely belemarkol emberi, művészi erejével, amelyre átborzong talán valami ismeretlen lüdbörzés a hátán az embernek, ha mindezt, mondóm, még hozzáteszem, akkor úgy nagyjából megvontam a határvonalat a tudósítás és szépirodalom között.

Szinte feleslegesnek tartom megjegyezni, hogy a külső-belső valóság adása csak egy módon lehetséges: a belső megélttség útján, mert megélttség, líra nélkül lehetetlen minden írói őszinteség és igazság. Hiába igaz valami, ha az író nem hisz benne! Hit nélkül, élményszerűség nélkül, a más életének megélése nélkül, önmagam életén, az író életén átszűrt adása nélkül nincs művészet! A tudósítás ezt természetesen nem követeli meg. Nem követeli meg az emberszeretetet és melegséget, ember-közelséget sem, amely nélkül szintén nincs, nem lehet művészet. Félre ne értsen valaki: a gyűlölet is emberközelség, s együtt jár a szeretettel, csak a közömbösség ellensége a művészetnek, vagyis a napihír hideg szárazsága. Bizonyos, hogy az író fölötte áll, kell is hogy álljon, teremtményeinek, hogy bizonyos felül-álló érdeklődéssel, talán kis jóakaratóú iróniával is nézi, szemléli cselekedeteiket. De ez semmi esetre sem jelent részvétlenséget, ez talán csak annyit jelent, hogy az író az egész et látja, egy pillantással belátja az egész teret. és látja nem csupán a jelent, de egyúttal a multat és jövőt is, a dolgok összefüggését és miértjét. Persze, ha látja is az egészet — az egyéneknek át látjátja azt. És az egyének összessége valahogy belőle ered s csak azután él, cselekszik a saját maga már megalkotott törvényszerűsége szerint. A szülők felülről nézhetik, szemlélhathatják a gyermekek játékát, de semmi esetre sem részvétlenül. Még, ha nem is szólnak bele abba. Sőt, elbújnak, mert úgy érzik, nem lehet a gyerek annyira őszinte és igaz, ha megérzi, hogy valaki szemléli, figyeli játékát.

Egészen elmei követelmény a mese. És nem is lehetne azt mondani, hogy »szólam-irodalmunk« nélkülözné a mesét, a fonalat, amely összetartja a sok alakot, — az »egyedeket« és a számos rész-cselekményt, epizódot. Amely valamelyes gerincet húz át — az eszmei tanulságon. Sőt, azt is mondhatjuk, hogy szólamiróink legjobb tulajdonsága éppen a mese-

szövéskészsége és az érdeklődés felkeltésének tehetsége a mese útján. Brindza elbeszéléseinek is mindig volt meséjük. Volt meséje a »Testvéreknek« és volt meséje a »Május elsejének« is. Habár, ezt hozzá kell tennünk, elég sovány is volt ez a mese, néhol talán inkább keret volt az, kerete a mondanivalónak. Hogy mégis ezt a kérdést is felvetem, azért van, mert — olvastam már »A nagy pört« is! »A nagy pörnek« anyai a meséje, mint minden tudósításnak, minden napihírnek. Mert hiszen napihír sincsen valamelyes tartalom, téma nélkül. Az is elbeszél valamit. »A nagy pör« is így adja egy agrárkonferencia történetét, lefolyását. De ezt — nem mesén, nem cselekményen át adja! Itt bizony hiányzik a fabula.

Szólamíróink általános hibája persze, hogy túlságosan szeretik a helyzetrajz adását, hogy a talán jól ábrázolt tipikus helyzetből, körülményekből aztán — kifejtik a tipikus jellemeket. »A nagy pör« legtisztábban adja ezt a sajátságot is. Könyvalakban bizonyára tíz oldalon is átrágtuk volna már magunkat, mire megindul valami sovány cselekmény. Emberek élete? Talán még Fernbach (pardon! Dunavölgyi!) életét látjuk valamennyire is emberin és főleg bizonyos cselekményen át bemutatva. Elékiñtve most attól, hogy Brindza természetesen kevésbé ismeri a földbirtokosok életét, a béresek életénél és hogy így kissé tán hamisan adja a kastély belsejét. Gulyás élete lehetett volna a cselekmény központja. Az ő életén át láthatta volna az író a földmunkások multját és a nagy változást is, amelyet a »konferencia« hoz. Gulyás azonban deus ex machinaként egy pillanatra jelenik meg csak, persze a konferencia folyamán, hogy — természetesen — szónokoljon. Az élete? Elsikkadt teljesen. Semmit sem tudunk meg róla, szavai nyomán nem kelt élet, szavai nem adtak cselekményt, mesét, nem adtak drámai feszültséget. Csak éppen — egy szónoklattal többet. Drámai feszültség, epikai elbeszélői szélesség volt mindig, de ebben az egy elbeszélésben bizony még mese sincs a — mesében. És ezért nem lehet szó arról, hogy művészi síkon mozoghatna ez az írás és — arról sem, hogy hathatna valakire, akár politikailag is. A jólismert szólamok újra-elmondása nem adhat politikai élményt sem.

Mit tehetett volna itt az író? A vagy húsz oldalas elbeszélésben a főszemély, mert Gulyás feltétlenül a főszemély, alig félooldalón át szerepel. Jön és eltűnik, mint a meteor. Ahelyett, hogy a dolgok középpontjában állna, ahelyett, hogy az ő életét látnánk, szívnánk be, ahelyett, hogy az ő életének hatása alatt állanánk és éppen ezúton hatna ránk a földosztó konferencia is, talán egyes szólamaival is, mint Gulyás életének egy jelentős epizódja. Hogy ezt technikailag, hogy oldaná meg az író, az itt ránk nézve, nem bír nagyobb jelentőséggel. Megtehetné azt is, — ez bizonyára bonyolultabb szerkezetet kívánna meg — hogy Gulyás felszólalása nyomán, egyes szavai nyomán jelennék meg életének egyes képei, filmszerűen, az asszociációs módszer alkalmazásával; megtehetné az író azt is, hogy egyszerűen, folyamatosan, élményről-élményre életné meg velünk Gulyás életét, időszerűleg, mindaddig, amíg a konferenciára és földosztásra nem kerül sor. Adódhatnak más módszerek is. Ez valóban az író egyéni elgondolásától függ. De nem lehet írói szeszély kérdése az, hogy napihírben vagy művészi elbeszélésben adjuk-e Gulyás életét. Cselekményben — vagy jegyzőkönyvi kivonatában egy földosztó konferenciának.

Általában túlsok a beszélgetés, a beszéd ezekben az elbeszélésekben. Már az olyan beszélgetés, amely nem bogózza tovább a cselekményt, amely megállást jelent, megszakítást a cselekménynek és amely a személyek jellemzésére sem szolgál. Hiszen, nem mondóm, Móricz Zsigmond is rengeteget beszélgeti alakjait, de ezek a beszélgetések, sőt még az adomák is sokszor, továbbvívják a cselekményt és egyúttal jellemzik is a szereplőket, az életet. A tárgyalt elbeszélésekben a beszélgetések — cselekmény helyett állanak, a cselekmény helyét foglalják el. Mert, és ez a lényege a dolognak, nem emberek folytatják ezeket a végnélküli beszélgetéseket, nem emberek szónokolnak a konferenciás összecsapásokon. Nem húsvér emberek, nem élő, emberi életet élő, emberek. Ha megdönné valaki őket, a vér helyett szavak csorognának belőlük. Elbeszélésben, színdarabban egyaránt. Mert színdarabjainkról is beszéltek itt és különösen akkor, amikor az emberábrázolásról van szó.

Egészen bizonyos, hogy az ember-életének terméke és így osztályának és pártjának, ideológiájának is képviselője. De ugyanolyan bizonyos az is, hogy a tőkésék, vagy a munkások, törpeparasztok sem egyformák valamennyien, hogy — nincs két olyan falevél egy bükkön vagy tölgyön sem, amely teljesen egyforma volna alakban, nagyságban, színben, más sajátosságokban. A tipikus tulajdonságokon kívül vagy — rosszul fejeztem ki magam — éppen azokban egyéni, másoktól megkülönböztető, minden más tulajdonságtól elütő egyéni sajátosságok vannak az emberekben. És az általános, a tipikus is éppen egyéni, esetleges jellegzetességekben nyilvánul meg, azokon át jut kifejezésre. Aki nem egyén — nem lehet típus sem és minél tipikusabb valaki, annál inkább válik egyéniséggé, személyiséggé.

Aki nem egyén csak típus, az nem lehet típus sem, az papíros, az valami elképzelt, nem valóságos tömeg atomja csupán, az osztályának sem képviselője, hanem erkölcsi eszmék köré gyúrt emberi formájú anyag, takaró. Szólam. Emberköntösbe bújtatott szóáradat. Elbeszélőink és színműíróink javarésze nem egyéneket ad, de egyedeket, nem embereket, de áramlatok, vonalak, csoportok és rétegek, közösségek elképzelt képviselőit. Bábokat, nem embereket; akiket az író cselekedtet, amennyiben cselekednek, akiket nem saját jellemük, egyéniségük törvényei cselekedtetnek, visznek előre! Más dolog azután az, hogy az egyéniség, az egyéni sajátosságok — meghatározottak. Hogy az élet, a társadalom, az osztály, a nevelés, egyes találkozások, talán beszélgetések, olvasmányok termékei. De hiszen éppen arról is van szó: bármennyire is hasonlónak teszi a hasonló sors, osztályhelyzet, nevelés az egyesek életét és egyéniségét, jellemét, mégis mindig, minden külön esetben vannak sajátos, más életkörülmények és — sajátos jellembeli tulajdonságok is. És éppen arról van szó, hogy ezeket a jellembeli különbségeket nem láthatjuk a jelzett írásokban, de a különböző életkörülményeket és azok jellemformáló hatását sem. Hogy általában véve — ezekben az írásokban az emberek, a jellemek nem fejlődnek, nem mozognak, de egyszersmindenkorra adva vannak és ugyanolyanok, mondjuk, egy színdarab elején, mint annak harmadik felvonásában. Az események úgy haladnak el mellettünk, hogy semmi hatással sincsenek rájuk és ők sem azokra talán.

Helyzetrajz, tipikus körülmények — tipikus jellemek nélkül. Főleg egyének, emberek nélkül. Fejlődés nélkül. Az osztályhelyzet hat itt csupán az emberekre, azoknak magatartására, vagy még esetleg a politikai tudatosság foka és semmi egyéb. De mindez is — közvetlenül hat, jobban mondva, hatott a multban, mert mikor élénk kerülnek ezek az emberek, akkor már kész, kiforrott jellemek és nem fejlődnek tovább, szóval mindez közvetlenül hatott, nem pedig közvetve, mondjuk, családi, lélektani hatások útján. Így valahogy túlságosan primitivekké válnak ezek az emberek, túlságosan leegyszerűsödnek és úgy hasonlítanak egymásra ebben a primitívségben, mint még soha két tojás egymásra. Szólam-íróink szóval elvulgarizálják az embereket, akik között még beszédmódban sincs különbség, akik mind haladnak a valamikor, talán születésükkor eléjük szabott egyenes úton, akik sohasem tévelyegnek, akik sztatikusak. Akik — még akkor is szónokolnak valami készen kapott nyelven, amikor a dadogás volna természetes, amikor a dadogás hatna az olvasóra, amikor a szótlanság többet mondana minden díszbeszédnél. Egyszóval — parolás jellemek ezek az emberek és a parolát is csak úgy betanultan mondogatják. Geraszimov sem különben.

Adva van: a proletár és a tőkés, barát és ellenség. De hogyan lett valaki harcos emberré, hogyan fejlődött azzá a maga egyéni útján? Vagy — hisz az ellenség is ember és egyén — és ha kegyetlen, hogyan fejlődött kegyetlenné, milyen változata az általános osztályútnak vitte oda, ahol éppen leledzik, arról szó sincsen ezekben az írásokban. A fekete-fehér alap nem folyik soha össze még szürkévé sem, holott az életben, életünk valóságában talán mégis a leggyakoribb embertípus a szürke valamelyik változata. Fehérek és feketék az emberek és nem lettek azzá. De talán még születési hiba ez náluk, így születtek, nem a társadalom — legalább is nem előttünk — tette őket azzá.

Nem általános probléma, helyesebben, nem a többség problémája, mégis úgy érzem szólni kell róla, meg kell említeni és éppen itt, ezen a helyen: Íróink általános vonalnak tartották a jelzett merev parolajellemeket, olyannyira, hogy két ízben még Herceg János is hatása alá került ennek a »vonalnak«. Persze, egy másik változatában. Abban a változatban, ahogyan azt sokan gyakorolták, hogy minden emberi fejlődés nélkül, sőt most éppen az ellenkező végletbe esve és elvetve az osztály jellemfaragó meghatározottságát, huszonnégy óra leforgása alatt bárkiből is szocialistát tudtak faragni (a hasonlóság abban áll, hogy újból lehetetlenről van szó, újból nem-emberiről van szó!) Így két ízben Herceg is, aki pedig semmi esetre sem tartozik ebbe az írói csoportba, hódolt ennek az írói hatalomimádásnak és ő maga is huszonnégy óra leforgása alatt új emberekké, talán szocialistákká is tette — az osztályellenséget. Nem mondom, elég kényelmes álláspont volna ez, megkimélné bennünket minden harci kötelezettségtől, s erről a változatról már volt szó.

Természetesen Brindza írásaiban is hasonló a helyzet, ha sokszor tehetségesebben is csinálja, mint mások. De a tehetség sokszor éppen azt jelenti, hogy tisztábban tudja érvényesíteni a hibás felfogást. Kántor Borcsára gondolok és »A nagy pör« egyes alakjaira. A »Május elseje« Kántor Borcsája pompás asszonyi figura — lehetne! Ha megírta volna Brindza! Ha hagyta volna, hogy cselekedjék pompás asszonyiassága tör-

vényszerűsége szerint. De Brindza belőle is jelszót csinált. És ezzel ugyanúgy leszűrült egykori nagyszasszonyok munkásutódja, mint mind a többiek, akik mind egyszerűen közkatonái lettek egy, nagy, győztes hadseregnek. Kénytelen vagyok egy kis lírát vinni a 'dologba. Hiszen együtt hallgattuk Kecskeméti Lajost, az egykori moravicai munkásvezért, aki még ismerte, látta Kántor Borcsát. Róla beszélt éppen. Nagy, erős asszonynak ábrázolta, szókimondó asszonyságnak, akit az egész falu szeretett és — nevetett, olyan jóízű mondásai, »bemondásai« voltak. Mert Kántor Borcsa sokszor odatette a kezét a csipőjére és nem válogatta, nem is szégyelte a szót. És ez a bátor szókimondás asszonyi furfangos ésszel párosult: Neki jutott eszébe nagyhirtelen, hogy beterelje udvarába a májust-ünneplőket, amikor a csendőrök másutt lehetetlenné tették az ünneplést. Kitérta a kaput, csipőre tette a kezét és odamondta a csendőröknek a magáét. Brindzánál eltűnik a pompás asszony és egy egyszerűen feladatot teljesítő közkatonagép jelenik meg előttünk, persze csak egy pillanatra. Upton Sinclair nem sokat törődött a jellemábrázolással. Mégis másként rajzolta meg a közkatonát, mondjuk, Jimmy Higginsben, aki pedig szintén csupán feladatát teljesíti, de nem gépiesen, felhúzott óramű gyanánt.

A nagy pörben is: Meggyesi talán legfontosabb alakja volna az elbeszélésnek. Azt sem tudjuk, kicsi-e vagy szőke, magas-e vagy barna. Semmi sem történik vele, semmire sem hat ki, csak néha-néha megszólal, azt sem tudjuk honnan került elő — végszóra és mindent tud és lát, mindent előre megjósol. Ki ő? Honnan szedte tudását? Hogy lett marxistává? És mért nincs magánélete, sőt társadalmi életé sem? Gulyásról már volt szó, de mért jelenik meg mindig deus ex machinaként a járási pártvezetőség kiküldöttje, hogy rendet teremtsen párszavas szónoklatával és menjen tovább, hogy túlhajtva lovait, mindenhová éppen idejére érkezzen oda, anélkül, hogy — élne, mozogna. Ki ő? Honnan jött? A Pártot nem emberek alkotják, hanem deus ex machinák?! De könnyű is akkor pártagnak lenni és mindig sikert érni el! Akár istennek, Krisztusnak, akinek szintén könnyű volt a keresztre is felhágni, ha tudta, hogy akkor támad fel, amikor éppen kedve tartja.

»A nagy pörben« legelőbb Dunavölgyi, a földbirtokos. Benne van még valamelyes emberi, személyi: egyedül őt mutatja be Brindza, mint embert, cselekményben, cselekedet közben, akcióban, amely meg is van indokolva. Egyénien, emberien is. Itt volna egyedül némi belső élet is! Mert a külső-belső valóság teszi az embert. És ebben tévednek szörnyen szólámíróink. Abban, hogy elvetik a belső valóságot, belső életet, hogy csak a külső valóságot tartják valóságnak. A belső valóságot ellenkezőleg — elvetendő, dekadens pszichológizálásnak. Hogy ezzel elvetették Balzacot is, Gorkit is, Móriczot is és annyi más igaz író, azt figyelmen kívül hagyják. Mintha ezek az írók szégyelnék, hogy van lelkük, hogy sokszor vannak belső harcaik is külső harcaik közepette, hogy előfordul az is, hogy tévelyegnek, hogy meg kell harcolniok nagy harcaikat a belső »lelki« egyensúlyért, hogy néha, mondjuk, család és szerelem, vagy valami eszmei belénkrögzöttség, vagy belénkidegződött gyermekkori tulajdonság, összeütközik bennünk a feladattal; hogy nem az a nagy ember, aki símán halad az úton, nem az a bátor ember, aki sohasem félt, hanem az, akiben a »feladat« nagysága legyőzi az egyéni félelmeket. Az ember,

a teljes ember adása nem lehet dekadencia és csak az adja a teljes életet, aki a lelki történéseket épügy számontartja, mint a társadalmiakat. Aki elveti a lelki indokolást, lelki életet — egyoldalúvá válik, ugyanúgy mint az, aki csak ezt látja és láttatja, nem törődve a társadalmi jelenségekkel és azzal sem, hogy éppen a társadalom formálja személyiségünket.

És ha már arról van szó, hogyan formál bennünket életünk sodra, akkor ne feledkezzünk meg arról sem, hogy »a stílus teszi az embert« — mondogatták valamikor. Nem merülök el abban a gondolatban; igaz-e vagy sem, vagy mennyire igaz, figyelmen kívül hagyom. De annyi bizonyos, hogy az író csakugyan jórészt éppen a stílus teszi. A maga egyéni stílusa! A maga egyéni módszere! Hogy állunk e tekintetben a szólam-írókkal?! Egyikük sem verekedte ki még magának a maga stílusát. Talán nem volna annyi tehetségük, hogy megteremtsék — úgyszólván — önmagukat?! Szó sincs róla. Csak ott a bibi, hogy kiterébélyesedő egyéniségüket, kifejlődő egyéni stílusukat is — elvetendő rossznak tartják és igyekeznek beleszűrőkülni a sablónokba, receptekbe. Mert ezt értékelik. És ha valamire nagyon húzza őket a szívük is, ha valamibe nagyon beleadták önmagukat is, ha életük műve is az — azt mímelik, hogy csak, mint aktivisták vannak benne érdekelve, hogy hidegek, hogy nem adják magukat bele, hogy csak a tudat ereje viszi őket cselekedetbe, akcióba. Már persze az írást is akciónak tartva. És igyekeznek fölényesek maradni és főleg — szemernyivel se mások, mint a többi atom. Itt a hiba. Ott, hogy küzdenek saját egyéniségük ellen, saját stílusuk kifejlődése ellen. Hogy ha stílusról van szó, valahogy úgy érzik, hogy — szép szavakat követelnek tőlük — tartalom, eszme helyett. Pedig a saját stílus nem jelent »szép szavakat«. A stílus nem követeli meg azt, hogy szép és ötvözött szavak szédültjei legyünk. Csak éppen azt, — hogy önmagunk legyünk. »S a hetedik te magad légy!« — így valahogy mondta egykor József Attila is. Ha valakinek az egyénisége és — témája, alakjainak jelleme éppen a csúnya szavakat kívánja meg, úgy akkor éppen a csúnya szavak lesznek egyéni stílusunk kifejezői és azok válnak ezáltal már éppen széppé! Alkalmazkodjanak a szavak hozzánk, írókhoz és hozzájuk: bennünk élő, életre kívánczó alakjainkhoz, teremtményeinkhez. És ne legyenek bárkinél is, bármely író írásáról legyen is szó és bármely alakjáról az írónak — mindig ugyanazok! Ha egy falu is a világ! Mert mégis minden falunak is megvan a maga külön nyelvjárása és megvan minden mesterségnek és rétegnek, osztálynak is. És minden egyén is, ha nem is író, visz bele egyéni sajátosságokat is beszédjébe. Nem csak értelmi életünk van, nem csak értelmesen akarjuk elmondani mondanivalónkat. Van érzelmi életünk is és csak akkor adunk művészetet, ha ahhoz is, az érzésekhez is szólunk: talán vulgárisan hat, mégis le merem írni és le kell írnom — szívből és szívtől szívhez és szívhezszólán! Enélkül sohasem lehetett művészet. És már megbocsátanak nekem — másként hat a szerelmes kislányra a kedves, ha kúszált, ha olvashatatlan, ha gyerekes kézvonása is, mint a — mindenkihez szóló gépbetű! Még csak ennyit: a szocializmus, a kommunizmus nem jelenti az egyéniség elnyomását a tömeg javára, hanem éppen ellenkezőleg az egyéniség kipompásosodását, kilombosodását, azoknak a feltételeknek megteremtését, amelyek lehetővé teszik a személyiség virágba borulását! A tömeg érdekében is persze.

A nagy pörben »Az öreg Gulyás beszéde mély benyomást keltett a jelenlevőkben«. Ez pontosan úgy hangzik, mint napilapok konferenciákról szóló tudósításaiban, — de nem felel meg a valóságnak. A legtöbb olvasóra nem »keltett mély benyomást« az öreg beszéde. Inkább dühöngtünk, hogy nem Gulyás életét kaptuk a szürke szavak helyett, inkább bosszankodtunk, hogy Gulyás az író szavait ismételte és nem beszélt a maga »kuszált kezevonásával«, nem dadogott és hogy dadogásával nem mondott többet, mint a napilapok tudósításának szókincsével. Mert néha szent a dadogás, de mindig elvetendő a sablón! Persze azért a dolog nem olyan egyszerű.

Gorki nem mindig beszéltette alakjait a maguk esetlen dadogásával. Különösen nem akkor, amikor alakjai nem is tanultak még meg beszélni. Amikor még nem tudták kifejezni azt, ami csak ködösen élt még bennük, amit csak éppen, hogy ösztönösen megéreztek. Ilyenkor — megtanította őket beszélni. Szájukba adta azokat a szavakat, amelyek mégis pontosan azt fejezték ki, amit ők maguk — ha érezték is — még nem tudtak szavakba önteni. Ilyenkor persze a lényegét adta alakjainak szájába. Miről is van szó. Éppen újból Goethe került a kezembe és egyebek között a »Dichtung und Wahrheit« hatalmas kötetét lapozgatom. A Brodmerbeiteri svájci iskoláról beszélve mondja annak egyik helyén: »Szóval képeket! De honnan vegyük ezeket a képeket, hacsak nem a természetből? De hiszen a természetet, úgy ahogy élénk terjeszkedik, nem utánozhatjuk: oly sok jelentéktelen, méltatlan van benne, szóval — válogatnunk kell. De mitől is függ a választásunk? A lényegyet kell kikeresnünk. De mi is a lényeg? (»Bilder also! Wo sollte man nun aber diese Bilder anders hernehmen, als aus der Natur? Aber die Natur, wie sie vor uns liegt, kann doch nicht nachgeahmt werden: sie enthält so vieles Unbedeutende, Unwürdige, man muss also wählen. Was bestimmt aber die Wahl? Man muss das Bedeutende aufsuchen. Was ist aber bedeutend?« — 228. oldala a leipzig-i Kurz-féle kiadás 9. kötetének).

Válogatni kell! És ez vonatkozik szólamíróink szerkezetére, anyagára és itt, amikor a stílusról van szó, a rengeteg beszélgetés anyagára is. Van úgy, hogy az író sok mindent nem mond el, hogy sok mindent az olvasóra bíz. Van úgy, hogy egy félbeszakított, suta mondat többet mond, mint a szépen kifésült mondanivaló. A nagy pör egy sort ki nem hagyna a konferenciáról szóló tudósításból, még akkor sem, amikor az nem adja a lényegyet, amikor egyáltalán nem viszi tovább a cselekményt, amikor csak levegő-adásról van még szó. És ép ezáltal tesszük — levegőtlenné írásunkat. Szóval — válogassunk, keressük ki a lényegeset, jelentőset, adjunk szerkezetet, ne pedig sorrendet.

Válogatni kell! A szavakat is válogassuk meg. Ne oly módon, hogy csupa »szép szót« adjunk. Hiszen ezáltal a »szép szó« — rúttá válik, hiszen minden szó csupán a maga helyén válhat széppé. De válogassunk oly módon, hogy az odaillő, a helyzetet és embert igazán tükröző szót írjuk oda. Minden szót a maga helyére. És válogassuk meg az emberek beszédét, beszélgetését. Hiszen, nem mondom, vannak bőbeszédű emberek. Olyanok, akik sokat beszélnek, de semmit sem mondanak. De az író ne legyen ilyen. Kivéve, ha valóban ilyfajtajú embert akar ezáltal is jellemezni. Más szóval: a naturalizmusról van szó. Arról, hogy egyes

íróink személyeik szájáról ellesik a szavakat, az éppen akkor véletlenül elmondott semmitmondó szavakat, ahelyett, hogy a lényegét, a lényegeset mondatná el személyeikkel. Azt, ami tovább viszi a cselekményt és ami jellemzi személyeit. Vagyis: hagyjuk el a »jónapot-jónapot« amúgyis feltételezett és nem lényegbevágó sablonjait.

Minderről nem kellene beszélni, ha csak arról volna szó, hogy íróink egy része még nem jutott el odáig, hogy saját stílust fejlesszen ki. Arról van szó, éppen ellenkezőleg, hogy ahelyett, hogy elősegítenék, tudatosan is, ezt — ellene dolgoznak, akadályozzák. Ezért kell kihangsúlyozni a művészet alapját, alfáját és omegáját, hogy íróink ne vessenek gátat egyéniségük kifejlődése elé, hogy fejlesszenek ki saját stílust, megállapodott stílust, amelyről — ha el is maradna egyszer aláírásuk írásuk alól — akkor is azonnal rájuk ismerne az olvasó, de legalább is az író-társ és kritikus. Persze mindezt anélkül, hogy ez a saját stílus annyira elgépiesedne, mechanizálódna, hogy már modorossággá változna. Maradjon szóval élő, mozgó, fejlődő nyelv az író nyelve, legyen az inkább magatartás, amely attól is függ — mivel és kivel állunk szemben.

Hogy a teljességre való törekvés milyen művészetellenes helyzetbe sodorhatja az író, arra ideirok néhány szólamot. »A nagy pörből«. Dunavölgyi alatt inog a talaj, hiába volt minden mesterkedése, elvesztette már birtokát, ablaka alatt már ott haladnak a mesgyekarós parasztok, hogy átvegyék földjeit és őbenne forrnak az indulatok. Annyira, hogy feleségét ily szavakkal traktálja: »Beszélj, mert beléd fojtom a szuszt...« És ebben a hangulatban az író szükségesnek tartja az ilyen kitétel: »Dunavölgyi felesége, lánynevén Szeghalmi Klára...« Valóban, éppen itt volt a helye annak, hogy megtudjuk ki fia-csikaja volt az asszony, mielőtt a dühödt férj megfojtja. És hasonlóképpen. Amikor arról van szó, hogy az agrárérdekeltek már mennek a birtokos földjére, amikor a lényeg az új honfoglalás és a birtokos hirtelen nagy esése, akkor ezt olvassuk: »...a faluból jövő volt részaratókat, nap-szamosokat és egyéb nincsteleneket«. Mire való itt ez a részletezés? Itt, ahol és amikor a vonuló tömeg mindent elsöprő erejét, hatalmát, sodrát kell éreznünk csupán! Amikor az kellene, hogy minket is magával sodorjon ez a tömeg ez az áradat. Itt volna szükség válogatásra! Ez az az eset, amikor a kevesebb több a soknál! És még valamire van szükség. Arra, hogy — lírát adjunk. Hogy beleéljük magunkat az eseményekbe, az események sodró áramlásába. Hogy az minket is el és magával ragadjon. Akkor nem érnénk rá magunk sem, hogy szinte tudományos részletezésekbe bocsátkozzunk! A megéltés, az élmény ereje az, ami hiányzik az ilyen részekből. Hogy úgy mondjam, az író kettéváltsága — az elsodort ember volna az egyik, a mindent nemcsak megfigyelő, de megélt ember, a másik meg a megfigyelő, a tudatos ember, a kritikus, a fölényes, aki látja, megfigyeli — mint az anya a játékos gyermeket, veleérzön és mégis fölötte állón — alakjait ismerve a belső rúgókat is, amelyek azokat mozgatják. És elbírálva egyúttal azt is, ami az író tolla alól éppen kikerül. Mert az író egyszer író, de egyszer kritikus. És — »a hetedik te magad légy!«

A szólam különválk a cselekménytől, nem válik élethez, élettel és így nem is hat. A szólam az újságírás kelléke, amely azonban ott sem

kell senkinek. Hisz minél több a szólam a cikkben, annál többen hagyják azt olvasatlanul. Mégis — úgy érzem, egyes hibás elgondolások is lehetnek szülői a szólam-irodalomnak, de feltétlenül kihat arra újságírásunk is, a napilapokban elburjázott felületes, felületi-riport modorosság, stílustalansága. Ezért jutunk oda, hogy egyéni stílus helyett — általános stílustalanság e csoport jellegzetessége. Szólam-íróink nagyrészt újságírók is. Hogy volna az, ha a bennük élő író próbálna — most megfordítva — az újságíróra hatni!

Bizonyára felesleges is itt rámutatnom arra, hogy ez a cikk nem igyekszik Brindza Károly eddigi elbeszélői munkásságának bírálata lenni. Hiszen csak egyik, utoljára megjelent elbeszélését próbáltam benne bonckés alá venni és abban sem vettem tekintetbe azt — ami érték található benne. Már pedig igazán nincs itt arra szükség, mert mindannyian igen jól tudjuk, hogy Brindza írásainak igen nagy értékei vannak. Világos tehát, hogy nem Brindzáról, irodalmi működéséről van itt szó, hanem irodalmunk egy általános hibájáról, annak elemzéséről. Egy csoport irodalmáról, sőt a csoporton kívülálló írók egyes »baloldali« kilengéseiről is, nem pedig egy emberről. Csupán arra volt szükségem a problémák élesebb kidomborítása, jobb megvilágítása céljából, hogy egyes példákkal illusztráljam állításaimat, hogy konkrétebbé, kézzelfoghatóbbá tegyem az elméleti, absztrakt problémákat és elemzéseket. Erre a célra — Brindzát választottam ki. Természetesen nem azért, mintha ő volna a csoport leggyöngébb tagja. Ellénkezőleg, éppen azért, mert ő a csoport legerősebb, legtehetségesebb, legalább is egyelőre legmagasabban álló tagja. És éppen ezért úgy éreztem, hogy az ő írásaiban láthatók legtisztábban a csoport és azon kívülállók egyes írásaiban található hibái, mert ugyanakkor legtisztábban láthatók benne a csoport erényei is.

Melyek az erényei a csoportnak és Brindzának? Megvallom, erről a cikk nem nyilatkozik. Egyszerűen nem volt erre szükségem, nem ez volt a témám. De annyi bizonyos, hogy ha a téma és tárgyválasztásra gondolunk, az írások eszmeiségére, a mesére és a meseszövesi készségre, a külvilág, a társadalom egyes jelenségeinek, eseményeinek, tiszta és biztos szemű megfigyelésére és bizonyára még sok más tulajdonságra is, úgy mindezek az erények szintén leginkább Brindza Károly elbeszéléseiben mutatkoznak meg. Nem írtam minderről, mert nem erről akartam írni, mert nem bírálatot akartam írni Brindza elbeszéléseiről. Ha azt szándékoztam volna írni, akkor feltétlenül kellett volna minderről is írnom, akkor teljességre kellett volna törekednem.

Helyenként talán túlélesen is írtam, túlélesen világitottam rá egyes problémákra. Nem az írónak szól ez az éles hang, ez az éles fény — a problémák kidomborítása, láttatása kívánta ezt meg.

Lőrinc Péter

A hangsúly és a nyelv zenéje

Nem kell különösen érzékeny zenei hallás, elég az ép nyelvérzék ahhoz, hogy észrevegyük, veszedelemben forog nyelvünk épsége és szépsége. Egyidejűleg háromszoros nyelvrontás folyik: keveréknyelv alakul ki, a szórend megbomlik és hamis hangsúly alakul ki a vajdasági magyarság nyelvében. Kétségtelen, hogy ez szláv hatás, annak természetes következménye, hogy szláv testvéreinkkel szoros közösségben élünk. Az idegen szavak is a közös összefüggésekről, közös munkából, a közös élet ezernyi megnyilatkozásából özönlenek a magyar nyelvbe. Feltételezhető ugyan, hogy a hangzók — főként a kemény mássalhangzók — átidomulása, a szórend megbomlása és megmerevése és főként a hangsúly átterelődése révén kialakul egy olyan keveréknyelv, amely a közösen használt és egyformán hangsúlyozott szavak által könnyebben érthető szláv testvéreink számára és könnyebbé teszi az érintkezést. De vajjon mi célja, mi haszna lesz ennek? És szabad-e megengednünk?

Végeredményben ezek a beözönlő, nagyrészt mégcsak nem is szláv szavak megmaradnak idegeneknek és nem a testvériségről, hanem az ellenkezőjéről tanúskodnak. A népnek, amely feladja nyelvét, nemcsak népisége és öntudata szűnik meg, hanem — a mai történelmi adottságok melletti — forradalmi készsége és ereje is.¹⁾ Ebben a nyelvbéli, tehát a népi öntudat terén beállott eltunyultság, s ugyanakkor bizonyos szolgalelkűséggel társult kisebbségi érzet²⁾ is megnyilatkozik. Mert nemcsak arról van szó, hogy pusztá tunyaság, kényelemszeretet gátolja a közhasználatban a készenkapott és gyakran halott szláv kifejezések lefordítását, a szláv szavak helyettesítését egyenértékű magyar szavakkal. Az a jelenség, hogy még ott is, ahol a magyarság egy tömegben él, megragadtak a közhasználatú idegen szavak (konferencia, miting, udarnicski rád, uredba, zadruga stb.), sőt többnyire elmaradt a népi nyelvszokás szerinti átidomításuk is, már magábanvéve súlyos tünet, a kisebbségi, alsóbbrendűségi érzet feloldatlan maradványainak tünete. Ellenkezik a marxilenini tanokkal és politikai veszélyt rejt magában. Az pedig, hogy a hangzók elkorcsosodnak, a szórend megbomlik és megmerevédik és a hangsúly hamis dallamúvá válik, arra a veszedelemre vall, hogy éppen azok, akiknek elsőrendű feladata segítséget nyújtani a nyelv szépség megmentésében, a színészek, tanítók és tanárok maguk is a nyelvrontás hatása alá kerültek és valóságnyelvrontás terjesztőivé váltak.

Tudomásom szerint sem a színház nem foglalkozik a nyelvtisztaságnak ezekkel a kérdéseivel, sem az iskolai tananyag nem öleli fel őket. A fonetikával csak mint tudománnyal foglalkoznak. A szavak beözönlésének meggátolására, a nyelvtisztaság megőrzése érdekében működött egy ideig a nyelvör-

tanács, sok jó szóval gazdagította nyelvünket, jó, ép nyelvézékre valló kifejezéssel helyettesítette az idegenből átvett, vagy szolgáiban lefordított kifejezéseket, de most már ez a tanács sem működik.³⁾ A hangsúly kérdéséről és a hangzók tisztaságáról pedig, eddig csak egyetlen színházi vita során volt szó, mellékesen és a kérdés behatóbb vizsgálata nélkül.

Bizonyos, hogy a felszabadulás utáni első években készült hevenyészett fordítások, késve készülő nyomtatványok és könyvek, s az — a Szovjet Szövetségben készült magyar fordításoktól átvett — szokás, hogy túl szolgáiban ragaszkodtak az eredeti szöveg betűihez (holott éppen ezzel hamisították meg) sokban használták a kész szláv, vagy még szlávban is idegen eredetű szavakat és kifejezéseket, mint az egyenértékű magyar szavakat és mire a jó, helyes magyar szavak elérkeztek hozzájuk, addigra az idegen szavak annyi tartalommal teltek meg, hogy a magyar szavak már nem fedték ezt a tartalmat. Azóta sok szó esett a fordításokról, lényeges javulás állott be, s ha van is bőségesen csiszolnivaló, ez inkább a stílus, a nyelvcsinítás kérdése. A dolgozó nép nyelvében azonban tovább élnek ezek a beözönlött szavak és kifejezések, ami arra vall, hogy a rontás erősebb volt, mint sejtettük. Hiszen az új nemzedékek nevelői sem beszélnek másképp, s megtörténhet, hogy az elmúlt négy-öt év alatt tanszékhez jutott tanerők életük végéig ezzel a rontással nevelik az egymást követő nemzedékeket. Javulásról szó sem lehet, amíg az iskolák tananyaga nem terjed ki a széphanzás, tiszta kiejtés, pontos és szabatos hangsúlyozás, kellő hanglejtés oktatására, a stilisztikai és nyelvtani oktatás pedig továbbra is annyira hiányos marad, hogy a tanerők nem is lehetnek tisztában a szórend és hangsúly elemeivel.

A kérdés nem elszigetelten vetődik fel. A szerb nyelv tisztasága, a szerb hangsúly zavartalansága és tisztán csengő dallama érdekében mozgalom indult meg, élén a Szerb Tudományos Akadémia áll és a mozgalom már sikerekről is beszámolhat. A háború okozta fürgeteg, a megszállás sokféle idegen nyelvének hatása és a belső népkeveredés a szerb nyelv épségét, szépségét és tisztaságát is kikezdte. Az Akadémia megkezdte az idegen szavak kigyomlálását, noha nálunk ezek az átvett szavak úgyszólván csak rokoni kölcsönök, erélyesen síkraszáll a hangzók és hangsúly tisztaságáért és ezzel kapcsolatban a szórend fegyelmeért is, bár a szerb nyelvben a szórend és a hangsúly nem áll olyan szoros összefüggésben egymással, mint mondjuk a magyarban.⁴⁾

Nekünk nem áll rendelkezésünkre sem Akadémia, sem más eszköz, csak a színpad és a tanszék. Itt kell tehát biztosítanunk a nyelvtisztaságot. Természetesen nemcsak a hivatásos magyar színházról van szó, hanem a műkedvelő színpadokról is, mert a száznál több vajdasági magyar műkedvelő együttes kint él a népi tömegek körében, s közvetlenebbül hat e tömegekre, mint a hivatásos színház, méghozzá az élő szó erejével hat, ami sokkal erősebb az újság és a könyvek hatásánál. Sajátos körülményeinket is figyelembe kell vennünk, nevezetesen azt, hogy nem számíthatunk külső segítségre, mert Magyarországon szintén nagyon erős a nyelvrontás és — amennyire a magyar rádió sugárzásából és a szórványosan élénk kerülő újságokból megítélhetjük — nem is igyekeznek gátat vetni ennek a nyelvrontásnak. A mondatban a hangsúly áterelődik a mondat második részére, különös éneklő hangsúlyvá válik, vagy éppen a mondat végére kerül, mint a szláv nyelvekben, a szavakban pedig az első szótag hangsúlya elvész, különösen az igekötő hangsúlyozása van kiveszőben és lassanként teljesen megváltozik a magyar beszéd hangsúlya, fone-

tikája, **nyelvzenéje**. Ezzel pedig maga a szórend, vagyis a magyar nyelvnek az a sajátossága is felborul, hogy a szórendet a hangsúly határozza meg. Előre tesszük, amit hangsúlyozni akarunk és ez dönti el, hogy milyen sorrendben következzenek utána a szavak. A mondat második felébe átvett hangsúly jellegzetesen északi szláv, a mondat végének hangsúlyozása délszláv, az első szótagnak, különösen az igekötők hangsúlytalansága pedig német.

A dúlás, az ép nyelvérzék rombolása Magyarországon és Magyarországról nemcsak a beszélő hang révén folyik, hanem még sokkal inkább és sokkal veszedelmesebb formában a dalok révén. Túlnyomórészt idegenből fordított dalokat énekelnek, a magyar szöveget nem költik a dallamhoz, hanem fordítják és csak játékos csengésére ügyelnek, a hangsúlyt semmibe veszik. Egyik ilyen nagyon jellegzetes dal vége így hangzik:

»El ne felejtis, mert el-hervadok«

Ebben a dallam a mondat második részében ível felfelé méghozzá úgy, hogy a hangsúly a hervadókra esik. Mintha azt kívánná hangsúlyozni, hogy nem el-pusztulok, el-fonnyadok, hanem el-hervadok, vagyis mintha a hervadás volna a fontos. Mármost az ilyen kis divat-táncdal néhány hét múlva elhervad, de a pusztító hangsúly megmarad a fülekben.⁵⁾ Azelőtt az ilyen pusztítás ellen nyomban szót emeltek. Most egyre több az ilyen rossz hangsúlyú dalszöveg. Az igekötőnek ez a hangsúlytalansága és egyidejűleg a mondat meghamisított hangsúly-dallama pedig terjed, meghonosodott már Vajdaságban, magyar tömegeink körében is. S ezzel felborul szórendünk. A bizonytalanná vált érzék és megzavart hangsúly révén bizonytalanná vált szórendben úgy akarnak rendet teremteni, — gyakran arra illetékesek is — hogy szabályként kimondják, »jelentő formában az állítmány a mondat végére való«. Eszerint csak azt mondhatnók: Tegnap este Szabadkáról elutaztam. Nem mondhatjuk, hogy Szabadkáról utaztam el tegnap este, sem azt, tegnap este utaztam el Szabadkáról, vagy azt, én utaztam el tegnap este Szabadkáról (és nem ő). Elvész szórendünk minden árnyalatot érzékeltető változatossága, ha ennyire megmerevítjük a szórendet pusztán azért, mert a hangsúly és hangsúlyozás, általában a nyelv zenéje körül bizonytalanság és zavar támadt.

Igaz, a hangsúly körül bizonytalanság nem új keletű. Kosztolányi Dezső már majdnem húsz évvel előbb nyílt levélben fordult a magyar színészekhez és riadtan verte félre a harangot a hangsúlytalanná züllesztett igekötő miatt. Azóta azonban nemcsak az igekötő vált hangsúlytalanná, hanem a mondat belső hangsúlya is eltolódott és felborítja szórendünket, nyelvünk egész belső rendjét, kikezdi épségét.

Azt hiszem, ez — éppen a benne rejlő politikai tünet és veszély miatt — nem szabad ölbetett kezekkel túrnunk. A rendelkezésünkre álló eszközökkel meg kell állítanunk ezt a veszedelmes folyamatot. És ha csak a színpad és a tanszék áll rendelkezésünkre, gondoskodjunk róla, hogy ezt a két lehetőséget alaposan kiaknázzuk.⁶⁾

Természetesen elsősorban a tanszéken gondoskodjunk a magyar nyelv épségéről, hogy a tanerők kint a falvakon segítséget nyújthassanak a műkedvelőknek. Korántsem azt mondom ezzel, hogy a nyelvgyomlálás, a beözönlő szavak kiírtása és az idegen kifejezések magyar kifejezésekkel való helyettesítése (amiről oly dőcögve indul meg a vita) mellékes. Nyilvánvaló, hogy jó

magyar szavak és kifejezések nélkül nem lehet magyarul beszélni. S az sem ártana, ha ezen a téren, a tisztogatás terén nemcsak a fordítói munkára terjedne ki figyelmünk, hanem az agitátorok számára is nyelvtanfolyamokat rendeznénk. De ez iskolán kívüli feladat.

Az iskolában a tananyag keretében kell gondoskodnunk a nyelv épségéről. A középiskolák és különösen a tanítóképzők és a tanárképző tananyagát ki kell egészíteni egy a magyar tananyagban eddig ismeretlen tantárggyal, amelynek egyelőre neve sincs, s talán a fonetika magyar szava nyomán »nyelvzenének« nevezhetnők. Ez több lenne, mint stílisztika, a nyelv kicsinósítása. Foglalkozna a fonetika, a hangsúly, a nyelvtisztaság, az ép, egészséges nyelvrészék ösztönzésének kérdésével, a szabatos szórend ügyével, a nyelv tiszta zengésének, szépségének, épségének annyira rosszul álló ügyével. Célja kettős. Jó nyelvrészékű, a nyelv zenéjével tisztában lévő tanerőket nevel, akik terjesztik a tiszta magyarságot, gátat vetnek az idegen szavak beözönlésének, tiszta hangsúlyra, egészséges szórendre, mondatrendre nevelnek és ezzel hathatósan harcolnak a népi öntudat eltompulásának politikai veszedelmével. (Azt hiszem, az említett magyarországi példák különösen szemléltetően mutatják, hogy a nyelvi öntudat eltunyulásában a szolgálalkúsággal társult kisebbségi, alsóbbrendűségi érzet nyilvánul meg.)

A másik cél pusztán kultúrfeladat s ez: maga a hangképzés. A beszéd, hangsúly tisztasága, rezzenetes igeragozásunk, árnyalatos mondat szerkezetünk tiszta, zavartalan hangsúlyozása, vagyis annak érdekében, hogy amit mondani akarunk, azt pontosan, szabatosan és félreérthetetlenül érzékeltethessük, magát a hangot is képezni, elősegíteni, hogy a gyermek és ezzel később a felnőtt hangja pontosan ott képződjék és ott rezonáljon, ahol a hangszálak — egyéni képességek szerint — a legtisztább hangokat képezhetik.⁷⁾

Lényegében tehát a magyar nyelvoktatás olyan kiegészítésére gondolok — különösen a tanárképzőben és tanítóképzőkben — amit a nyugati tananyagokban már az anyanyelv oktatásának szerves részévé tettek. Annakidején, a Wagner-operák, az olasz operastilustól annyira eltérő zenedrámák megjelenésekor: figyeltek fel a németek arra, hogy az olasz nyelv maga természeténél és dallamos hangsúlyozásánál fogva olyan, hogy a hang szabadon, szinte lebegően képződik és az orr és a gégeöböl között rezonál. Ez teszi lehetővé, hogy az olasz beszédhang hangsúlya annyira erős, hogy szinte éneklő. Ugyanakkor észrevették, hogy a német nyelv hangzói egészen másképpen képződnek, a más-salhangzókat, különösen a robbanásszerűen kilökött »k« hangot és az orrhangba emelhető lágyabb magánhangzókat túlságosan sok úgynevezett vadhang⁸⁾ kíséri és ezért a rezonálásnak nagyon sok melléköreje van. Csak ekkor kezdtek tudományosan foglalkozni a hangképzés kérdésével. A német tudományos akadémiák keresztülvitték, hogy a tananyag szerves részévé tegyék a hangképzést. Innen van az, hogy ma már minden bölcsészeti fakultáson és minden tanítóképzőben foglalkoznak a fonetikával, de sajnos csak mint tudománnyal. A gyakorlati tananyagot és hangképzést nem honosították meg csak az angol és francia iskolákban. A magyar oktatás nem terjedt ki erre, noha egyébként a magyar nyelvtanok általában a latin-német nyelvtanok kaptafájára készültek. Hasonló mulasztás terhelte a régi Jugoszlávia oktatását és természetes, hogy a régi Jugoszláviában nevelkedett tanerők nem voltak tudatában ennek a hiánynak. Valószínűleg ez a magyarázata annak, hogy az énekoktatásra nem fordítanak elég gondot, sőt elfordul, hogy teljesen botfülű növendékeket is

felvesznek a tanítóképzőbe. S innen van az is, hogy a mai iskolai oktatás igyekszik a gyermekeket rávenni, hogy értelem szerint szavaljanak, eltüntetni az éles, úgynevezett iskolás szavalású hangsúlyt, noha ez lényegében segédeszköz volt, hogy a gyermek tudatába, fülébe, idegeibe felitatódjék az erős hangsúly zenéje.

A hangképzés, beszéd, kiejtés elméletével, általában a beszéd és hanglejtés zenei elemeivel és hangsúlytanával foglalkozó fonetika váljon gyakorlati oktatási tárgyá. Az újonnan felnövekedő értelmiség és az újonnan képzett tanárok foglalkozzanak rendszeresen és behatóan a nyelv dallamával. Ismétlem, hiszen ez a leglényegesebb, a magyar nyelv dallama egyben a nyelvtisztaság, a szabatos kifejezőmód nélkülözhetetlen eleme. Éppen ezért a stilisztika se csupán a régi idegenből átvett tankönyvek utánzata legyen, hanem a nyelv igazi irodalmi értelemben vett csinosítása. Taglalja azokat a nyelvészeti kérdéseket, amelyek terén a leggyakoribbak a hibák, mint a ragok bizonytalansága, a mondat és a gondolatfűzés világossága, ésszerűsége. A kifejezés szabatosága, általában a gondolatok következetes fűzése, ésszerű menete, a szabatos meghatározások és egyáltalán a szabatos kifejezések terén észlelhető a legtöbb ilyen hiba, mégpedig nemcsak az iskolázatlan embereknél, hanem az értelmiségieknél is. Erre eddig nem fordítottak kellő gondot, nem gondoskodtak arról, hogy az emberek megtanulják értelmesen és világosan végiggondolni gondolataikat. De ha az iskolai oktatás, főként pedig a gyakorlati stilisztika rávezeti az embereket a következetes és világos gondolatfűzésre, könnyebben, világosabban fejezik ki magukat és nem lesz szükségük arra sem, hogy a pillanatnyilag eszükbe jutó idegen szót, vagy kifejezést használják. Nem folyamodnak ehhez sem a jól átgondolt beszéd gyorsaságában, sem a papír előtt érzett belső, s nem is tudatos zavarban.

A színház, az élő szó legerősebb hatású hirdetője és terjesztője szintén csak akkor emelkedhet hivatása magaslatára, ha a színpadról elhangzó szó valóban a tiszta nyelv megnyilatkozása. A szubotocai Magyar Népszínházban már előfordult a nyelvrontásnak az a jelensége, amikor az igekötő hangsúlytalanná válik. »Meg-bolondultatok« — kiáltott fel egyik darabban egyik különben szépszavú színészünk. Hogy a tájszólás fel-felbukkanó elemeiről ne is beszéljünk. Mit várhatunk akkor a műkedvelőktől, ha a hivatásos színi együttes nem feltétlenül biztos a nyelv zenéjében és nem tudja pontosan úgy és azt hangsúlyozni, amitől a mondat egész értelme függ? A hivatásos színháznak szakszerűen kell foglalkoznia a nyelv zenéjével, a hangsúly és ezzel kapcsolatban a világos, egészséges képzett hangzókból álló beszéd kérdéseivel. A műkedvelés terén pedig azzal kell ösztönzést nyújtani, hogy a műkedvelő együttesek versenyének egyik sarkalatos pontja legyen a tiszta hangsúly, tiszta, értelmes, egészséges dallamú beszéd.

A színpad és a tanszék együttesen szálljon síkra a tiszta, világos, értelmes magyar beszédért. A világosság az írók udvariassága — mondta egy író. A szabatosság a marxi-lenini gondolatok, meghatározások nélkülözhetetlen eleme. A nyelv tisztasága, a beszéd zavartalan, tiszta hangsúlya, dallama elengedhetetlen eszköze annak, hogy a gondolatokat pontosan, szabatosan és világosan fejezzük ki. A nyelvtane alkotó eleme a nyelvnek, a kimondott szó igazi értelmét csak hangsúlya határozza meg. Amellett a magyar nyelvben — ismétlem, hiszen ez köztudomású tantétel — a hangsúly határozza meg a szórendet is.

A háromirányú nyelvrontás: a keveréknyelv kialakulása, a hamis hangsúly és a szórend megbomlása veszedelmes folyamat beteges tünete.) Gyógyítani, a beteges jelenséget eltüntetni csak úgy lehet, ha idejében hozzálátunk az orvosláshoz. A nyelv tisztasága a népi öntudat megnyilatkozása. A szabad, magát egyenjogúnak érző, szabadon kifejező nép nyelve tiszta, zavartalan, könnyen megszabadul a káros befolyásoktól. A vajdasági dolgozó magyar népnek joga van arra, hogy igazán egyenjogúnak és szabadnak érezze magát hazájában. Nemcsak arra nincs oka, hogy kisebbségi érzettel támadjanak, hanem kötelessége és feladata, hogy Magyarország dolgozó népének is megmutssa szabadságban kiteljesedett népi öntudatát. Ezzel szolgálatot tesz hazájának és szolgálatot tesz az egész világ dolgozó magyarságának.

Itt az ideje tehát, hogy a nyelvrontás minden tünetével leszámoljunk, a tanszék és a színpad segítségével intézményesen gondoskodjunk nyelvünk épségéről. Gondoskodjunk arról, hogy a nyelvápoló és alkotó ösztön ismét feléledjen és dolgozó magyarságunk világosan felfogott helyzetében szabatosan, tisztán és világosan fejezze ki gondolatait is.

1. Pártunk nemzetiségi politikája arra irányul, hogy minden nemzet teljes szabadságban fejleszthesse nemzeti öntudatának hasznos elemeit, mert nem mondhatunk le — a mai történelmi körülmények között és adottságok mellett — a népi öntudat forradalmi erejéről, nevezetesen arról, hogy a dolgozó nép nagy erőfeszítéseket vállaljon és lökészerűen törjön előre a szocializmus felépítése felé.

2. Minderwärtigkeitsgefühl. A mult maradványa, a bizalmatlanság megnyilatkozása az egykori egyeduralommal szemben, amely visszaért a szerb nép nevével s tömegesen meghunyászkodóvá, gerinctelené, kétszínűvé és alakoskodóvá tette az embereket.

3. Nem volt hivatalos jellegű, csak alkalmilag működött és tevékenysége főként a földtől munka megkönnyítésére, a rossz kifejezések kidomolására irányult.

4. A francia szállóige: C' est le ton qui fait la musique — a zene hangokból áll, vagyis a hangsúlytól függ a mondat értelme — természetesen érvényes minden nyelvre, de a magyar nyelv sajátosága amellelt az is, hogy miután az első szótagot és a mondat elejét hangsúlyozza, maga a szórend is a hangsúlytól függ.

5. Az emlékezetben a dallammal alátámasztott szövegek, hangsúlyok mindenkor jobban megőrződnek, mint a pusztán szó.

6. Ez kulturális kérdés is. Arany János jegyezte fel: „Míntha olvastam volna valahol, hogy a francia, kivált a párizsi, mennél műveltebb, annál jobban, tisztábban s eredeti szelleme, változatlan törvényei megtartásával beszél s írja anyanyelvét. Hogy míg a kelme- és ötvénydivat hétről-hétre, sőt majdnem napról-napra változik, a francia szófűrés, szóhasználat legkisebb árnyalatáig megőrzi eredeti jellemét; s hogy jól franciául beszélni nemcsak nem szegény, sőt az a ridicule (nevetséges), ha valaki erre nem képes...”

7. Stockhausen: Gesangstechnik, a hangképzés, a hangszálak művelésének, a rezonancia meghatározásának és a beszédtechnika fejlesztésének egyik alapkönyve.

8. A hangképzés mellékzörejeit, a felhasználatlanul kúszranó levegő által támasztott sziszegő és höngő hangokat nevezik vadhangnak. Maga a „h” például tudatosított vadhang, s pusztán a levegő sürített kibocsátásával képezzük. E vadhangok némely nyelvben erős lágyításokat, vagy szűkített magánhangzókat teremtenek, például a délszláv nyelvekben. Innen vették át azt a Vajdaságban meghonosodó szokást, hogy a kettős hangzókat magyarban is lágyan ejtik, a gy-ds-nek hangzik, s a magánhangzók annyira zártak, oly kevéssé kötők a mássalhangzókat, hogy a kiejtett szavaknak egyáltalán nincs többé magyaros hangzásuk.

9. A noviszádi magyar tanítóképző 1956. évi nyári tanfolyamán a vizsgázó növendékek — valamennyien már három éve gyakorló tanítók — a nyelv elemi szabályaival sem voltak tisztában, s tanárjuk például nem javította ki dolgozataikban a következetesen két d-vel írt addni és két l-lel írt elemi szavak helyesírási hibáit sem. Ennek a tanfolyamnak és a növendékek, sőt részben előadóink tudásbeli fogyatékoságának ijesztő példája komoly figyelemztetés volt; megmutatta, hogy következményeiben mennyire súlyos a nyelvrontás és mennyire sürgőssé vált, hogy komolyan hozzálátunk az alapos nyelvortatáshoz.

Vajdasági képzőművészek IV. kiállítása

A vajdasági képzőművészek negyedik kollektív kiállításának anyaga szemléltetően és meggyőzően bizonyítja művészeti életünkben mind teljesebben és egyre határozottabban megnyilvánuló művészi alkotásszabadság termékenyítő hatását. A művészi alkotások tematikai, tartalmi és formai kérdéseiben — tehát a lényeges alkotóelemek felvetésében és megoldási módjában — eltűnőben vannak azok a meddő és már-már uralkodóvá lett sablónok, melyek bénítóan hatottak a felszabadulás utáni korszak művészeti életére, művészeinket pedig a valóság egyéni, művészi kifejezéséért folytatott küzdelem helyett a tematika, a forma és a tartalom leegyszerűsítésére ösztönözték.

Szocialista társadalmunk gazdasági és szellemi életének állandó demokratizálódása szükségképpen elvezetett művészeti életünkben megnyilatkozó szektáns-sablónok, tehát a fejlődés akadályait képező irányzatok felismeréséig és elengedhetetlenül szükségessé tette azok felszámolását. Ez a folyamat, mely kétségtelenül eredményezni fogja művészeti életünk lényeges átalakulását, nem tekinthető befejezettnek. Képzőművészeink jelen alkotásait is e nagy, a szellemi életben bekövetkezett változás egyik megjelenési formájának, részletjelenségének minősíthetjük.

Bizonyos, hogy a művészeti alkotásokban amint gyakrabban megnyilatkozó pozitív és társadalmi fejlődésünk szempontjából haladó jelenségek figyelembevételével, ébren kell figyelemmel kísérnünk a negatív sajátságokat is. A régi, túlélt művészeti eszmények ismétlése és továbbvariálása éppen olyan veszélyét és akadályát képezi képzőművészeti életünk kiterjedésének, mint az önálló alkotókészséget megbénító »sablónok« tiszteletbentartása.

Ilyen szempontból közeledve a kiállítás anyagának áttekintéséhez, megállapíthatjuk, hogy a vajdasági képzőművészek negyedik kiállításának anyaga kielégítő, bár nemteljes képet ad tartományunk képzőművészetének mai állásáról. Néhány jelentősebb festő távolmaradása (a szabadkai művészek közül egy sem vett részt!), a kisebbségi kiállító művészek csekély száma, s végül a kiállított anyag válogatási szempontjai — gyenge, iskolásízű műalkotások tárlatrabocsátása — képezik a kiállítás szervezésének szembetűnő fogyatékoságát.

A kiállított művek tematikájában elsősorban a táj ábrázolása érvényesül. A művek javarésze a táj művészi kifejezésének kérdését veti fel, noha a kielégítő megoldásig csupán néhány művésznünk jutott el. A táj kifejezésének művészi problémájához alkotóink főképp két okból nem

tudnak eljutni: az egyik, hogy csupán a felületet tanulmányozzák és így a táj kizárólag színélménnyé válik műveikben, a másik pedig az ember ábrázolásának háttérbeszorítása vagy mellőzése. Művészeink legnagyobb része az ember és a táj kettéválasztásával a kevésbé problematikus művészi kifejezést igényeli, de éppen ez által csupán a részletek ábrázolásáig, kiragadásáig tud eljutni. Ez a fenti követelmény korántsem jelenti a tájképműfajnak feladását, megszünését, de nem jelentheti az arckép-műfajnak a kiegyenlítését sem a »tanulmányfej« és »vázlatfej« jellegű alkotásokkal. A táj és ember egymásmelletti ábrázolása egymással összefüggő művészi feladat és ez előtérbe állítja alkotóink előtt a térben elhelyezett tárgyak egymáshoz való viszonyának képzőművészeti kifejezését. A valóság ábrázolásának művészi feladatai közül a kompozíció kérdése vetődik fel elsőrangú művészi feladatként. Ebből a szempontból csupán néhány alkotást emelhetünk ki, melyekben az új kompozíció követelményei megfogalmazást nyertek.

A kiállított művek közül kétségtelenül Konyovics Milán három alkotása érdemel megkülönböztetett figyelmet. Két őszi tájképe fejezi ki legérettebben, művészi átéléssel, élményszerűen a bácskai tájat. Konyovics ebben a két művében is a festőiség elveinek teljes érvényesítésére törekszik: a szín-élmény döntő elemmé válik képein, rajzban a lényeges részek tömör összefogását találjuk. Kiállított rajzai leghívebben dokumentálják munkamódszerét: a részletek sohasem jutnak domináns szerephez képein, a tájat mindig a maga teljességében szemléli és az alkotás egészébe illeszkedik bele egyik vagy másik alkotóelem. Éppen e szintetikus előadásmód törvényei folytán Konyovics képein dinamikusán, sűrítve, festőileg hibátlanul transzponálva jelenik meg a táj. Az új kompozíció lehetőségeinek példáját idézi »A mosónő« c. műve. A kép felépítése a természetes látószögéből érvényesülő kompozíciós elemek felhasználásával történik; az alak és környezet összhangolása színekben és rajzban is teljes értékű megoldást jelent. Konyovics művészi képességeinek határait és kifejezési lehetőségeinek szélességét nehezen tudnánk meghatározni. Az állami birtokon készült pasztelljei és rajzai a művész ember iránti és kompozíció iránti érdeklődéséről számoltak be — az itt kiemelt műve pedig egyenes folytatása a megelőző fejlődési szakasznak. Művein egyre kevésbé érezzük a stilizáltságot, valamint — elsősorban figurális kompozíciójában — az elrajzolást, a torzítást. Mintha műveiben és művészetében eltűnőben lennének azok az »embert-megvető« tendenciák, melyek gyökereit a kapitalista korszak művészetellenes és emberellenes társadalmának tudatából származtatjuk és melynek nyomai ott voltak Konyovics felszabadulás előtti műveiben is.

A festők közül Makszimovics Szteván és Petrovics Boskó ezúttal kizárólag tájképpel szerepelnek. Makszimovics képein a részletek megfigyelési iránti hajlam érvényesül elsősorban. Makszimovics egyéni festői formanyelv kialakítására törekszik; fakturája érdekes kísérlet a részletek finom megmunkálására. A táj nemcsak színélmény, hanem hangulatélménnyé válik művészetében. Képei további elmélyülést és a valóság átélésének művészi kifejezését példázzák. Petrovics Boskó türelmetlenebb, nyugtalanabb természet. Négy képe újabb fejlődésről számol be: színei melegebbek, ragyogóbbak, rajza szabadabb és biztosabb lett. A

kiállító művészek közül az ő képei dokumentálják az atmoszféra és a táj közötti viszony művészi feladatait. Két kamenicai tájképe festői technikájának állandó érését bizonyítja; az anyagszerűség festői érzékeltetésében komoly eredményről számolnak be művei.

Trumics Sztoján képei egyéni alkotások mind felfogásukban, mind kivitelezésükben. Nem kétséges, hogy Trumics törekvése a vajdasági táj és ember kifejezésére nagy művészi feladatot jelent és e feladat áttekintéséhez, felméréséhez, Konyovics után, ő jutott el legközelebb. Rajztudása állandóan fejlődik (noha éppen a kiállított grafikájában továbbra is a primitívizmus felé hajló felfogása érvényesül); két tájképe a »Csordás« c. művében rajztudása jut döntően érvényre. Színeiben, festői előadásmódjában az egyéni festői nyelv kialakítása felé halad. Noha arcképein még a sötét tónusok dominálnak, palettájának élénkebbé, tisztábbá válását tájképei bizonyítják, elsősorban a »Fűzfák« c. képe. A színek egymásmellé helyezése és a széleskezelésű előadásmód képezik Trumics művészetének egyik legegényibb jellemvonását. Képein a színek architektúráját érezzük; a modellálás folyamata szinte leolvasható képeiről. Trumics ritka művészi becsületességgel és állhatatossággal törekszik a valóság elemeinek művészi megjelenítésére. »Csordás« c. képét a kiállítás legsikerültebb, karakter kifejezése tekintetében legértetesebb darabjának minősíthetjük.

A tájfestők közül Báláty Milorád tengerparti tájképe színeivel, anyagszerűségével, szlankameni tájképe pedig a finom, ezüstszürke tónusú megoldásával emelkedik ki. Vitomirov Jován műveiben a festői elemek tömör, kissé impresszionista eljárásra emlékeztető felfogását figyelhetjük meg. Graovac Nikola, Ipics Száva, Másics Latinka művei művészi érték tekintetében sok kívánnivalót hagynak a szemlélőben. Kérác Milán alkotásaiban még nem eléggé differenciáltan jelenik meg a táj és az ember (»Emelődarú«), noha kissé kemény festői előadása igen sok pozitív tulajdonságot is tartalmaz. Szevdics Jován képei festői felkészültségét és a részletek kifejezése iránti hajlamát árulják el. Szlankameni tájképe finom tónusokon épül fel és a táj művészi átéléséről tanuskodik.

A figurális kompozíciók és arcképek közül, Konyovics és Trumics már említett művei mellett, Oprescnik Ankica anyaga érdemel különösebb figyelmet. Oprescnik kiváló grafikai érzékkel bíró művész — linoleummetszeteit az anyag törvényeinek tiszteletbentartása mellett a kompozíció eredetisége is jellemzi. Figurális képein is a grafikai elem érvényesül döntően (»Boszniai nő«). Színeiben tartózkodó, inkább a sötét tónusok felé hajlik (Kompozíció-részlet). Komoly ígéretet jelent eddigi munkássága.

A kiállított anyag jelentős részét a grafikai művek jelentik. Konyovics és Trumics rajzai, valamint Oprescnik Ankica linoleummetszetei mellett, elsősorban Nikolájevics Milivoj grafikai műveit kell kiemelnünk. Négy tussrajza és egy litográfiai lapja a jó grafikus minden erényét idézik. Újabb lapjain mintha az egyszerűbb és könnyedebb kifejezésforma felé közeledne (»Öreg eperfa«). Akvarelljei színes és rajzos megoldásokkal válnak ki: szerémségi tájat ábrázol az akvarell sajátosságainak alapos ismeretével. Kevésbé tömör akvarelleket állított ki Ilije-

vics Kszenija, akinek rajzait a vonaltisztaság jellemzi. Külön figyelmet érdemel Tabakovics Gorgye kiállított anyaga. Utcarészleteket, elsősorban a noviszádi utcák képeit örökíti meg munkáiban, a modern francia grafikai lapokra emlékeztető technikával. Az egyre fejlődő székváros arhitektúrájáról dokumentáris értékű anyagot készített az utókor számára.

A szobrászok közül csupán Graovács Rádmila állította ki két művét. Karakterben sikerült, a szobrászat törvényeinek és a megmunkált anyagnak alapos ismeretéről tanúskodik. Boskó Palkovlyevics — Pinki néphősről mintázott gipsz-feje.

A vajdasági magyar festők közül csupán három állított ki. Ács József két figurális képe közül a »Munkás« c. képe a megoldottabb. A munkamozdulatokat kifejező munkás alakjában az egységes látásmód és kivitelezés érvényesül. Kár, hogy a kép kivágása nem a legszerencsésebb — kompozíció — részletnek tűnik formájában is. A másik műve »Olvasó nő« a finoman megfigyelt és megoldott részletek mellett, mint például a fej megoldottsága és a mozdulat megörökítése, néhány helyen elnagyoltnak, megoldatlannak hat. Ácstól többet várunk! Ruzsicska Pál és Husvéth Lajos tájképekkel szerepelnek. Ruzsicska festői előadásmodorában nem találunk fejlődést: képei felfogás tekintetében műnyomatokra emlékeztetnek, technikájukban pedig a megrekedt akadémizmus sajátságait hordozzák. Husvéth Lajos három kiállított képe közül a »Cséplés előtt« a legsikerültebb és a legszabadabban festett. Másik két képe inkább technikai megoldásukban érdemelnek figyelmet.

A vajdasági magyar festők gyenge szereplése, a kiállításról való távolmaradása komoly figyelmet érdemlő tény. Szükséges mielőbb vizsgálat tárgyává tenni képzőművészeink munkafeltételeit és hathatós segítséget nyújtani anyagi és erkölcsi tekintetben egyaránt.

A vajdasági képzőművészek negyedik kiállításának anyaga, ha nem is nyújt teljes képet tartományunk művészeti életének mai állásáról, dokumentálja és a művészeti alkotásokon keresztül híven tükrözi szellemi és művészeti életünk állandó demokratizálódását és bizonyítja ennek a folyamatnak termékenyítő és ösztönző kihatását művészeink mukásságában.

B. Szabó György

Szlavóniai sziget-magyarság

Sokat beszéltünk és írtunk már arról a fontos kérdésről, hogy meg kell mentenünk népi kincseinket. Egy pár lelkes rajongó fel is elevenítette az ugynevezett »Bokrétá«-kat. Mindezzel azonban nem tettünk eleget, nem teljesítettük feladatunkat. Tulajdonképpen munkánk az lenne, hogy bejárva a magyarlakta falvakat felgyűjtenénk a még létező, de már pusztulásra ítélt népi kincseket, termékeket. Itt mind az anyagi, mind szellemi kincsek gyűjtésére gondolok. Tehát: épület, ruha, eszköz, foglalkozás, tánc, ének, mese, stb. gyűjtésére. Lenne anyag bőven mit gyűjteni, csak el kellene már kezdenünk. Még pénz sem kellene aránylag sok hozzá, mert szívesen fogadják a gyűjtőt a falun. A néphatóságok szívesen segítenek. De a falu lakói is szívesen ellátnak egy-egy embert egy hétig. Ez nem jelenti viszont azt, hogy most azután nyaklő nélkül induljanak neki, rohamozzák meg a falut a városi gyűjtők vagy olyanok, akik annak adják ki magukat, csak hogy »tejben-vajban fürödjének« — mint ahogy azt hallottam egy gyűlésen. Nem, a »tejben-vajban fürdés« a gyűjtő célja, hanem a munka. Éppen ezért ne küldjünk ki a terepre felelőtlen elemeket, akik a jólélés ürügye alatt semmit sem tesznek, sőt csak több kárt okoznak: visszaélnék az emberek jóindulatával, elriasztják őket; Ezeket egy másik jószándéku gyűjtőnek azután már sokkal nehezebb lesz megnyerni, szólásra bírni.

Mert ez a legnehezebb. Szólásra bírni az embereket. Sok tapasztatra, ügyességre, találékonyságra van szüksége a gyűjtőnek míg eléri célját, azaz megoldja az emberek nyelvét. Sokszor bizony Ádámtól-Évától kell kezdeni a beszélgetést, míg rátérhetünk azokra a dolgokra, amelyek minket érdekelnek. De mikor már egyenesben vagyunk, akkor ember legyen a talpán a gyűjtő, azaz csak tudja követni ceruzájával az élő, folyó beszéd ütemét. Hej, de sokunk fájdalma ez! Nem tudunk olyan gyorsan jegyezni, mint ahogy pl. Varga bacsika beszél! A gyorsírás mit sem ér itt. Nem tudjuk vele jegyezni a különleges képzett hangokat. Legjobb, ha saját rövidítést használunk. Mert nehéz és lehetetlen is többször megisméltetni az előadóval az előadott szöveget: Mindig más lesz. Természetes is ez, mert megváltozott közben a hangulata, esetleg a környezete, sok minden más is eszébe jutott. Van olyan gyűjtő, aki először csak az előadás menetét jegyzi és a jellemző kifejezéseket, otthon azután összeállítja az egészet s következő alkalommal ismét előadatja ugyanazt még egyszer, hogy ellenőrizze munkáját. Ez nem szerencsés megoldás. Többen lassúságra, vontatottabb előadásra hívják fel az előadót, hogy jegyez-

hessenek. Ez ismét nem jó. Nem lesz természetes az előadásmód, túl sok ideje van az illetőnek a gondolkodásra és cirkalmazásra közben. Legmegfelelőbb lenne a fonográffal való felvétel. Nekünk azonban egyelőre ilyesmire nincs lehetőségünk, ezért meg kell elégednünk a jegyzetfüzetünkkel és a jó hegyesre előkészített ceruzánkkal, no meg kezünk ügyében — a ceruzahegyezővel.

De a jegyzés időpontja sem mellékes. Nappal csak azok az öregek állnak kötélnek, akik nem dolgoznak, meg a gyerekek, akik a nap majd minden szakában készek játszani, dalolni, mesélni, vagy mesét hallgatni; mert néha magunknak is mesélni kell, csak hogy megteremtjük a kellő hangulatot. Ezután aztán szinte be sem áll a szájuk, csak hogy lefózzanak bennünket. Aránylag a gyerekekkel a legkönnyebb dolgozni. Az öregek már csak inkább az est meseihető hangulatában kezdenek beszélni. Öreges, reszkető hangjuk szinte megfiatalodik ilyenkor és olyan lelkesedéssel, olyan lendülettel mesélnek, hogy szinte még hozzátartozóik sem ismernek rájuk. Nem egyszer mondják egy-egy ilyen est végeztével: »Maori nenike, hát kijed az?! Ugy beszélt, csak úgy pingett!« (Szentlászló). De nem egyszer kell ám harcolnunk az ilyen kijelentések ellen. »Nincs foglalkozásom!« (nincs kedvem). Majd a hosszas rábeszélésnek ezzel enged: »Mit tehet egyebet a csilíd, ha mán kijed olyan szípen keéri?« Ilyenkor azután a következőkkel végzi: Mos má nyugogyak meg bene! (elég volt).

Mindezt tudva és minderre felkészülve vágtak neki a Tanárképző Főiskola magyar szakos hallgatói első tanulmányi kirándulásuknak, első gyűjtő utjuknak. Céljuk a nyelvészek álma: Szlavónia magyar szigetei voltak: Kórógy, Szentlászló, Haraszti. Három csoportban dolgoztak és mondhatni kezdő gyűjtő létükre nagyon szép eredménnyel. Az anyag még a jegyzetfüzetekben szunnyadozik, de nem sokára világra kerül. Idők folyamán ki-ki feldolgozza a saját gyűjteményét s azután jön a rendszerezés. Ettől az uttól még nem vártunk sokat, hisz ez csak próbálkozás volt, izelítő, de a jelek szerint nyugodtan mondhatjuk, hogy komoly értékeket sikerült megmenteni. Mindenekelőtt a Vajdasági Muzeuumnak ajándékoztunk egy teljes női viseletet, egy kebelet, egy szürkankót, a férfi viselet egyetlen még létező darabját, egy bőrmellényt, több kisebb kézimunkát stb. S amit nem tudtunk elhozni, annak megadtuk a lelőhelyét: pl. több kócsak-ot (ruhás-láda) hozhattunk volna, azonban nem volt rá lehetőségünk. Így ezekért a muzeum emberei mennek ki adott alkalommal, hasonlóképpen a kórógyi népbizottság padlásán porosodó, rossz emlékű deresért is.

Tudva azt, hogy nő a nőhöz közvetlenebb, jobban megérti egymást, no meg a nő sokkal hagyományörzőbb is, mint a férfi, nem, vagy esetleg csak ritkán mozdulva ki falujából (ez ma már a fiatalokra nem áll!) én főleg csak a szülükéket, nenikéket és nenőket kerestem fel. Akadtam is aztán olyan csodálatos mese- és nótafákra, hogy akár heteken keresztül jegyezhettem volna tőlük, de még a babonákról és kuruzslásról is alaposan felvilágosítottak volna. Sajnos, azonban nem volt időnk. Az ilyen munkánál nem szabad törődni az idővel. Mert az idő nagy kerékkötő. Mindnyájan csak azt emlegették, hogy rosszkor jöttünk, (május volt) jöjünk akkor, »mikor a serege madarat kergesük a szeleőbe« vagy: »egyöm, télen, akor feeleéjelig irhassa, ahogy szereseő!«

Ha nem is végeztünk teljes munkát, ami lehetetlen is egy hét alatt, mégis megpróbálók néhány képet megrajzolni:

Mikor megérkeztünk Kórógyra és széttekintettünk a kis faluban, megláttuk az öreg, faragott tornácos házakat, a különlegesen szép faragott lábukat (gerenda), eresztékeket (oszlopok), a pad alatt (ház előtt) beszélgető öregeket (vasárnap volt), s megütötte fülünket sajtós hangszólás, hanglejtésük, sajtós hangképzésük, különleges érzés fogott el bennünket. Ez hát Tótország György szülőföldje. Tótország György, aki a XIV. század végén írhatta vagy másolhatta a Besztercei szójegyzéket, tankönyveink egyik őst. Ez a nyelvemlék rendkívül becses a középkori magyar szóképzés és szavaink jelentéstörténete szempontjából. Sok ma már kihalt szót őrzött meg. Ezt a tulajdonságát szinte napjainkig is megtartotta ez a három magyar sziget: Kórógy, Haraszti, Szentlászló. A nyelvészek, ha tanulmányozni akarják a kódexek nyelvét, csak ide kell, hogy jöjjenek. Itt szinte még ma is a kódexek nyelvén beszélnek az apócsák és szülők. A porontyoknál már sok az »opcsina«, »kotár«, »kinó«, stb. Ezért nem is annyira ők a hibások, hanem sokszor a tanítók, akik irtják a nyelvjárást, tüzzel-vassal hadakoznak ellene, vagy egyszerűen ők maguk sem tudnak magyarul elhorvátosodott magyarok, akik horvátból fordítanak magyarra. Ezért néha elámul az ember, mikor olyan szavakat hall a gyerekektől, amiknek semmi közük sincs a magyar nyelvhez. Mikor megkérdezed szegénykét, hát csak azt feleli, hogy az iskolában tanulta a tanítónénikétől (Szentlászló). Itt úgy érzi az ember magát, mintha kiesett volna az időből s a XV—XVI. században találná magát. Pedig még csak a Wells-féle időgépet sem kellett igénybe venniük! Az első délután ez este ismerkedéssel telt el. Szemünk-fülünk állandóan nyitva volt, s egyik ámulásból a másikba estünk. Nem egyszer kiáltottunk fel önkéntelenül a hallottak után: »Hallottad, hogy mondták?! Hallottad azt a cs-t, azt a s-t? Hát igazuk volt a régi gyűjtőknek!« Az este folyamán, akkor ámultunk csak el igazán, amikor Palkó Eta és még egy barátnője kezdett énekelni népdalokat. Mi még soha sehol sem hallottuk ezt az éneklési technikát, ezt a különleges magas fejhargon való éneklést, amit talán már csak Szibéria pusztáin találhatunk meg rokonainknál. Mintha csak a régi vogul vagy osztyák jurtákból zengett volna. De a dal is, amit énekelt, igazi ősi népdal volt. »Hej, csak lenne egy fonográfunk!« sóhajtottunk hasztalanul.

Következő nap a három faluban szétosztva munkához láttunk. Ki-ki a saját érdeklődési körében dolgozott. Este azután mindig megbeszéltük az aznapi eredményt s tervet készítettünk a következő napra. Lelkesedéssel és szeretettel dolgoztunk. De ép olyan szívesen és szeretettel fogadott bennünket a falu népe is, mikor megtudta, hogy mit akarunk. Így én most már csak a saját munkámról számolok be.

Az asszonyok szinte kézzől-kézre adtak. A »Maori neni« is tud még valamit mondani. A Kaontor Maorit okvetetlen halgasa meg, kijed, az tud sok nótát. Az még rezálni is tud«. De az Izsaók Rebeka is tud szépen danóni! Piszár Zsuzsa neninek még van kebeélje, de a Gyöke Julizsi neninek is!

Gyöke Borizsi neneát ne felejtse el, mer a szülíke eérti a vraócsaót! »Dezseő Illeés bacsikaonak van még szürkankója meg cárdaós gatyája,

maósnak nem is igenvan maór. Tüle huzik fel a komeédiába is.« Igy tudtam meg mindent, hogy kinél mit és mikor találok. Az utcán fogtak meg: »— Gyüjeön maór minaólunk is, háotha tudunk mi is mondani valamit«. Mentem is, nem kérétem magam. A jegyzetfüzetek pedig teltek egymás után, csak a kezem akarta néha felmondani a szolgálatot meg a ceruzám, nem birva az iramot.

Palizs Julizsi neni, 82 éves, a konyha és környéke és a helyi konyhaművészet titkaiba vezetett be: »Konyha az elseő haozba van mindig. Nyitott tüzhely ma maór nagyon kevesz helyen van. Sporhelyen feözünk. Az edint a teékaóba tarcsuk. Mijen edinek legyenek? Van láóbos, kaszreé (kaszroly), fazek, szahaóny (tepsi), szüreoótaol, tejafeöző, vájling, szita, paradicsompréseleő, töcseér, fődé. Van még vendeöl (zsiros bödön), dügeny (széles száju cserépkorsó), pitli (vödör), taónyeeér, findzsa, beögeöre, mereökanaol, szakácskalaóny (fakanál), rézánka (derelymetsző). A pankban (fiókos lóca) van a aló (olló), fen (fenőkő). Keép is van a konyhaóba, meg tükör is. Csak amojan szenkééep. Lámpaós adi a vilaógot. Mikor petróli se vaót, fagyaoógyerta-ége. Mikó feöz a csilíd, szapual neézi, mennyi keletik (szapu — fadoboz, ürmérték: 4—5 kg, van nagyobb is). Hucs mive tüze a csilíd? Taorót (kóró), csopora (csutka), fáa (fa). A banyaóba is. De ott keletik zsazsaók is (piszkafa). Előzeöt is kell igazgasók (fedőlap a kemenécén) Sütetko ot van pitlibe kapinya (vizmerítő tök). Kapinyaóva merjük a viszkeét. Mit főztek és főznek Julis ángyó? — kérdeztem. Sokáig szabódott, mig végre kibökte: »Mos nincs foglalkozaósom!« (nincs kedvem) Következő nap azért, mégis elárulta egy pár titkát konyhaművészetüknek: »Valamiko egyöm, mindig babcsa vaót. Nem vaót leé. Tikot se vaóktak. Kalaócsot se sütek. Se tiszta liszt nem vaót. Csak barna vaót. Csak keveész fertaó j cukor vaót. A teheént nem fejtik, a borju szopta tejet.

Az eén anyikaó híres szakácsaszony vaót. Igeön jaó savanyó bacslát csinýála. Igeön éértete . . . Aén nem fajoztam rá. Hejaóba csapa arbil, ha nem jaol utána olvasok (utánoztam). Nem bírá szivelni, hogy eőszecsapán a munkaót, pedig nem vaótam eén Fabó Julizs-forma. (buta, bolond). Nem szereteém feöznyi, vaót maós csinýálna. Vaót laó, csintalan, de gyönyörő laó, akora gödrök vaótak a faraába, vaót kicsibe pile (liba), reéce, pata (kacsa), kicsi kaócsa. Hej, de sokszó foszuk meg a kacsaót, mer hulatik a taluját. A porontyok, szeretik a tikmanyat is. Vaót tik, kakas, cirke eleégseéges. Ideöre vala kotyos mindig. Azeér mer kimondhatatlan szeresek a boncot (has). Hugy eén ne egyek falatok?! (jó falatot) Nem szorilok eén meg ezeért. Megfeözök eész sütek, amit akarjak. Igeön szeresem a keseóce levest (savanyu), a tükeör levest (olyan hig, hogy lejesen laótni resta), a pera szuszogaót (krumplis ganca), a gubaót (mákos babka), kapisztaót szaórmaltat (töltött káposzta), keöteöt haluskaót. Kalaócsot ki-mi ki-mi formákat sütem. Szokok reészeges kalaócsot, reétest, grizest, palacintat, leveleskeét (csörgő fánk). Teélbe eszünk kitolót (kocsonya), kolbászt (husos), veérest (hurka). A ceérna paprikaót szeresük mindenbe.

Kérésemre egy pár receptet is közölt Julizs ángyó, de lelkemre kötötte, hogy »ne legyek gyanus« (ne gyanakodjam, ha nem sikerül). Különben is, »ki van tanila« mondta rólam, tud jobbat is, »ne pörölné rám«. De hisz biztosan nem is maga celekszi mindent, kigyelme! »Míután

megnyugtattam az ellenkezőjéről, mint valami titkot sugta meg a következőket, közben arcáról csak úgy sugárzott a büszkeség, »a keözhiresszakaócsasszony laónyaónak« büszkesége, akinek porontykorában »nem vaót foglalkozása feőnyi«, mert maurár vaót (nem akart dolgozni).«

Haót ultól iri-je kigyelme? kérdezte hamiskásan somolyogva, de egyuttal gyanakodva. Parasz leves: vizet forajuk, zeódség, teesztat belehaónyuk, raóntaós beleé. Raántott leves vagy baicigli leves szintugy. Taszitott teesztat: eszt maór csak tudja kigyelmed is? Haót sufnudli ez! De máó háót a keszeóce levest is akari! Hát savaju leves a, babi levelet, aorpakaóását beleerengetem eész jó. Eörülnek, ha eszik, hogy legyen! A krumpli gancaóónak teórt perat, lisztet eószkeaverni, zsirat kiszagatni, preézlit raó, ki is lehet sütni. A reészeges kalaócsat boral cinélik, kugliba teszük és sütik. Igeön-igeön szerese minden a reétest, turaóóst, grizest, maókost nem, merf luhatos legyen a mak (dohos). Ráadásul még a kött haluska és a szőlőlekvár-készítés tudományával ajándékoz meg Julizs ángyó Maori néni segítségével. Ime: »elgyurjuk a teesztat, beleszórunk grizt, összecavarjuk mint a reétest, békötjük, elvaógjuk, tovább kötözük, haórom-neégyet egy veégból, forraó vízbe, kiszedeódik beleóle, azilto a levibe raóntaóóst, bele a teesztat. A szeóleólekváórho noha szeóleóót, (ürmös) saórgat eész eóregszemüt vegyünk. A csutaóórol leszegyük, megfeózük, hogy felfakadozanak, átpaszirozni, feózi mig elegendó kemeénséégü legyen.«

Julizs ángyó a konyhai titkokat felfedve kis botjára támaszkodva »hátolra ment«, hogy a kutyót és macskát elzavarja, mert azok a kis csibékre fenték már a fogukat. No, meg az apócsa is türelmetlenkedett már. A piléket (kis csibéket) a butóba (csirkeborító) terelve, rendet teremtett az udvarban, közben apócsát is beterelte, hogy ne legyen a »hévség nagy napon«, mer közeledik a »sötét záópor«.

Én pedig tovább mentem. Ahogy haladok az utcán, egy kis padról egy testes, magas, munkától megviselt, mosolygó öreg néni szólít meg. Szó szót követ és rájövök, hogy ő az, akihez utasítottak, Piszár Zsuzsa nenike. Kedvesen, szívélyesen beszélgetünk, közben egyre tessékel beljebb a szobába, a hüvös szobába. Előbb azonban eldicsekedett a Vukára rugó kis kertje gazdagságával: »Szép zeóó paradicsomjai-val« (május volt még), »makhajma«-ival, »kapiszta«-ival, »sajátái«-val. De megmutatta a virágos kert kincsit is: a szép keztü verágot, a »leandaóó«-t, az orgona verágot, tulipaóntot, a fügeó verágot (Mária szíve), »csüengeóorgonát« (labdarózsát), meg karácsonyi fa is volt (fenyó) »fizfaveszeóneóó« fonyott kerítés mögött. Még egy kis gyümölcsös is akad Zsuzsa nenikénél. Van benne ceresnye, baraszka-, alma-, körte fa. A szélén akáca fa is akad, sőt eperge fa is, melynek terméséből »paólinkát feóznak pecerába«. Az állatoknak a Valkó vagy ahogy még nevezik a Vuka partjáról »cepel« egy kis gazt (herét). A gaz mellett egy kis »cseéves« kukoricát is kapnak a jószágo. »A gazba néha lampa (kutyatej) és ragaszkodó viraóg is vegyül (mézfü), de ezt kipukik, inkább megsovaóónkodnak, minthogy megegyék; még laóó aleol is elnyomik.« »Hiába peóreóljük resta, nem makszáók (bolond) úk«.

A hüvös szobában a pankra ülve aztán mesébe kezd Zsuzsa nenike. Szívesen teszi. Visszaszáll a múltba. Néha, mikor valamit nehezen tud

felidézni, homlokára ütve mondja: »Az anyikáját, hogy fejembe nem tud beleégyüni.«

»Ezör ösztendeje, hogy a magyarok itt laknak. Valamikő erdeőség, reét vaót itt. Ugy pucolták ki ezt a helyet. Teöreök lakaós vaót itt a dombon. Sok teörök csontot hántak ki iten. A teörök eleő a reétbe, a mocaórho vonutak. Beébujtak a visbe, naódszaólon keresztü szíták az életet. Keéseőb, egyön, a teörökök elé feheér kendeőve jártak, hogy feladik a helet. De ultól elhajtóták a teörökeőket, akó mentek el a csángók. A falu oly kicsi vaót, a templomná epeörgefánál keőteőteék ki a csonakokat. Urbik is viz alatt vaót meég (szomszéd település). A falu egyik aódale, a Csepinyi, a maósik a Teényei uraságé vaót. A reétet az urasaóg csapaóta le. A feődet árendátoroknak ata az urasaóg. A gazdagok nem engetek megveni a szegeényeknek a feődet. Nekik 10—15 haódjuk is vaót. A szegeények szacskaó, vadkaócsa tojaóst szetek, halaósztok pontyót, csukaót, harcsaót, csompoót, (sima héja van), bujist, (héja bükte kezéd (csikot) savajóan feőztik, sok ikra vaót bene). Kocin viteék a halat üvötözve: »Riba! Riba!« Megszaórasztóták a halat, beletetek a hordóba, olajat rá, akkor savajó riba vaót. Külteék ütet külseő országba, bepagotak laódaóba. Osztaón amit halaósztak, az uradalomnak kelett beadnyi: eők csak egy pontyot hosztak, fizetést kaptak. Az uradalombó felibe kaptak feődet, amenyit akartak. Az uradami feődér, a csepinyi aódaleér, 40 napot kelett dógoznyi. Nem mindenkinek az izei birtaók. A 48-as foradalomba 20 forintot keletett, 2 forint vaót pedig egy méter buza, egyik a másikaónak aták. Hej, botóták a népet reégen a pandurok, a hajduķ nadraógoták, aki maurár vaót (nem akart dolgozni). Sokan napszámos kinyerbeől iltek. Fuvarosztak maósok, saját keresetük vaót. Az eőreg haóboru után a neémetek fevásároltak a feődet, mink meg napszáómotunk. Meég betyárunk is vaót az eőreghaóboru alatt; mindenkitől lopott Varga Laci. Róka csaórdaóban Ernesztin tul Antonováč keőzeött vaót betyártanya. Medveésbe is (Szemilcre menet). El is mond egy verset róla a pitliért betért Daszovics Juliska (40 éves):

Jaj, de szeélesz, jaj, de hoszi az az ut,
 Mejiken Varga Laci elindut.
 Varga Laci kilenc lovon lovagaót
 Szeép cáórdáósneé udvaraóba benyargaót.
 »Agyóniszten, kocmaórosneé, jóesteét!«
 »Agyóniszten, Varga Laci, szerencseét!«
 »Ne kíványon kocmaórosneé, szerencseét,
 Mert az eéjel kés jaórja aót a sziveét!«
 Mikaó eszt a kocmaórosneé halota,
 Keét kezeét a féjeére kapcsóta.
 »Jaj, isztemem, huks kel neékem meghaóni,
 Kati laónyom aórvasaógra itt hagyni!
 »Kati laónyom, erigy le a pinceébe,
 Hozá fel bort az aranyos iceébe!«
 »Nem kell neékem se a bora, se maga!
 Cak a pizit tegye ki az asztara!«

»Kati laányom taőrcsad eszt a vilaógot,
 Hagy eőjék meg szegeény eédes anyaódat!«
 Katinak gyaószba borut a szive
 Mer maór akó bokáig járt a veérbe.

Majd a betyárdalok közül mondott még el egyet hosszas kérésr.

I

Nem loptam eén cak egy csikót,
 Mind a neégy laóba kesej vaót,
 Azon hajtotam neégy tinaót,
 Mind a neégy daruszeörü vaót.

II

Elhajtotam Szabatkára,
 Ara a hires vaósáóra.
 Száz talireé tartogatam,
 Száz forinteé el is atam.
 Egy k. hozácsaptam
 Minden peénzemet ráhántam.

»A mosti haóboruba, miko kiüteött a buna, germán feéle neémet, vaótak itt, hej, de sokszor kocolik az ablakot, aztán leódeöztek le. A partizaónok meg a Vukaóba eéltek. Oroszok is vaótak, bombászták az aveéget. Mos meg van meég szövetkezet is.«

Zsuzsa nenike hézagos elbeszélésének igazságát a falu írásos adatai is alátámasztják, sőt nagyon sok érdekes dolgot árulnak el a falu és a földesur viszonyáról. Élénk bizonyíték az általános alanyként használt »csilíd«. »Mit tegyen a csilíd?«

Közben vendégek is érkeztek és azok is segítettek Zsuzsa nenikének. Marizsi nene többek közt »regili«, hogy a faluban vaót feődhaóz, kühaóz, vaójog haóz. Olyan eőreg haózok is vaót, hogy meég az aótesztamentumba vaótak cinaólal. Kümivesek rakták a haózakat. Hucs mondjam? Vaótak a haózak keritel is, taraba kerites, vagy fizfabó fonyott vaót.

Suszterek is vaótak a faluba. Ha valaki beteg vaót a brencók közül, kenyéő aszony vazel, szapanyal dörgölt, ha fogát faójdita, fogvanyaó (paraszt ember) harapófogaóva kivonta. De vaótak tudós aszonyok is. Barbeé meég nem vaót, minden haózba a gazda nyirta a töbit. (20—30-an is laktak egy házban: nagy család!) Borotvaókoztak vasáórnapi reggel, lenyirta bajuszt is, ugy viselkedtek akor. Most maór van barbeé, baóbaaszony, tislerok, kik cinálik a koporsót. A ádrugaába van a kaszeér (pénztáros), aki igön-igön rendes ember. Opcsinába is dógoznak most, ott van Varga Saóndor bacsikám, menyit daógozik! Meég a kotarba is kell neki jaárnia. Sokat daógozik. Mos vaót Palicsba, de maór fáratt. Hijaába, soq, a munka!

Még el-el sápitozna ezen Marizsi neni, de »sötét záópor« szakad ránk s ez.már jobban érdeklí, szalad is, hogy a »paraszt feődbe« eltehesse a palántákat.

(Folytatjuk)

KÖNYVSZEMLE

„Magyar népmesék“

A Bratsztvo-Jedinsztvo kiadóvállalat ezzel a címmel bocsátotta a vajdasági olvasók elé első »mese-antológiáját«, vagyis meséskönyvét. Nem kis jelentőségű esemény, hogy a népköltészet is bekopogtat hozzánk, mert ez a könyv egy eddig is létező irodalomnak a fölfedezését indítja folyamatba. Nem mondunk nagyot, ha a »Magyar népmesék«-et fölfedező útra küldjük, ugyanis Vajdaságban vagyunk, ahova csak belátogatott néha a néprajzi irodalom, de csakhamar szedte a sátorfáját és Budapestig meg sem állt. Persze, ez a kötet nem új gyűjteményt képez és nem is »vajdaságit«, ellenben a nélkül, hogy időről-időre tudomást szereznénk az egész, magyarság íratlan (de már lejegyzett) irodalomról, enélkül nem adhat megfelelő értékelést és alapvető szempontok hiányában tapogatódzik, mind az olvasó, mind a gyűjtő.

A magyar népköltészet (hasonlóan a többi népköltészethez) hatalmas skálán szólal meg: az érzések dalban, az események az elbeszélő költészetben ésígytovább. A primitív szellemi képzettséggel, de költői lélekkel, epikai erővel bíró ember a fantáziájának is megtalálja a megfelelő formát, éspedig a népmesében. Amint képzeletereje elbír, a mesefa mind beleviheti mondókájába. Ellenben még ilyen nagy, tág keret mellett is »az csak mese«, hogy a mese akármilyen prózai kigondolás is lehet. A mesélő szabadon hullámzó ritmus-sal szövi tele nemcsak nyelvezetét, hanem gondolatmenetét is. (Talán ezért is tudják oly könnyen eltanulni egymástól és reprodukálni öregek és fiatalok.) Ez az esztétikai jelenség nyújtott azután alkalmat arra, hogy a gyűjteményekben valóban »szebbnél szebbeket« találjunk, és ennek alapján válogatták össze a »Magyar népmesék« kötetébe a legszebbek közül is a szebbeket.

Az összeválogatott mesék főként Benedek Elek tolla alól kerültek ki, valamint a multszázadbéli Gaál György, Erdélyi és Kriza átdolgozásából. Tehát irodalmi átírásokkal vagy inkább átköltésekkel állunk szemben és nem eredeti népmesékkal. Ez nemcsak megengedhető ilyen esetben, de szükség-szerű is volt. Ugyanis némileg szakirodalomba kell bevezetnie az olvasóközönséget, tehát nem valószínű, hogy a mesék eredeti (népi) alakjukban már ma ugyanezt a harmonikus műélvezetet nyújtották volna az egészen tágkörű olvasóközönség számára. Ebben az esetben a tájnyelvek (dunántúli, szé-kely, csángó, palóc stb.) bábelét kerülte el a kiadó, de, természetesen, más szempontokhoz kellett volna alkalmazkodnia, ha csak vajdasági gyűjtemé-

nyekből merít. Mert a népi mesélő nem irodalmi olvasottságra, stíluszabályokra alapítja a mese nyelvezetét; viszonylagos értelemben »készen« kapja azt a szájhagyományból, másrészt meg szabadon alkalmazza a maga nyelvéhez, illetve a maga (tehát sajátos) hallgatóságának ízléséhez, beszédstílusához és főleg értelméhez. Ez döntő szerepet játszik a mesék életében, fölértékelhetőségében, s a »Magyar népmesék« olvasásakor elsősorban ezzel kell számot vetnünk, mielőtt tehát magyar »népmesékről« alkotnánk fogalmat. A népmesében benne él az előadó nyelve, gondolkodásmódja, vérmérséklete, míg az itt közölt szemelvényekbe a földolgozást végző író vitte bele önmagát, mint ahogyan pl. Benedek tette a gyűjteményében. Benedek egyik meséskötetéről mondja Rákosi Jenő: » a föladat, melyet megoldott, nem egyszerűen a másolás, az ismétlés, amelyet egy kis gyakorlat után akármelyikünk is elvégezhetett volna.« Ma már tovább is megyünk ennél: csak ideiglenesen szükségyszerűségből kerülhetjük el, hogy a népköltészet hamisítatlan, igazi arcát tárjuk az olvasó elé.

Komoly munkát igényelt a »legszebb« népmesék összeválogatása, mert a szó alapfoka is már igen magasan kezdődik. Ha csak a művészileg kiforrott alkotásokat vesszük tekintetbe, akkor is hatalmas skálával állunk szemben, térben és műfajban. A székelyeknél, a Kiskunságon, a Nyírségen, a palóccoknál, a Dunán túl és »kukoricatöréstől szárvágásig« sorolhatnám még, hol nem — a Vajdaságot nem is mertem említeni a többiekhez viszonyítva. Pedig a népköltészet terén mi is képviselünk tájegységet, sőt nem nagy bátorság kell a további felosztáshoz sem: Bánát, Észak- és Dél-Bácska, Baranya stb. Nyilván való tehát, hogy hatalmas tömböt kell vagy kellene képviselnie különösen egy ilyen átfogó népmese-kötetnek. Kiválogatni a legszebbeket, kiemelni a jellegzeteseket — annyit jelent, mint a magyar népmesevilág egészét megnyitni mesetípusaival és legszebb alkotásaival. Másrészt pedig, hacsak egyetlen tájegység meséiből is akarunk meríteni, tekintetbe kell vennünk, hogy a »hétrőfnyitól« a »nyúlfarok«-meséig egy egész sorozatnyi műfajt vagy alcsoportot találunk: gúnyoló anekdotát, nevetető adomát, hajmeresztő boszorkánytörténeteket, rémhistóriákat, aztán olyan mindenféle indítható csalimeséket, és egészen a végén, amilyen »igazán hosszú« tündérmeséket, melyeknek egyéb művészi eszközei, jellegei mellett a bonyolítása, szövevényessége is gondolkodásra készíti a tudatos műélvezőt is.

A »Magyar népmesék« kötete azt a feladatát tehát, hogy képviselje a magyarság legszebb, legkedveltebb és legjellegzetesebb meséit, nem oldotta meg teljes mértékben. Nem is tehette ezt, mivel olyan bő anyaggal állt szemben, amelynek a legszűkebb jellemzése és minőségi fölértékelése (válogatás) tágabb keretet kívánt volna.

Műfaji szempontból sokoldalúság és ízléses fősorakoztatás jellemzi a »Magyar népmesék«-et. De ugyanezt mondhatjuk a minőségre is, nevet a variánsok tisztasága, művésziessége határoz meg. — De hogyan is képzelhetjük el a típusok épségét, s miért szükséges ez?

Az olyan olvasó, aki mesét is ismer, esetleg mesélőt is, biztosan fölfedezi a maga típusait függetlenül a változat formájától és eredeti helyétől (ugyanis a típus elvándorolhat a variánsok szerint egyik műfajból a másikba). Itt azonban, hogy a kötet gyakorlati eredménye minél általánosabb legyen, igen fontos a típusok világossága. Ha egy mesealak, mint pl. az a híres Erős János is átbátorkodik egyik mesetípusból a másikba, tehát egy új cselekménykörbe,

— s ez igen sűrűn megesik, — a legtöbb esetben nem jelenti azt, hogy mi mostmár egy Erős János-mesére ismerünk. Közel sem. A mesélő ilyenkor szaktudásán fölbátorodva azt mondja, hogy »az a mese nem igaz«. Hát, elismerhetjük, hogy az is igaz, amennyire a többi, de esztétikai egysége még nem alakult ki. A cím vagy a mesehős megtéveszti egy pillanatra az olvasót, de a bonyolítás simasága és a cselekményláncolat — melyekből a típus rajzolódik ki — csakhamar fölfedi a kiforratlanságot, illetve egy egységes típust »mimikri«-változatát. Annyi azonban kétségtelen, hogy a tiszta típust bármely változatában fölismeri a mesélő vagy meseismerő, s az olvasó számára is elsősorban ezek a mesék nyújtanak művészi szépet. Egy rémmese-változat, (varians), melybe a címadó »Erős János«-t kapcsolta a mesélő. (Régi kombináció!) A mese »Haragszik-e, gazd' uram?«-néven is szokott előfordulni; mivel azonban sohasem a cím határozza meg a típust, a következő jelleget emelhetjük ki: a furfangos béres, kit lenéztek, megvetettek lustaságáért, túljár a kapzsi gazda eszén, ugyanis, többnyire rémséges dolgokat követ el, melyekkel nemcsak a gazdát leckézteti meg, hanem odahaza is becsületet (tekintélyt) szerez magának. Az »Erős János« pedig egy tündér-mese változata a Fehériófiacsoporthoz. (A csoportok általános jellege határozza meg a típust.) Tartalma: Erős Jánost hét éves koráig (vagy még hét évig) neveli az anyja, s miután bámulatos erejéről meggyőződik (ő vagy nevelője), világgá megy és különböző kalandokban bizonyítja be »erejét« (1. »Fatörő«). Ennél a közölt kombinált változatnál észrevehetjük a két összetevőt, noha logikai szakadás már nincsen benne, mivel a mesehős nemcsak ravasszágát, hanem testi erejét is latba veti a bíró felbosszantására.

Más azonban a Szerencsés Ferkó esete. A laza összetétele (kontamináció) világosan látható. A cselekmény a »Jancsi és Juliska«-mesével indul, de ez be sem fejeződik, hanem a két mesehős a »Haramiák«-ban folytatja történetét, amely epizód máig is többnyire csak így, trufába kapcsolva fordul elő. (L. »Bolond Mihók«). Utána a haramia kiszabadítása már tökéletesen a Székelyföldön ismert Tündérkopac-motívumra emlékeztet. A mese folytatásában még két összetevő különböztethető meg, két tündérmesén az alapmotívumai. Csupán a változat kiforratlanságával magyarázhatjuk, hogy Ferkó, a főhős, szinte »elfelejt« visszatérni kiindulópontjához, ami pedig nem csak a »Juliska és Jancsi«-mesetípusra jellemző, hanem általános jelenség a meseszerkezetben. A következőes összekapcsolás kiforratlanságára mutat egy másik példa is, hogy a mesehős semmit sem bizonyít a kivágott sárkánynyelvekkel.

A hosszú tündérmesék legépebb változata a könyvben a vajdasági gyűjtésekből származó »Fatörő«. Gyönyörű népmese, de azok közül, melyeket egyszerűsre aligha lehet végighallgatni. A cselekmény fokozása mindaddig tart, míg a hős számos győzelem árán el nem jut az Alvilág lejáratához, s ez a csúcspont az előző és rákövetkező kalandokkal éppoly ritmikus mozgást von maga köré, mint a vízredobott kavics: a középpontból ritkuló és gyengülő, de nagyobb hullámok futnak szét. S ez a ritmus olvad művészi összhangba a drámai meseszöveggel, valamint a mese kiforrott nyelvezetével. Megvallom, a Fatörő rövid jellemzését kevésbé vonatkoztathatom a Benedek-féle átírásokra, mint az igazi, népi formákra, melyek hasonló néven vagy Sargajuh Miklós, Erős János, Tehénfiú János, Lófi Jankó, Juhász Palkó stb. stb. cím alatt ismeretesekek szerte a magyarlakta vidékeken. Egyéb-

ként a Fehérlófia-csoportba tartozik és maga is típus nemzetközi. Az itt közölt »Fatörő« bizonyára egyike a szerkezetileg legtökéletesebb, de korántsem a legszebb változatoknak. Az eredeti népmesék általában szebbek, sőt jobbak is ennél.

De nemcsak ezt a szép tündérmesét olvashatjuk a »Magyar népmesék«-ből. A »Szóló szőlő« és a palócok »Napeánya« ugyancsak a legrégebb mesetípusainak »jó« változatai, noha a Vajdaság területén kevéssé ismertek. A Pelikán c. népmesét bármily régen is írta le Erdélyi János, él ma is, sőt él a délszláv népköltészetben is, amint már mozivászonon is láthattuk (»Varázskard«).

Az olyan mese, mint a csángók »Péter és Pál«-ja vagy a »Király meg a bogár« a Duna mellékéről, többnyire adoma alakjában él minálunk; de, mint már említettük, általános jelenség a típusok vándorlása — s esetleg a motívumoké is — egyik műfaji kategóriából a másikba. Így pl. a Szerencsés Ferkó-ban említett Haramiák-motívum még sokkal lazábban illeszkedik bele a Bolond Mihók-trufába. Azután a Nagyotmondó legény adomája a Vajdaságban is különböző formákban közismert.

Erdemes megfigyelnünk a nép állásfoglalását pl. a »Király meg a bogár«-ban. Tipikus jelenség a mesék beállítására nézve. A nótázó-mulató kedvű kántornak még korhelysége ellenére is pártját fogja a mesélő; alakját nemes tulajdonságokkal látja el: talpraesett, jószívű, könnyűszerrel kijátsza a király önkényeskedő szándékát. S még ennél is föltünőbb tényt fedezhetünk föl az »Ördög meg a plébános«-ban. A kis tanítómese tökéletesen azonos egy Krisztus-legendával. Hogyan magyarázzuk ezt? A léha pap jellemét a mesélő aláhelyezi az ördögének s noha az utóbbit egyébként »gonoszlélek« minőségében képzel el, most szociális érzésű, igazságszerető meselemként jelentetik meg, vagyis: a dolgos szegényembert az ördög is megbecsüli, míg a telhetetlen papnak ő is ellensége.

Az »Atkozott pipőretyúk« meséjére emlékeztet bennünket a »Jakab és a zab«. A Pipőretyúk itt a kötetben »Kútágas« cím alatt található. Következességében kétségtelenül jobb, határozottabb a »Jakab«-tól, ellenben emennek a stílusa megőrzöttebbnek, az eredetihez közelállóbbnak mondható, és pedig annak alapján, hogy a »Pipőretyúk« népi változatai is hasonlóan dalamosak. Tartalmában egy sereg észszerűtlenséggel vagy következetlenséggel találkozunk, de ritmikus sorai elfelejtetik velünk, hogy ilyesmin is föl lehet akadni. Figyeljük csak meg a befejezőrészt és a záróformát:

» A kiskutyá meg harapta Jakabot
s Jakab mindjárt learatta a zabot,
de úgy, hogy egy szál sem maradt.
Hacsak egy szál zab maradt volna,
az én mesém is tovább tartott volna.«

A kis meséskönyv azonban nemcsak amolyan könyv, hanem éppen olyan, mint a jó meséskönyvek szoktak lenni. A kisgyerekek, de a ritkán olvasó felnőttek is, elsősorban azt nézik meg: van-e kép a könyvben? Ezt főleg a meséskönyvektől várják el, s e részről nem csalódnak a »Magyar népmesék«-ben sem. Rajzok illusztrálják a meséket, népi díszítő-motívumok szegélyezik és csupa meseharmónia a fedőlaptól az utolsó oldalig.

Oláh Sándor rajzai nagymértékben emelik a könyv színvonalát. Művészi rajzok ezek, melyek nélkül is eléggé plasztikusak ugyan a mesék, de csupán a képekből is elképzelhető a mese tárgya. Természetesen, nem minden esetben egyformán. Nézzünk meg néhányat!

Ha a rajzok technikai tökéletességét, érzékelhetőségét vennénk bírálat alá, talán egységesebb véleményt lehetne mondani. Elsősorban tehát tematikai szempontból kell mérlegelnünk, minthogy nem csak rajzokról, hanem illusztrációkról van szó. — Egy lírai vers illusztrációján természetesnek vehetjük, ha az nem áll szorosan a szöveg mellett, ha nem fényképezi azt, hanem egy szimbólumban pl. továbbfolytatja az alapérzést vagy gondolatot. Meséknél ez furcsán hat, csökkenteni azok »hitéletét«. Képzeljük el, hogyan csodálkozik az olvasó, amikor a »Napleánya királykisasszony« hőse helyett egy fehéringes-fehérgatyás parasztleányt lát a képen, noha a »feketeruhás« mesehős egyébként is egy álruhás királyfi. Hogy némely rajz nem illeszkedik a mesébe, az abban is látható, hogy a mesének nem egyik mozzanatát fejezi ki, hanem — mint egy családi társasképre — pózba állítja a mesealakokat. Így járt el az előbb említett illusztrációnál is, ahol még ráadásul a királylány is »kinő« a fából, noha a mesében ezt a jelenetet egy távoli hegyről szemléli s ugyancsak jelmezben. Ugyanezt láthatjuk a »Pelikánmadár«-nál is: az öreg király búsan fogatja a fejét, noha a csodamadár ott ül az orra előtt. Ezeknek ellenkezőjét figyelhetjük meg a 48-as honvéd képen: csoportkép, csak a mesélő katona mozog, de a téma nem is kíván többet. A legjobb illusztrációk közé sorolnám még a »Vitéz szöcs«-öt és »Erős János«-t. A »Mindentjárom malmocska«-ban az illusztráló művész ismét túllépett a szabadságnak azon a határán, melyet a mese tárgya megenged. Mihelyt csökken a kép epikai hűsége, elidegenedik, elszigetelődik a mesétől, minthacsak egy kézi lexikon alkotórésze lenne, melyben éppen meseelemekről adnak fogalmat és nem egy drámai jelenet visszatükrözése volna a rajz feladata. Néha a fogalommagyarázatba is hiba csúszik: szegényember helyett pl. hetyke magyar legényt találunk (»Mindentjárom malmocska«).

Azzal, amit adott a meséskönyv s amit adhatott, a Vajdaság legszebb új könyvei közé sorolható. Értéke a népköltészet megismertetésére és a remélhető néprajzi irodalom megindítására nézve — kétségtelen, s időszerűség tekintetében az olvasó esetleg csak azt hiányolhatja benne, hogy már »hamarabb is megjelenhetett volna«.

Ágoston Mihály

„Színjátsszók kézikönyve“

A tudatosodás és szellemi önmagáraébredés forradalma nem kímélte a gondolatvilág talán legrégebb kifejező »fellegvárát« a színjátszást sem. Valóban, ma már »fellegvárnak« és »elefántcsonttoronynak« tetszik előttünk az a terület, melyen valamikor az »elhivatottak« játszottak elvonatkoztatott mivoltukban és ahol ma már a való élet realitása hallatja érces szavát.

A reális életfelfogás, a mindennapi élet praktikus és célszerű építése nem engedhette meg, hogy egy olyan erősen kifejező művészi terület, mint a színjátszás, szűzen maradjon a szellem forradalmának viharában és meddően »vészjelje át« az idők nagy változását. A valamikori elvont és idealista életfelfogás kifejezésének szolgálatába állított színpadi játék eresztékeiben mozdult meg és a realista ember forradalma betört erre a területre is, hogy azt saját életkörülményeinek hű kifejezőjeképpen a saját képére formálja át. Ez a szellemi forradalom hatalmas méretekben tört előre a színház világában is és változtatta meg úgy alapfelfogásában, mint kifejezésében a színpadi művészetet és tudatos realitással világitotta meg a színjátszás igazi célját és értelmét.

Az »oltár« fogalma megdőlt és az ma már meztelen valóságában áll előttünk. A ma színpadi művésze leszállt a fellegekből, fennkölt magaslatokból és munkájával, munka és hivatásfelfogásával tudatos építőjévé vált a közönségnek.

Haladószellemű színház-színpadi esztétáink a renaissance világosfejű művészeinek bátorságával nyúltak a színpadvilág eddig tabuként tisztelt testéhez és izmosra gyúrták az anyagot, mely már-már légies formákká korcsosodott a háború előtti és alatti színjátszás eszmeietlenségét és tartalmatlanságát kifejező formában. A forradalom útján egymásután születtek olyanok, akik a színjátszást a való élet ábrázolására vallották elhivatottnak, meghatározott céllal, szándékkal és megfelelő kifejezési formák között és aránylag rövid idő alatt a forradalmi változás meg is történt: **A SZÍNÉSZ MASZKJA ALATT FELFEDEZTÉK ÉS ÉLETREHÍVTÁK AZ EMBERT!**

A színpadi játék leszállt az elvont magasságokból és ma már itt él közöttünk a maga valóságában és tudatos mivoltában. A színész, a rendező, és az egész színházi apparátus munkája többé már nem tapogatózás és elvont megnyilatkozás, hanem tudatos, célirányú törekvés. Esztétáink behatoltak az emberi lélek eddig relytélyesnek nyilvánított mozzanatai közé és szinte törvényszerű pontossággal és következetességgel állapították meg az utat, melyen a ma színészenek és színházának haladnia kell. Örömteli, bátor és szép munkával állítják a gondolatot a nemes haladás szolgálatába és a színészi lélek energiája meghatározott mederben mozditja előre az építő szándékot, felvilágosulást, értelmesebb létet és gazdagabb tartalmú életet.

Jugoszláviai magyar népi színjátszásunk ötödik évét tölti be ezekben

a hónapokban. Körülményeiben nem maradhatott — és nem is marad el — a szocialista realista életfelfogás színházi vonatkozásában sem. Speciális elhivatottságában talán még inkább nagyobb figyelemmel kell haladnia azon az úton, melyen testvérnépeink színházi élete — körülményeihez mérten szélesebb és energikusabb méreteket — halad. A mindinkább izmosodó jugoszláviai magyar színjátszás mind nagyobb szakteoretikus igényeket támaszt és ösztönös akarattal keresi az utat a realista színpad esztéták nagy gondolatközössége felé és meg akarja találni azt a lehetőséget, szellemi keretet, melyben legjobban, legtökéletesebben és legőszintebben dolgozhat ilyen formában.

Kétségkívül, hogy mind számosabb magyar műkedvelő egyesületeink szenvednek leginkább hiányt szakirodalomban. K. S. sztaniszlavszki termő munkássága, vagy M. N. Gorcsakov útmutató ereje nem könnyen elsajátítható anyag az egyesületek számára, sem az említett és hasonló könyvek kevés száma, sem azok szellemi nivójára való tekintettel. Hidat, összekötő kapcsot kellett teremteni az ilyen útmutató szellemi értékek és a színjátszó egyesületek között és ezt a kapcsot jelenti, ilyen hídként szolgál többek között — minden kétségen kívül — Garai Béla, a Magyar Színház rendezőjének nemrégén megjelent könyve a »Színjátszó kézi könyve«.

A könyv, útmutató anyagában hét fejezetre oszlik: Rendezés, — Színész és színészi játék, — Olvasópróbák, — A rendelkező próbától az előadásig, — Színpadi mozgás és játék, — Maszkírozás, — Néhány technikai kérdés — címek alatt. Olyan anyagot dolgoz fel, melynek helyes értelmezése kezdő színjátszó egyesületek számára hasznos útmutatásként szolgálhat. A munka, egyes részeiben, nem mentes az egyéni elgondolástól és hangtól sem, azonban ez nem befolyásolja károsan az általános célt, legfeljebb csak termékeny vitára adhat alkalmat.

A vita tisztázza a fogalmakat! Marxista világnézetünk nem zárkózik el a vitától, sőt azt feltétlenül szükségesnek tartja, azon egyszerű oknál fogva, miután felfogása homlokegyenest ellenkezik a dogmatikus merevséggel és ez ezen alapuló világnézettel. Azt, amit színteoretikus nagyjaink megállapítottak, valójában helyesnek mutatkozott a mi színpadi munkánkban is, azonban ez nem zárja ki azt, hogy más körülmények között és más emberekkel dolgozva, ugyanezek az elvek egyéni módosításokkal nem alkalmasabbak és helyesebbek-e? És ebben van a vita lehetősége. Az egyforma elvű színjátszás teóriájának sok, különböző ítélettel rendelkező híve van, annak a lehetőségnek kizárása nélkül, hogy ezek az emberek mégis ne dolgoznának egy közös gondolat megvalósításáért: a hús-vér embertípusnak tipikus körülmények között való ábrázolásáért.

A könyv első fejezete a rendezést tárgyalja. Eltekintve a több, kisebb véleményeltérést jelentő résztől, a munkának talán ez a része legkevesebb mentes az egyéni elgondolástól s felfogástól. Talán túl nagy teret engedett a szerző a rendező fontosságának méltatására, bár nem kétséges, hogy a realista rendező valóban oroszlánrészt kér és kap a munkából, felelősségteljes pozíciójánál fogva. A színházi munka célja teljesen világos: az élmény megteremtése! Ezt az élményt azonban a színész és rendező KÖZÖS munkája váltja ki, annál is inkább, mivel a színész ugyanolyan alkotóképességekkel és állapottal lép munkába, mint a rendező, mert — amint Garai is megállapítja — »A SZÍNÉSZ MŰVÉSZETE NEM MÁSOLÓ, HANEM TEREMTŐ MŰVÉSZET!« (13. old. 19. sor). Ebben a fejezetben tehát több teret kér magának a színész, mint a rendező harcos-építő munkatársa.

A fejezet egyéni elgondolásai semmit sem vonnak le a munka értékéből, mert ezekről a szerző is megállapítja, hogy egyéniék és rendező-

zőknél egyéneként váltakoznak, mint pl. a rendezői példány elkészítésének módja és az ezzel kapcsolatos cselekmények: helyzet, járás-kelés, átmenés, leülés, felkelés stb. lerögzítése, mert: »Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a rendező a színészekkel végzett munka során nem változtathat, vagy nem változtat eredeti elképzelésén.« — (13. old. 37—41. sor.) — szabadabb teret engedve a színészi alkotóerő diktálta mozgásvágyának, **ÖSSZEHANGOLVA** azt saját rendezői elképzelésével.

Nagyon megszívlelendő része ennek a fejezetnek a darabválasztással kapcsolatos észrevétele, (8. old. 2. bekezdés) mellyel műkedvelő vezetőink egycsapásra megszüntetnék azokat a káros tüneteket, melyek a túlfűtött ambíciók és játékvágy eredményeképpen egyes színjátszócsoporthajóinknál jelentkeznek. Valóban: **TÖBB ÖNKRITIKÁT A DARABVÁLASZTÁSOKNÁL, TÖBB KRITIKÁT AZ ELŐADANDÓ DARABBAL SZEMBEN!**

Ugyanígy helyes és pontos az az útmutatás, mellyel Garai szolgál könyvének 10. old. 4. bekezdésében az író és általában a mű kiértékelésével kapcsolatban.

»A »Színész és színészi játék« c. fejezetet egy hamleti idézet nyitja meg, mellyel Shakespeare szinte félelmetes idő-távlatban előzi meg a realista teoretikusokat a színészi alakítás mértéktartásáról. A továbbiakban, a belső és külső cselekmények rövid analízise után, a beszédtechnikával foglalkozik Garai, ami egyáltalán nem káros, sőt! Ismét csak egy nagyon hasznos tanács minden műkedvelőnek. Azonban ezzel egy külön fejezetben kellett volna foglalkozni (dikció!) inkább mélyebben a címbe vállalt kötelezettséggel kapcsolatosan: a képzelőerő, kölcsönös kapcsolat, figyelemösszpontosítás problémáival, mint a színészi játék elengedhetetlen kellékeivel, a szerepben való **HITT**-tel, mellyel különben Garai is — habár csak rövid három sorban, de foglalkozik. (23. old. 14—16. sor).

Az »Olvasópróbák« c. fejezet kulcsa a 27. old. 25. sora: »a szerepet nem kívülről tanuljuk be, hanem a szerepet — tanulmányozzuk!« Erre épül — helyesen — a fejezet egész lényege és Garai által történt felvázolásában helyes és célszerű megoldást is kapott. A színelőadás feladata, a nyelv tisztaságának megőrzése szempontjából, általánosabban tárgyalva értékesebb lett volna. (24. old. 25—29. sor és 25. old. 1. sor).

A következő fejezet, a »Rendelkező próbától az előadásig« — a színdarab tulajdonképpeni születését tárgyalja. Ha a szerző ebben a részben ismétlésekbe bocsájtkozott, annak az a magyarázata, hogy a rendező és színész színpadi munkájának ez a szakasza is tele van ismétlésekkel, mert — különösen az első rendelkező próbák — nagyobb részt ismétlései az eddig elmondott munkálatoknak. Az értékes fejezet egyetlen, ebből a szempontból kifogásolható része a 35. old. utolsó bekezdése a beszédtechnikáról.

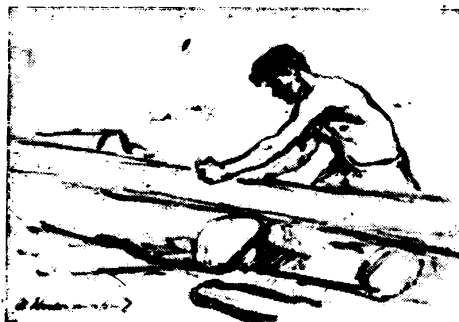
»A »Színpadi mozgás és játék« fejezet hasznos, de egyben nagyon veszélyes útmutatás is lehet a műkedvelő színjátszók részére. Hasznos, mert megismerteti a színjátszókat mindazokkal a színpadon előfordulható cselekményekkel és azok kifejező eszközeivel, melyekkel hosszabb-rövidebb pályafutás alatt találkozni lehet. Azonban ezekre szabályokat felállítani és azokat meghatározott formában végrehajtani, javasolni, veszélyes lehet — különösen a kezdő színjátszóra — aki így esetleg sablonossá válhat. mozdulataiban nem tudva, hogy pl.: csók és csók, leülés és leülés, járás és járás között sok és változatos különbség lehet és hogy **MINDEN SZÍNPADI JÁTÉKOT A BELSŐ ALKOTÓ ÁLLAPOT KELL, HOGY DIKTÁLJON, A RENDEZŐ SZAKSZERŰ VEZETÉSE ALATT!** Mindenesetre hasznos tanácsok a fejezet részei és alapvető fogalmait képezhetik egy színjátszó színpadi etikája kiépítésének kivéve azokat a részeket, melyek nagyrészt csak technikai problémákat jelentenek és nem szerves származékai a belső alkotó állapotnak, taps, lámpagyújtás, dohányszás, fegy-

verkezelés, szűrés stb.). Mégis, ezek a dolgok is hasznosak lehetnek kezdő színpadokon, ahol ezek elsajátítása IS fontos! Azonban inkább tartoznának az utolsó fejezethez, a műkedvelőknek nagyon hasznos, célszerű és fontos »Néhány technikai kérdés« c. részhez és helyettük inkább a színpadtér kihasználásáról (mis en scène) kellett volna Garainak írnia.

A »Maszkírozás« szinte elengedhetetlen kelléke volt ennek a könyvnek és én azt hiszem, hogy műkedvelőink örömmel üdvözlik ezt a szakaszt, mely sok értékes jótanáccsal látja el őket munkájukban.

Általánosságban, a könyv értéket jelenthet minden színjátszó egyesület könyvtárában és az egyesület alapvető, vagy további fejlődésében olyan elméleti és gyakorlati utasításokkal is szolgálhat, melyek munkáját valóban hasznossá és termékkennyé tehetik.

PATAKI LÁSZLÓ

Nikolájevics M.: Rajz

SZÍNHÁZ

Kísértetek

IBSEN-DRÁMA A MAGYAR NÉPSZÍNHÁZBA

A Magyar Népszínház fennállásának öt esztendeje alatt már színpadravitt néhány nagy darabot, klasszikus vígjátékot, — emlékezzünk csak a Figaró házasságára! — magas irodalmi szinten mozgó drámát, mint a Remény és a Warrenné mestersége, míg végül most Ibsen *Kísértetek* című darabjával eljutott a klasszikus drámához.

A *Kísértetek* fordulópontot jelent Ibsen fejlődésében. Első nagy alkotásai, a *Brand* és *Peer Gynt* után írta. Előbbiekben a skandináv mitológia támad fel, hogy szatírába torkoljon, a költészet egy valóságon túli világot épít az északi vidék hétköznapjainak talajára, s nehéz elválasztani bennünk a költészetet az éléttől, a valóságot a mondák és legendák mithoszai hangulatától, de éppen a költői régmúlt és a jelen valóságának egysége emelték a nagy norvég drámaíró alkotásait arra a magaslatra, melyről a modern európai dráma talán még ma sem tudott feljebb hágni.

De Ibsen, az egykori patikussegéd, aki életét elválaszthatatlanul a színpadhoz kötötte, lévén dramaturg, rendező és darabíró egyszemélyben, nem maradhatott meg sokáig az elvont témakörnél. Hivatásánál fogva állandó kapcsolatban állt korának társadalmával, az irodalom, a színház és általában a művelődés vezetőivel s a közönséggel.

Ibsen korának társadalmát már a kapitalizmus uralja. Gyorsan építi hálózatait, behatol a legeldugottabb fészkekbe, csápjaival belenyúl a pátriárkális élet pókhálós szövevényeibe, sohasem látott lendületet ad a polgárságnak; a gazdasági fejlődés hatalmas méretei Skandináviában is igénybe veszik a nemzet minden erejét és megteremtenek egy új emberfajtát, az üzletembert. Pénz és hatalom egyet jelentenek már s áttörnek minden gátat, az erkölcs különben korhadtt gátjait is. A kapitalizmus által leigázott erők azonban az élet minden terén felszivárognak, nagy az ellenállás s még az olyan elszegényedett nagyburzsoá család sarja, mint Ibsen volt, még ő se képes kivonni magát a társadalomnak ebből a belső harcából. A polgári élet hazugságai megnőnek, új, élesebb fénybe kerülnek s Ibsen rámutat a társadalom hullafoltjaira, a hivalkodó látszat mögött megbújó bűnre és gyalázatra. Új műveiben már a kapitalista társadalom hőseit igyekszik letaszítani az önmaguk által épített hazug piedesztálról.

Első ilyen irányzatos művében, A Társadalom Támaszaiban, Ibsen erkölcsbíráló szempontjai határozottan fordulnak a polgári osztály ellen, a Nórában — egyetlen nagy női alakjában — pedig a polgári élet szentélyének, a családnak elviselhetetlen, bűnös kapcsok által összetartott kötelekeit igyekszik széttépni. Nórát ereje, nagylelkűsége, nemes bosszúvágya kiszabadítja börtönéből, s mintha csak a norvég époszokból vette volna alakját, hogy korának társadalmába állítsa, Brand és Peer Gynt mellett talán Nóra az egyetlen ibseni hős, akit a tragikus bukástól nem kell óvni. Nóra az ő egyetlen hőse, aki győzött; győzött azzal, hogy otthagya az urát, hogy széttörje családi bilincseit, de sorsának megmérgezőjét, a társadalmat nem tudta legyőzni, a kérdés, hogy mi lett Nórával azután, sokáig nyitva maradt.

Az ibseni filozófia problematikusságára elsőnek Nóra mutatott, többi alakja már, ha küzd is, magában hordja az összeomlás magját. A Népgyűlölő, — melyet a Kisértetek bukása és erkölcsi bojkottja hívott életre — kilép a társadalomból, elmenekül a valóságtól a magányba és azt mondja: »az a legerősebb ember a világon, aki egyedül áll«.

Az igazság hiába követeli, hogy elfogadják, hogy érvényre juttassák, az emberekben élő eredendő rossz eltaszítja, a hazugság fölébe kerekedik és Ibsen a problémák tömkelegében sehogy sem tud rendet teremteni. De ki mondja, hogy mindenben rendnek kell lenni? Ki mondja, hogy igazság nélkül nem lehet élni, ki mondja, hogy nincs szükség a hazugságra? »A hazugság a gyengék menedéke« — mondja a csalódott Ibsen a Vadkacsában, hogy filozófiája ezzel adjon vigasztalást az élethez.

De ez csak vigasz, csak a beletörődéshez elég, erőnek nagyon kevés. A tiszta élethez vezető út, szerinte mégis a magány, a közösség megtagadása, az emberek elkerülése. »Vissza önmagadhoz! Légy tenmagad!« — kiáltja a rezignált ibseni filozófia körülbelül abban az időben, amikor Tolsztoj hasonló okok miatt, hasonló felismeréstől űzve rubaskát ölt magára Jasznaja Poljanán, hosszú haját növeszt és megpróbál úgy élni, mint a muzsikok.

Az ideális anarchistáknak ez a filozófiája végül már nem a társadalmat teszi felelőssé azért, hogy elnyomók és elnyomottak élnek egymás mellett, ezt tisztán erő kérdésének tekinti, ha erkölcsileg el is ítéli, a társadalomban az eredendő rosszat az emberben látja. Vannak erők és gyengék, de jók és rosszak nincsenek, a jóság és rosszság ott van mindenkiben, s ez az élet titka. Ez minden tragédia oka, viszont a tragédia velejárója az emberi sorsnak, haláláig leselkedik rá, hiába feszegeti az élet különféle kérdéseit az emberek viszonyában, választ, megoldást már csak a végső tragédia, a halál adhat.

Ez a vigasztalan életszemlélet, a valóság árnyait fürkésző bölcsélet, a végső lemondás és belenyugvás fájdalmas érzülete, Ibsen drámáiban nem nyilvánul meg ilyen világosan és határozottan; nem csak az események végső kifejlődésének állapotában hangzik el, mint a történetek csattanója, hanem ezer szimbóllummal, homályos utalással, a félmondatok, a ki nem mondott szavak sejtelmébe rejtve húzódik végig Ibsen minden művében, elejétől végig. S éppen ez az, ami drámáit izgalmassá teszi, állandó feszültségben tartja s a feszültséget a költői szimbóllumokkal gyujtja tündöklővé. Az élet korántsem olyan egyszerű, — mondja Ibsen iro-

dalmi törvénye — a szem nem láthat be mindenhova, az értelem nem képes mindent felfogni. Ez valóban így van, ez tartotta meg számunkra a görög tragédiák szépségeit is, de Ibsen nem elégszik meg a valósággal, nem elégszik meg azzal, hogy a fényre rámutat, ő odaállítja mellé a homályt is, a test mellé az árnyékot. Ezzel figyelmeztet, hogy a homályban, az árnyékban is van élet, hogy a valóságon túl is történik valami. Esmény és valóság, élet és halál, igazság és hazugság, jó és gonosz — mindezek összetartozó ellentétek, egymás nélkül nem létezhetnek az élet semmilyen megnyilatkozásában. Pesszimizmusa semmit sem tud maradék nélkül megoldani s még olyan műveiben is, melyekből nem hiányzik az életöröm, mint a Peer Gyntben, a hősnek el kell buknia, mert hitt az életnek, habzsolta az örömet s nem látta csalfa mulandóságát.

A színpadi realitás megteremtője túlságosan individualista volt ahhoz, hogy a társadalom összetételében és ne az emberben keresse a hibát. Ez az oka matematikusságának, ez az oka, hogy nem tudott állást foglalni, ez az oka, hogy nem tudott harcolni az igazság mellett.

A Kísértetekben még nem jutott el a menekülésig, de már annak útját készíti elő. Ebben a darabjában nincsenek hősök, csak megalkuvó, szenvedő emberek, moralisták, akiknek azonban semmi joguk nincs ítéletet mondani mások fölött, mert maguk sem bűnnélkül valók, mert maguk is a társadalom hazugságainak rabjai.

Ebben a művében a természettudomány akkor új felsimerése, az átöröklés törvénye adott alkalmat Ibsennek, hogy egy előkelő polgári családon keresztül ítéletet mondjon korának hazug és kegyetlen társadalmi rendje fölött. Valóban ez az egyetlen darabja, melyben ítéletre törekszik, de abból megint csak nem a társadalmat találja bűnösnek, hanem az embert. Marasztaló ítéletet ugyan ítélt sem mond, hiszen az ember nem tehet róla, hogy bűnössé lett. Ez volt a sorsa, ez volt a végzete. Alvingénak férje kécsapongó, léha élete miatt még akkor is szenvednie kell, amikor már régen özvegy, mégis mehetséget talál számára s védelmébe veszi. »Nem várt rá öröm, csak élvezet; nem volt életcélja, csak hivatala: nem volt semmi munkája, csupán foglalkozása; nem volt egyetlen barátja, cimborái voltak csupán, csak korhelyeket ismert«. Ez az oka, hogy felesége szemeláttára csábította el a cselédet, hogy elviselhetetlenné tette az életet a házban, hogy egyetlen gyermeke a vérbaj vírusával jött a világra. S miután így megértjük bűneinek okát, meg is bocsájthatunk, sőt vagyoni helyzete azt is megengedi, hogy felesége jótékonyága tartós emléket állítson neki.

A szemfogató, álszenteskedő pap, Alvingné régi szerelme hűzójárul a kegyes csaláshoz, hogy néhai Alving kamarás emlékét megszépsépsék. Ha nem is tetszik neki, magára vállalja az ünnepi szónoklat megtartását, mikor azonban teljes bizonyosságot szerez a kamarás feslett életéről, maga gyűjtja fel a menedékházat, melynek Alving emlékét kellene őriznie. De hiszen, azzal kezdődik a színjáték, hogy Manders lelkész a menedékház biztosítása felől érdeklődik s le akarja beszélni az özvegyet a biztosításról. Tehát, a gyűjtogatási szándék, már régen megérlelődött benne, s a titok, melyet Alvingnétől tudott meg, régen nem volt titok előtte? Vagy pedig féltékenysége nem engedte, hogy Alvingot felmagsztalják?

Ezek azok a kérdések, melyek a hazugság útvesztőiben merülnek fel előttünk s melyekre nem kapunk feleletet. Engstrang asztalos-ugyanolyan hazug figura, mint a pap, épolyan képmutató, de számítóbb, ravaszabb annál s ennél fogva aljasabbnak is tűnik. Mikor azonban a becsületét védi, föléje emelkedik társainak és egy pillanatra csakugyan hőssé lesz. Amikor elmondja, hogy tudatosan vállalta másnak a gyermekét s a magáénak vallotta azt, vállalta felesége elrontott életét és igazolta a világ előtt, akkor valóban különbnek látjuk környezeténél. Pedig nem az. S ezt tudja a leánya, akit az apai szeretet jogán hív magához s a papot is megkéri, hogy szánja meg vágyódó szülői szívét, holott lupanárba akarja vinni a lányt, matrózok szeretőjévé tenni. Alvingné is tudja, hogy alávaló ember, mert neki különben is az a sorsa, hogy mindent tudnia kell csak azért, hogy takargathasson, hogy leplezze az igazságot. Csupán Oszvald nem tud semmit, hiszen beszámíthatatlan. A pap meg nem akar tudni semmiről.

A történet fonalát Ibsen rendkívül finoman bonyolította. Szigorúan komponált, csak a legszükségesebb mondanivalóra szorítkozott, s amit mondott, azt költő mondta az átélés meggyőző hitével. Ebben a darabjában is mindent a földhöz kötött, a realitás kemény talaján áll, ha történetét végig is kíséri az érthetetlen és megfoghatatlan árnyékvilág halkán szóló zenéje; az ő sajátos realizmusa éppen ezzel válik egységessé.

Az ókori tragédiák isteneket és hősöket vonultattak fel s terük a világmindenség volt. Ibsen alakjai, amikor társadalmi drámákat kezdet írni, a polgári otthonok mindennapi emberei. Egyetlen szavuk, egyetlen mozdulatuk sem árulja el, hogy rokonságot tartanak az ősi tragédiákkal. Az ünnepélyesség is hiányzik belőlük s Ibsen nagysága mégis éppen abban van, hogy kitágítja a fülledt polgári szobákat, kinyomja falait, alakjai életét általánossá teszi, apró problémáikat felnagyítja s történeteinek értelme feljűk nő, jelentősége époly fontosnak tűnik, mint a nagy tragédiák értelme és jelentősége.

Ezzel magyarázható, hogy bár Ibsen bölcselete, menekülése a társadalomtól a magányba, egyoldalúan pesszimista volt, drámái a tiszta költészet szépségeivel örökké élnek. Nem azért, mert a korát fejezte ki, hanem azzal, ahogyan kifejezte. Végso következtetése hibás volt, a problémákat nem oldotta meg, de felvetette őket, de rájuk mutatott, ízekre szedte őket, mint kortársai közül kevesen.

Ibsen becsületes és következetes ember volt. A polgári életformát annyira megvetette, hogy magának jóformán otthona sem volt, bútora sem, szállodákban élt, s amikor anathémát kiáltottak rá hazájában, Németországba költözött. Azt mondják, nem szerette az embereket, azért látta bennük csak a hibákat. Ez talán mégsincs egészen így! Színjátékaiban az üldözötteket, a megalázottakat, az elesetteket szánta és szeretete és részvétellel volt irántuk. A szabadságharc leveretése után versben fordul a messzi magyarokhoz, hogy ne csak a vesztett szabadságot, de vereségüket is megsirassa.

Amit Ibsenről elmondtam, emlékeimből raktam össze. Ifjú izgalom fogott el, amikor beültem a Magyar Színház nézőterére, hogyha nem is a legnagyobb, de mindenestre már írói kiteljesedésében írott alkotását lássam, hogy csodálatos szimbolumaiban gyönyörködjem, hogy költésze-

tének hideg szépsége meglegyintse a szívemet. Húsz év előtt láttam Ibsen drámáit nagyszerű előadásokban s így izgalmamat a kétkedés is fűtötte. Vajjon, ez a fiatal színházi együttes megérett-e már Ibsenre? A valóságon túl művészi hangot tud-e adni az életérzéseknek, megfelelő színvonalon tudja-e tartani Ibsen költői hitelét?

Ami idegen volt és furcsa, amit kissé önkényes és félreértésre alkalmat adó rendezői fogásnak éreztem mindjárt az első pillanatban, a függöny szétnyílása után, az a mintegy félperccig tartó színpadi sötétség volt. A sötét színpad mélyében lassan kirajzolódott Alving kamarás megvilágított arcképe. Nem tudom mi szükség volt erre a csöppet sem új, de ebben az esetben föltétlenül zavaró erőszakos hatáskeltésre? Talán ez volt az oka, hogy az expozíciót gyengének találtam, hogy a játék lassan és vontatottan indult.

Az előadás Engstrang asztalos és nevelt leánya, Regina jelenetével kezdődik. Ők indítják el a játékot, ők adják meg az alaphangot s az alaphangulatot is. Néhány percig tehát őket láttuk két fiatal színész alakításában. Az asztalost Godányi Zoltán játszotta, Reginát Kiss Julia.

Az asztalost kicsit keményebb figurának képeztük, nem ilyen csúf, visszataszító Quasimodonak. De hiszen ez felfogás dolga. Viszont sem Godányi, sem Kiss Julia játéka nem tudta úgy elindítani a darabot, olyan érdeklődést kelteni, amelyet Ibsen megérdemelt volna. Ők elvégezték a maguk dolgát becsületesen, alapjában véve jól is, ha Kiss Juliának elnézzük feszes tartását, néhány mozdulatát, melyek nem voltak összhangban szerepészerinti izgatottságával — hibát nem követtek el. Talán csak a tehetség kisugárzását hiányolhatnánk, azt a szuggesztív erőt, mely a megjátszott alakot egyéniséggé teszi. Mert így lehetetlen eldönteni: a feladat, nagysága nem volt arányban e két szereplő erejével, vagy pedig a rendező nem merte őket elengedni, a maguk intuícójára bízni?

Élénkséget a színpadon Pataky László megjelenése keltett Manders lelkes szerepében. Kenetes beszéde, papos hanghordozása, tétova mozdulatai, egy-egy elrévedése hitelessé tette játékát, s ahogy mindezt csinálta, magabiztosan, fölényesen, az nemcsak a gyakorlatot bizonyította. Egy csöppet talán helyenként kevesebbet kellett volna hangsúlyoznia a típust az egyéniség rovására. Ez azonban megint a felfogáson, a rendezői irányzatosságon múlik.

Sz. Cseh Mária tehetséges színésznő, de az az érzésünk, hogy nem erre a szerepkörre való. Alakja, temperamentuma, arcjátéka, hangja nem tudta elhitetni velünk az északi asszony hideg szenvedélyességét, azt a méltóságteljes nyugalmat, ahogyan szenvedését elviseli, s amely nyugalomból csak fia vallomása rázza fel. Azután viharosan kellene kavarnognia benne a fájdalomnak, orgánumának mély zengést kellene kapnia, kitöréseinek, összeomlásainak erőteljesebben kellene megnyilvánulnia. Lehet, hogy mindehhez nem annyira természeti adottságai hiányoztak, — bár mi eddigi szerepeitől függetlenül is emellett szólnánk — hanem inkább az, hogy eddig többé-kevésbé azonos típust alakított. Hangos, temperamentumos, csupa-ideg u. n. modern nőt, aki egy kissé hisztérika és egy kissé vamp. Azokban a szerepekben, ahogy száját csücsöríti, orrát felhúzza, arcán összefutnak a ráncok s úgy fejez ki undort,

megvetést; ahogy sziszeg, reszket, a keble hullámoz és rövid mozdulatokban pattog a színpadon — teljesen hű és hihető alakítást nyújt. Alvingné szerepében azonban mélyebb hangszereket kellett volna játszani.

Osvaldot Fejes György alakította, aki eddig csak kisebb szerepeket játszott. Első figyelmet érdemlő alakítása Nusics Megboldogultjában volt. Abban finoman ütötte meg az elérzékenyedés hangját s élővé tette Aljosa tragikomikus figuráját.

Ezt a szerepét, valószínűleg a rendezővel egyetértve szinte durván leegyszerűsítette. Egy őrült rohamát játszotta meg és nem a produkcióban volt a hiba, hanem a szerep rossz értelmezésében. Osvald sem a szöveg szerint, sem a dráma felépítése, a darab szerkezete szerint nem őrült. Ilyen rohamokat, ilyen vonaglást, hörgést és tébolyodott tekintetet még az orvostudomány sem igazolna a paralysis progressiva esetében. Osvald ítélőképessége, képzettársítása, emlékezőképessége ép és élénk. Ahhoz, hogy ilyen őrült legyen, ahogyan Fejes György játszotta, mindenetre nagyon is értelmesen beszél. A téboly tünete indokoltan csak a harmadik felvonás végén mutatkozik, amikor ibseni szimbolumként a napot kéri anyjától.

A szereptől független produkciót Fejes György érdekesen vitte véghez. Az első felvonásban mértéktartóbb volt, s ezért hitelesebb. Játékot inkább ott mutatott, s ennek alapján reménykedve nézünk további fejlődése elé.

A rendezőnél sommázza a dolgokat, még Osvald szerepének egészen téves felfogásától is eltekintve, Garay Béla hatalmas munkát végzett. Talán nagyobb, mint amelyet mi, színházon kívülállók, az erőket eléggé mégsem ismerők, a színház viszonyaiban nem egészen tájékozottak, elgondolni is tudunk. Képzelnék, mennyi kezdeti nehézséget kellett leküzdenie, mennyi egészen elemi dolog érvényesítéséért harcolnia, míg ilyen, a végeredményben kielégítő, szolid előadást tudott elérni. Olyan előadást, mely a színházi együttestől elvárható volt, mely a szereplők minden képességét kiaknázza. Csakhogy Ibsenről van szó, s itt úgylát-szik mégsem elegendő a jószándék. A művészetnek vannak alacsonyabb és magasabb csúcsai s egy ibseni előadás művészi csúcsát ez az együttes még nem egészen érte el.

Herceg János

KULTÚRÉLET

Könyvterjesztő munkánkról

Egyik tanító barátom mesélte nemrég, hogy egy alkalommal Topolyáról hazajövet néhány iskolásgyerekekkel találkozott az országúton, akik elmondták, hogy könyvvásárlás céljából a járási székhelyre gyalognak, mert Feketicsen nem lehet magyar könyvet kapni!...

Igen meglepett ez a furcsa dolog, de később rájöttem, hogy ez nem elszigetelt eset és — magam is tollforgató ember és kultúrmunkás lévén — igen elsomorított a tudat, hogy a nyomtatott betű még ma, nagy építőmunkánk hatodik esztendejében is milyen keservesen jut el azokhoz, akiknek szánták. Jól emlékszem azokra az időkre, amikor nemcsak a haladó könyv, a nyomtatott betű, hanem a szabadon gondolkodó emberek is »indexre« kerültek, ha a hatalom sötétszándékú ügynökei és a társadalom kultúrörökségének kizárólagos előjogait élvező birtokosai nyomukra bukkantak. Csehországból, Romániából, a Szovjetunióból és Párisból jöttek a haladó ígéket hirdető magyar könyvek, mert Magyarország mellett Jugoszlávia volt a magyar nép legsötétebb börtöne. A magyar könyvkiadás itt Vajdaságban néhány eszmei vérszegénységben szenvedő irodalmi termék, a zsákutcába jutott polgári irodalom itteni magyar képviselőinek a »magyar sorsot« krokodilkönnyyekkel sirató, hivatásánál és természeténél fogva pesszimista, a sötét látóhatárt még jobban elködösítő írása látott napvilágot. Magyarországból a ponyvaregények és a »félpengős« kultúra kiadványai özönlöttek hozzánk. És a magyar ifjúság nagy része, jobb híján a nickartereken, tempóbilliken és scherlokholmeseken gyakorolta az olvasást — és szívta magába az útszéli kultúra mákonyát.

Volt, de elmúlt. Új élet, új viszonyok, új kultúra indult buja fejlődésnek a régi helyén. A forradalom kíméletlen vasvillája a szemétdombra vetette mindazt, ami gátolta a dolgozó nép igazi kulturájának kifejlődését és tudatosan meghamisította a valóságot, melynek véres vaspántjai kilátástalanul szűkre szorították az emberi értelem fel-felvillanásának lehetőségeit. És most itt vagyunk, forradalmi átalakulásokat átélt és átélő szabad hazánkban. Minden nép egyforma szabadságot élvez és a haladószellemű könyveket sem kell már a határon túlról korrump vámorok és határörök kijátszásával becsempésznünk az országba. A háború előtt az egyetlen igazi haladást képviselő »HÍD« és néhány soványderekű brosúra, versesfüzet helyén gazdag könyvkiadás fejlődött ki magyar nyelven is. Még néhány évvel ezelőtt is óriási hiányát éreztük a magyar betűnek, de ma már százazrekre és milliókra rúg a magyar könyvek és brosúrák összpéldány száma. A hazai és külföldi remekírók, a marxizmus és leninizmus klasszikusainak munkái, a politikai kiskönyvtár, közgazdasági, földművelési szakkönyvek, a »Szakszervezeti könyvtár« sorozat és egyéb kiad-

ványok 3—10.000-es példányszámban hagyják el a sajtót. Ma már nem kell dugva, kabát alatt árulni és olvasni az igazán jó és hasznos könyveket, hiszen csaknem minden elárúsító helyen megtalálhatjuk őket — mert a szabad gondolat-szülte új hazában, és csakis abban kapott megfelelő helyet a könyv is, az apró betűsorokba ötvözőtt gondolat papírköntöse.

Méltán csodálkozunk tehát, ha arról hallunk, hogy még mindig vannak magyarulta falvak, ahová nem tudott utat törni magának a magyar könyv. A feketicsi iskolásgyerekek topolyai könyvvásárlása azonban világosan mutatja, hol van a hiba. Nem az olvasó közönyéről van itt szó, ellenkezőleg, a magyar dolgozók apraja-nagyja sóvárog az írott betű után, de nem mindenütt vannak tettekész és lelkiismeretes kultúrvezetők, akik dolgozó társaik kultúrsozmójának kielégítésén könyvterjesztéssel is fáradoznak. Pedig a könyvterjesztés — az írott betű térhódítása az alapja, úttörője és megtermékenyítője minden kulturának. Aki tehát a könyvterjesztést csak mint valami kereskedelmi vállalkozást tekinti, maga sincs tisztában a kultúrmunka lényegével és legtöbb esetben okkal panaszkodhat a kultúrélet pangásáról, a tagok »érdektelenségéről« stb

Változtatni kell tehát a könyvterjesztés irányában tapasztalható közönyös magatartáson!

Hogyan? Egyszerűen úgy, hogy a Vajdasági Kultúregyesületek Szövetségének Magyar Osztálya példájára minden magyar kultúregyesület szervezze meg könyvterjesztő bizottságát. Ebbe a bizottságba vonják be mindazokat, akik valamely szervezetben, üzemben vagy valamilyen intézményben vállalnák a könyvterjesztő munka ellenőrzését, esetleg gyakorlati keresztülvitelét is. Mert ahogy a kultúregyesületek nem foglalkoztak eddig a könyvterjesztéssel, úgy a többi szervezet, elsősorban a szakszervezetek sem sokat tettek azért, hogy a könyvek eljussanak az olvasók kezébe. Felül kell vizsgálni a magyarulta helységekben, árulnak-e minden könyvkereskedésben magyar könyveket. Végére kell járni az olyan állapotoknak, mint amilyenek Újvidéken találkoztunk. Itt ugyanis a húsz könyvkereskedés közül csak a »Budutynoszt« főüzletében található magyar könyveket, állítólag azért, mert a magyar könyvek árusításához, magyar elárúsítót kell állítani. Hogy mennyire ügyefogyott az ilyen beállítás, arról úgy vélem, nem kell bővebben tárgyalni. Ha úgy is volna, hogy magyar könyveket csak olyanok árusíthatnak, akik magyarok és magyarul is tudnak, akkor erre is lehetne módot találni, hiszen van a város kereskedelmi hálózatában elég magyar és magyarul is tudó szláv alkalmazott, miért nem állítanak be közülük hát egynéhányat? Nem szegyen az, hogy a telepen sem lehet magyar könyvet vásárolni? Hiszen, ha valaki tisztán csak kereskedelmi szempontból nézi is a dolgokat, akkor is érdeke volna a vállalatnak, hogy a magyar könyvek tízezrei ne a főlerakat raktárhelyiségeiben sárguljanak, hanem mielőbb a piacra kerüljenek, különben a befektetett anyagi eszközök befagynak és nem is beszélve a kulturális fejlődés iramát ért károkról, pénzügyi veszteség is éri a közösséget, mert — a könyvkiadó vállalat is állami üzem!

Ha pedig valahol nincs könyvkereskedés, ott az állami és szövetkezeti boltokban kell árulni a könyveket.

Van aztán egy másik nyakatekert elmélet is, amely arról szól, hogy a könyvterjesztésből származó százalékot a könyvkereskedések számára kell »örizni«... Mondanom se kell, hogy minden jóérezsű kultúrmunkás zsebében »kinyílik a bicska« az ilyen sületlenségek hallatára. Mintha a könyveket azért

adnánk ki, hogy a könyvesboltok rentabilitását biztosítsuk! Könyörtelenül! le kell számolni az ilyen irányzatokkal. A szocialista könyvek terjesztése minden szocialista kultúrmunkás közös ügye, ezért mi sem mondhatunk le arról a célkitűzésről, hogy eljuttassuk a magyar könyvet a szocializmus építésén fáradozó magyar dolgozók kezébe! A kultúregyesületek könyvterjesztő bizottságai szervezzék meg, hogy minden könyvesboltban, továbbá nagyobb állami és szövetkezeti boltban, esetleg trafikban stb. is áruljanak magyar könyveket. Oda kell hatni, hogy az újságárúsok is árulhassanak könyveket, különösen azok, akik tereken vagy utcasarki asztalokon rakják ki a sajtótermékeket. Be kell szervezni a tanítókat, hogy az iskolákban is legyen könyvlerakat, a százalékot pedig, ha az illető tanító vagy tanár meg akarja tartani magának, ám tartsa. Nem kell rettegnünk attól sem, hogy a vállalkozó szellemű és lelkes akvizitőrök néhány ezer dinárt keresnek a könyvterjesztés elsősorban busás kultúrhasznót ígérő munkáján! De ez sem minden. Szervezzenek kultúregyesületeink könyvterjesztő bizottságai évente legalább három-négy könyvnapot, amikor a helység forgalmasabb pontjain könyvsátrakat állítsanak fel és a legelkeesebb könyvterjesztőket állítsák be elárúsítónak. Ezenfelül meg kell szervezni, hogy a nagyobb kultúrrendezvényeken, politikai és egyéb manifesztációkon is ott legyenek a könyvesasztalok, mert ilyen helyeken legkönnyebb könyveket eladni! Ha a cukorka és fagyaltárusok stb. ott tudnak lenni az ilyen rendezvényeken, akkor könyvterjesztőinknek sem kell visszarettenni a könyvek ilyen módon való árusításától. Ez a munka természetesen megköveteli, hogy a könyvterjesztő bizottság figyelemmel kísérje a megjelenő könyvek névjegyzékét, ellenőrizze a terep szükségleteit és időben intézkedjék a könyvek beszerzéséről is. Ezt a munkáját a könyvkereskedésekkel, vagy ha ilyen nincs, akkor a központi könyvlerakkal való állandó kapcsolat fenntartásával valósíthatják meg legeredményesebben. A Vajdasági Kultúrszövetség Magyar Osztályának könyvterjesztő bizottsága gondoskodik arról, hogy hamarosan elhagyja a sajtót az első jelentősebb könyvismertető füzet, továbbá intézkedik arról is, hogy minden megjelenő magyar sajtótermék megfelelő ismertetést és népszerűsítést kapjon a napi és időszaki sajtó útján. Ilyen módon a helyi könyvterjesztő bizottságok figyelemmel kísérhetik a könyvkiadási tevékenység eredményeit és megtehetik rendelkezéseiket.

Ezzel a széles alapokra helyezett szervezőmunkával párhuzamosan ki kell küszöbölni a könyvkiadói tevékenység bizonyos nehézségeit. Így például oda kell hatni, hogy az ár-kalkulációt végző hivatalnokok gyorsabban végezzék munkájukat, mert a könyvek néha hetekig, sőt hónapokig is a központi lerakatban rostokolnak. És amikor végre piacra kerülnek, akkor sincs rajtuk az ár, pedig — a zágrábiak példája bizonyítja — megvan a mód a kalkuláció időben való elvégzésére is. A központi könyvkiadó vállalattól a legkisebb könyvesboltig, a kultúregyesületek könyvterjesztő bizottságaitól az egyéni akvizitőrökig, mindannyiunk egyik legfontosabb feladata, hogy a magyar dolgozók, a magyar olvasók kezébe minél gyorsabban és nagyobb tömegekben juttassuk el a kulturális élet gyökereit és forrását jelentő könyveket. — Hogy a feketicsi iskolásgyerekeknek se kelljen Topolyára gyalogolni könyvért...

KRÓNIKA

A VAJDASÁGI KÖNYVKIADÁS

A vajdasági könyvkiadás problémáival foglalkozott az az értekezőlet, amelyet október végén rendeztek meg Noviszádon a tartományi Népfrontban. A vajdasági könyvkiadóvállalatok jövőévi kiadási tervét tárgyalták, a kiadásra kerülő szerb könyvek ügyét éppen úgy, mint a magyar, szlovák, ruszin és román kiadványokét.

A vajdasági könyvkiadás, amely a felszabadulás óta szép eredményeket ért el, tervszerűen fejleszti munkáját; ez az átgondolt és tervszerű fejlődés örvendetes jelenség. A Szerb Matica, a legrégebb szerb kultúrintézmény a szerb kultúra egészséges tradíciójának szellemében, mint a központi országos kiadási terv vajdasági letéteményese, gazdag kiadási tervet terjesztett elő, amelyben kifejezésre jut a vajdasági specifikum is.

A művek kiadásában is igyekezik a kiadóvállalat a lehetőséghez képest az ittlélő népek íróitól is megjelentetni megfelelő munkát. Eredeti tervében 1951-re egyébként a világirodalmi sorozatban egy Jókai regény szerepel (Az új földesúr).

A magyar könyvkiadás vonalán — éppen mint a másnyelvű kiadványoknál — termékeny és érdekes vita után az eredeti tervet részlegesen megváltoztatták, hogy fokozottan kifejezésre jussanak a helyes és egészséges szempontok.

Az eddigi sorozatok új átcsoportosításával, kibővítésével új folytonosságot teremtenek és lehetővé teszik a hosszabb időre, előre való tervezést. A Testvériség és Egység könyvkiadóvállalat kettős tervet is készített, »A« és »B« tervet és a megvalósítása lehe-

tőségeinek arányában igyekezik minél több könyvet juttatni a jugoszláviai magyar olvasóközönségnek.

Konkréten a magyar terv a marxizmus-leninizmus klasszikusain kívül tartalmazza a szocialista országépítés jugoszláv valóságának elméleti és gyakorlati kiadványait, a népszerű politikai kiskönyvtárt, a szövetkezeti kiadványok sorozatait, a szakszervezeti könyvtárt, a tervgazdálkodás könyveit, a népszerű tudományt stb. Szép irodalmi kiadványok közt szerepel többek között Petőfi, József Attila, Jókai, Mikszáth, Karinthy, Móricz Zsigmond, Kaffka Margit és Szabó Dezső. A kiszélesített terv Madácsot, Zrínyi Miklóst, Balassi Bálintot, Tolnai Lajost, Vajda Jánost, Juhász Gyulát, Arany Jánost tartalmazza egy vagy két művel. Ezenkívül a magyar irodalmi antológia második és harmadik kötetét és a magyar népballadák gyűjteményét is kiadják. Igen gazdag a jugoszláv irodalom terve is — a fordításoké, amelyek a magyar olvasóközönség elé kerülnek — valamint a világirodalmi terv. Az ifjúsági kiadványok tekintetében szükség mutatkozott egy újabb értekezleten tisztázni az összes szempontokat, ez az értekezőlet azóta már össze is ült és gazdag programot dolgozott ki az 1951-es évi magyar ifjúsági kiadványokra.

A szlovák, román és ruszin kiadási terv, ha nem is olyan gazdag, mint a szerb és a magyar terv, aránylag elég változatos és körvonalakban — különösen a marxizmus-leninizmus szocialista országépítés stb. kiadványainál — ugyanazokat a kereteket szabja meg, csak kevesebb kiadvánnyal. Az értekezőlet az összes, mutatóköző fogyatékosságokat is tárgyalta, a jövőévi kiadási tervből igyekeznek majd mind kiküszöbölni.

A MACEDÓN ÁLLAMI MŰVÉSZ- EGYÜTTES VENDEG- SZEREPLÉSE NOVISZADON

A macedon állami népitánc- és zeneegyüttes Maneta Csucskova, Zsvika Firfova és Rafeta Zsikoszki vezetésével, hazánk nagyobb városaiban, munkahelyein és bányáiban tett első körútja alkalmával ellátogatott Noviszádra is. Így a noviszádi közönségnek alkalom adódott, hogy megismerje a gazdag és eredeti jellegzetességekkel bíró macedon népművészetet, különösen pedig a macedon népi táncokat.

A macedon állami népművészeti együttes, mindjárt megalakulása után helyes utat választott további fejlődése és művészi formálódása szempontjából. Habár az együttes igen fiatal, az előadott táncok alapján nyugodtan megállapítható, hogy ízléssel és művészien dolgozták fel a macedon népi táncokat, s alapos ismerői az eredeti macedon népi táncformáknak. Épp a népi koreográfiai formáknak ezt a gazdagságát és különféleségét őrizte meg a művészi vezetőség a túlgyors és túlkorai stilizálódástól. Tehát annál is inkább érdemes kiemelni a macedon állami együttes gyors fejlődési sikerét, mert a megalakulása óta eltelt rövid nyolc hónap alig lehetett elegendő arra, hogy kiválogassák és osztályozzák a népi táncokat, valamint megszervezzék az előadó csoportokat, az együttes alapstílusának meghatározásakor megoldják mindazokat az elméleti stílusproblémákat, amelyek elkerülhetetlenül felvetődnek egy olyan népközletszereplésben, mint Macedonia, ahol a történelem folyamán a népművészet sokáig ki volt téve egészen más kultúréletet élő népek, így a görögök és törökök hatásának. Ezért nincs kizárva a lehetőség, hogy a táncoknál fel lehet fedni idegen hatásokat is.

Az együttes műsorán népi táncok és dalok szerepeltek. A művészegyüttes által előadott népdalok sokban különböznek azoktól a macedon daloktól, amelyeket ezideig Vajdaságban ismertünk, mert kitűntek a dallam különös zenei és ritmikai felépítésével, amely a régi archaikus szlovén stílusra emlékeztet. A dalokat eredeti népi hangszereken, gajdán, kavalán és guszlán kísérték. A városi

eredetű népdalokat és táncokat csalgidzsiz zenével kísérték, amely görögkeleti eredetű és így a zenei kíséret motívumai nem szigorúan vett macedon jellegűek. A kavalo néven ismert pásztorhangszer a dallamnak finomságot és puha hangszínezetet, valamint üde pásztorjellegzetet kölcsönözött.

A táncok legnagyobb részét csalgidzsiz hangszerekkel, a nehéz férfítáncokat pedig goccsal és zurlával kísérték. Az együttes műsorán nagyobbára csak Macedonia néhány népművészeti vidékének, mégpedig a titovoveleszi-bitolyi központi résznek termékei szerepeltek. Képviselve volt a nyugatmacedoniai peccalbár folklór is, legeredetibb és legszebb táncával, a teskotóval, amellyel az együttes a Londonban megtartott nemzetközi népi táncversenyen első díjat nyert. Megemlíthető, hogy ugyanezek a táncok, így a teskotó is, sokkal gazdagabbak, élénkebbek és temperamentumosabbak a délkeleti, gyevgyeliai részben, ahol a táncok ritmusában és koreográfiájában nagyon sok archaikus elem szerepel.

Nagy érdeme a művészi vezetőségnek, hogy a táncokat a lehető legnagyobb mértékben mentesítette az előadás naturalista elemeitől, szigorúan megállapította a táncok stílusbeli jellegét és helyes előadásmódját, és ezáltal tartalmilag érthetővé tette és közelebb hozta őket más köztársaságok közönségéhez. Az együttes egyik lényeges tulajdonsága a táncok begyakoroltsága, valamint a táncosok ritmikai összjátéka a táncvezetővel. Stílusgazdagságukkal, tematikájukkal és ritmusukkal különösen a férfítáncok tettek ránk mély benyomást: a »kaladzsiai oro«, az »Oszman pasa«, a »teskotó« és a »grbacs«. A sópi folklórterületről bemutatott két férfítánc kitűnt gyors ütemével és a népi stilizáció eredetiségével. Ez a két tánc mentes minden idegen hatástól. A »csamcse«, »kjuprulika« és a »menyasszony-tánc« nevű női táncok fő jellegzetessége a nyugodt eleganciájú lábmozgás, valamint a testtartás és az arc kecsessége, amely összhangban lévén a gazdagon díszített ruházattal, a régi klasszikus formájú táncokra emlékeztetett.

A legnagyobb érdeklődést a »teskotó« néven ismert macedon kóló

váltotta ki. A tánc tematikája ütemről-ütemre, figuráról-figurára leköti a néző figyelmét. Egymásután váltakoznak a tánc, látszatra hasonló, lassú figurái, hogy végül is a tánc második élénk részében megtalálják megoldásukat; — egy nép, nemzeti, politikai törekvéseinek beteljesüléseként, amely nép sohasem szűnt meg hinni felszabadulásában és győzelmében. S mennyivel realisabban és meggyőzőbben hat ma a »teskotó«-nak ez a második, élénk része, amikor a macedon nép Jugoszlávia többi testvérnépével együtt, Pártunk vezetésével és segítségével kivívta szabadságát és jogát, hogy megteremtse és fejlessze nemzeti kultúráját.

A macedon népi együttes ezzel az első körútjával hazafias kötelességének tett eleget, bemutatva Vajdaság politikai és kulturális központjában a testvéri macedon nép magas színvonalú népművészetét. És ez is bizonyíték, hogy hazánkban a kulturális élet terén is mind tömegesebb jellegűvé válik az általános szocialista versengés elve.

A. Panov

SZVETOZÁR MARKOVICS ÉS AZ ÍRÓI MÉLTÓSÁG

A »Letopisz« legutóbbi számában megjelent Szvetozár Márkovicsnak a nyilvánosság előtt idáig kevéssé ismert három levele, amely fényt vet Szvetozár Márkovics öszetüzésére, a Matica Szrpszkával. Arról az esetről van szó, amikor is a Matica igazgatósága sokáig nem akarta kifizetni Márkovicsnak a »Reális irány a tudományban és az életben« címen a »Letopiszban« megjelent tanulmányát. Így Márkovics arra kényszerült, hogy többször sürgesse tiszteletdíjának folyósítását. »Restellem — írja egyik levelében, — hogy ennyit írogattam azért a néhány vacak forintért és több mint három héten át abban a hitben voltam, hogy megkapom a pénzt« A J. Szboticsnak írt levelében a következő áll: »... A Matica úgy bánt el velem, mint ahogy egy kapitalista gazda bánik a szolgájával, akit arra kényszerít, hogy megtegye azt is, amiben nem egyeztek meg, ha meg akarja kapni a már egyszer megszolgált pénzt.« A J. Boskovicshoz intézett levelében még keserűbben ismétli meg ezt: »A Matica úgy bánik velem, mint egy koldússal, akinek

alamizsnát ad, nem pedig a megjelent írásért kiérdemelt jutalmat. Minden író, akinek van méltóságérzete, tudja, hogy milyen megalázó, ha így bánik el velek.

A Matica igazgatósága későbbén ugyan kifizette a tiszteletdíjat, de ezzel mégsem tehetta jóvá azt, hogy ilyen bürokratikusán és alávalóan járt el egy nagy emberünkkel és harcosunkkal szemben.

UT A NAPPALON ÉS AZ EJJELEN ÁT — RADU FLORA VERSEI

(A román kultúrszövetség kiadása, Versec, 1947.)

A legnagyobb irodalmi készséggel rendelkező román költőnk Radu Flora. Verseiben megmutatkozik az érett költő; nyelvezete, rimjei, ütemzése közvetlen, kifejező. Hajlamos talán arra, hogy intellektuálisan élje át az eseményeket. Sok nála a költői kép és az eredeti stílusfigura, úgyhogy mindez néha gátolja és lassítja költői lendületét. Témája hasonlít nemzeti kisebbségünk többi költőjének tárgyköréhez. Itt megtaláljuk azokat a verseket, amelyek tárgyakat a régi kapitalista Jugoszlávia valóságából merítik. Ezek a versek az »Idők gyümölcse« ciklusban szerepelnek, a második ciklusa »A harag gyümölcse« címet viseli és az ebbe a ciklusba tartozó versek bemutatják a megszállás terrorját, a leigázott nép áldozatát, valamint a megszállók iránti gyűlöletét.

A harmadik ciklus a »A kéz gyümölcse« címet viseli, s ezekben a versekben a hazánk felszabadulása utáni valóságát éneklí meg. Szerepel itt a falu, az élmunkás, a nagy októberi forradalomra való emlékezés, — és végül a köztársaság kikiáltása alkalmából írt verse. Az első ciklusban mindössze 4 vers van. A költő témáját a kapitalista Jugoszlávia társadalmi valóságából meríti, s itt felvetődnek a szatirikus momentumok is, különösen a »Vers egy nem-emberhez« címűben, amelyben a költő bemutatja egy falusi kulák típusát és lelki jellemrajzát; valamint az »Énekben«, amelyben megéneklí egy munkás, tragédiáját, akit betegség tesz tönkre. Mindenesetre a legjobb a »Harag gyümölcse« című ciklus, amelyben a megszállás alatti időkről énekel a költő. Ezek a versek legtöbb esetben

mélyen átéltek, meggyőzően és kifejezően hatnak. Itt megéneklí az ifjú-ság munkaerejének kizsákmányolását (Ballada annak, aki megtört.) azután a megszállók terrorját, haladószelemű emberek meggyilkolását (a »Lipe Lacku sirján« című vers, amely a gyűjtemény egyik legjobb verse); azután a népfelszabadító harcból való momentumok, amelyek össze vannak kapcsolva szerelmi részletekkel (Verssorok Margiához). A ciklust a »Harangok« című vers fejezi be, amelyben a költő megéneklí a győzelem napját, 1945 május 9-ét.

T. Doban.

MEGHALT CURT WEIL ZENESZERZŐ

Newyorkban nemrégén elhunyt Curt Weil ismert zeneszerző a korszerű »operaiskola« egyik megalapítója, számos opera és zenekari mű szerzője. Weil operáinak tárgyául mindig időszerű társadalmi motívumokat választott.

»SZÖRNYEK ÉS EMBEREVŐK«

A »Literaturnaja gazeta« megjelentette a »Szörnyek és emberevők« átkozott családfájához tartozó írók »fekete listáját«. A stockholmi felhívás ellen állástfoglalók névsorán a francia írók közül ott található Francois Mauriac, George Duhamel és André Malraux. Henry Wallace, Moszkva egykori kegelytjének neve szintén rákerült a »fekete listára«.

A »SUMADINKA« SZÁZ ÉVE

Száz év mult el azóta, hogy 1850-ben Lyuba Nenadovics szerkesztésében megjelent a »Sumadinka«, közvetlenül a »Podunavka«-nak az első szerb irodalmi lapnak beszüntetése után. (A »Podunavka« az 1848-as zavaros időkben szűnt meg megjelenni).

A lap megindításakor Nenadovics felhívást intézett a közvéleményhez, amelyben azt mondja, hogy »A háborús viszonyok következtében Szerbia irodalmi lap nélkül maradt és most kedvező alkalom mutatkozik, hogy a politikai lapok mellett megjelenjen egy irodalmi lap is.«

Nenadovics haladószelemű felfogó volt és rokonszenvezte a köztársasági eszméket, ezért hamar összeütközésbe került a hatóságokkal. Lapjának 37. számában a franciaországi

köztársasági tüntetésekről a következőket írta: »A köztársasági képviselik a népi szellemet és addig, amíg vannak republikánusok, azaz szabadságszerető emberek, — jó lesz a népek is.« A cikk megjelenése után rögtön betiltották a »Sumadinkát«. Nenadovics ekkor megfizette a nagytetplom harangozóját, aki harangszóval búcsúztatta ezt a népszerű és közkedvelt lapot.

A lap betiltását különféle kommentárok követték. Nenadovics Olaszországi leveleiben idézi a Nyegossal folytatott következő beszélgetését: »A Vladika megkérdezett: — Miért tiltották be a »Sumadinkát«. Azt feleltem: Úgy vélük, hogy túlsokat ír a szabadságról. Nyegos ekkor azt mondta, hogy töröljék ki a történelemből minden szerb vajda nevét, mert azok mindannyian a szabadsággért harcoltak. — Minek kell Szerbiának félnie a szabadságtól, mégpedig annak a Szerbiának, amelyet a szabadság szült és amely csakis a szabadsággal haladhat tovább... Kire tekinthetnének testvéreink, akik török iga alatt vannak, ha mi nem hirdetnénk nekik a szabadságot?«

A »Sumadinka« későbbben többször újból megjelent, majd ismét megszűnt, harcolva a cenzurával és küzdve az anyagi nehézségekkel. Legutolsó száma 1857 december 31-én jelent meg.

IRODALOM ÉS TELEVÍZIÓ

Amerikában nemrégén még úgy vélekedtek, hogy a televízió elterjedésének következtében csökkenni fog a könyvtárak látogatóinak száma, mert az olvasók szivesebben ülnek televíziós készülékek mellett, mintsem, hogy könyveket olvassanak. A tények azonban rációfoltak erre a feltevésre. A newyorki nemzeti könyvtár és hét fiókkönyvtára az idén sokkal több könyvet adott ki, mint bármikor azelőtt.

AMIKOR AZ ÍRÓ HALLGAT

Ernst Wichert, a nemrégén elhunyt haladószelemű német író, a »Halottak erdeje«, »Kísértetek« stb. című regények szerzője a náci hatalomra-jövele előtt igen termékeny volt. De amikor Hitler uralomra került, félbehagyott az írással és hallgatott egészen a nácihatalom megdöntéséig.

Göbbels a következőket mondta róla: »Wichert a német nyelv legnagyobb tudósa, de sajnos tudománya még akkor is veszélyes számunkra, ha hallgat.«

AZ ÖTSZÁZÉVES »HOLLAND KÖNYV« KIÁLLÍTÁSA

»A holland könyv 1300—1800-ig« néven kiállítás nyílt a hágai városi múzeumban. A könyvnyomtatás kezdetétől a XVIII. század végéig kiadott könyvek gazdag gyűjteménye szemlélteti a holland könyv fejlődését ebben az ötszázéves időszakban. A kiállítás külön részben mutatja be a könyvkötészetet.

»BÜN ÉS BÜNHÖDÉS«

Hollywoodban filmre akarták átdolgozni Dosztojevszki »Bün és bünhődés« című regényét. Az amerikaiellenes tevékenységet kivizsgáló bizottság azonban betiltotta a film felvételezését, azzal az indokolással, hogy a regény írója orosz.

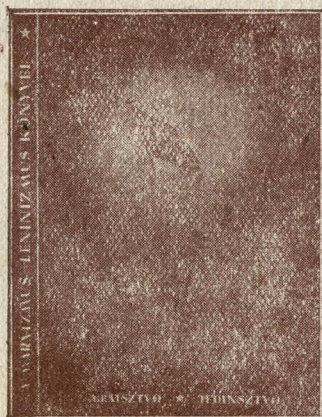
HOGYAN ZÁRTA KI ARAGON NÉPE CASSOUT A »L' EUROPE«-BÓL

A »l' Europe« nevű francia folyóirat szeptemberi számában számos érdekes írás jelent meg, kezdve Maxim Gorkij »Halál és a lányka« című balladájától, Szao Ju Li »Li Ju Caj, a falusi énekes« című regényétől egészen Ivonne Rillesen »Shakespeare és a francia kritika« című tanulmányáig. Ez alkalommal nem foglalkozunk ezekkel a cikkekkkel, — sem pedig a többi megjelenéssel, amelyekről hosszasan elbeszélgethetnénk, — hanem valami egészen másra mutatunk rá.

A folyóirat szerkesztő-bizottságának — a folyóiratot 1923-ban alakította egy haladószerű írókból álló csoport, Romain Rolland támogatásával — nemrég tagja volt még Jean Cassou és Vercors is. De mikor Jean Cassou, Vercors és Louis Martin-Chauffier és a szerkesztő bizottság még néhány más tagja a békéért folyó haroban a Tájékoztató Iroda által hirdetett és képviselt állásponttal szöges ellentétben álló álláspontot foglalt el, Aragon népe okot keresett, hogy »legális úton« és észrevétlenül eltávolítsa a folyóirattól Cassout és a többieket, és így megakadályozza, lehetlenné tegye számos haladószerű író közreműködését.

Imé, hogyan hajtották ezt végre. Először is a folyóirat igazgatója, Pierre Abram levelet intézett a szerkesztőbizottság tagjaihoz és ebben egyebek között a következőket írta: »Szándékomban van, hogy a bizottság július 6-ra kijelölt következő ülésén javaslatot terjesszek elő, amely szerint úgy tekintjük, hogy minden olyan tag benyújtotta lemondását, aki egy évre visszamenőleg egyetlen egy összejövetelünkön sem vett részt.« Válaszolja Abram e levelére, Jean Cassou, René Arcot, George Friedman, L. Martin-Chauffier és Vercors június 29-i keltezésű levelükben kifejtették álláspontjukat és egyebek között a következőket írták: »A valóságban a »l' Europe« egyes kérdésekben olyan politikai álláspontot foglalt el, amely nem egyezik azon szilárd óhajunkkal, hogy a szellem függetlenségét meg kell őrizni — s ez pedig utolsó alapvető célja és legnagyobb gondja volt a folyóirat alapítójának, Romain Rollandnak. Mi nagyon türelmeseknek mutatkoztunk a folyóirat új irányzatával szemben... Mi hűek akarunk maradni a folyóirat alapítójának elgondolásához és nem engedhetjük meg, hogy a béke megvédésének kérdésében olyan politikai eszméket képviseljenek, amely a megalkuvásig vezethet. Ezért nem lehetünk részesei ennek a kétszínű játéknak, bármi is történjék. De egyébként nem hiszik-e Önök, hogy a kétszínű játék nem más, mint az általános elv korlátozása egy határozott politika érdekeinek megfelelően? A szellem függetlensége nem valami könnyű dolog. Ellenkezőleg — teszük hozzá — a mai világban, amelyben élünk azt a veszélyt jelentheti, hogy az embert minden oldalról csak rossz szemmel nézzék.«

Az öt francia kultúrmunkás ezen levele után megtartották az »l' Europe« szerkesztő-bizottságának gyűlését, amelyen »elfogadták« közös lemondásukat. Tehát a bizottsági ülésről való formális távollét (a gyűléseket egyáltalán nem, vagy pedig nagyon ritkán tartották meg, amint ez megállapítható Abramnak a szerkesztő bizottsághoz intézett leveleiből) a »lemondást« vonja maga után. De persze ez semmiestre sem vonatkozik Aragonra, hanem csak Cassoura, Louis Martin-Chauffierre, a béke igazi harcosaira, akik nem hajtottak fejet a tájékoztatóirodás politika előtt.

Marx-Engels:

MŰVÉSZET-IRODALOM

A marxizmus-leninizmus könyvei.

Ez a gyűjtemény a marxizmus megalapítóinak az irodalomra és a művészetre vonatkozó megjegyzéseit tartalmazza. Írónak, olvasónak egyaránt nélkülözhetetlen könyv.

Debreczeni József:

HIDEG KREMATÓRIUM

»Testvériség-Egység« kiadóvállalat kiadása. Noviszád 1950. Ára 61 din.

Auschwitz regénye. Az író egyéni szenvedésein keresztül feltárul a fasizmus emberirtó műhelyeinek minden borzalma és kegyetlensége

Makarencó:

ÚJ EMBER KOVÁCSA I-II.

»Testvériség-Egység« kiadóvállalat kiadása. Noviszád 1950.

A híres pedagógiai hősköltemény nemcsak új, haladó neveléstudományi könyv, de mint irodalmi alkotás is értékes és érdekes.

A HÍD irodalmi pályázata

A »HÍD« irodalmi és kritikai folyóirat pályázatot hirdet különböző irodalmi munkára: versre, elbeszélésre, színműre és tanulmányra. A pályázat toborzó jellegű és irodalmi életünk további fejlődését és kristályosodását szolgálja. Az Írószövetség tagjai nem vesznek részt a pályázaton s így azoknak, akik újabban kapcsolódtak be az alkotógárdába, valamint azoknak, akik most lépnek először az olvasóközönség elé, alkalom lesz friss hangjukkal, éleveségükkel hozzájárulást adni célkitűzéseink megvalósítására; új tehetségeket keresünk és reméljük, hogy ezek kiválasztásához hatásos eszköz lesz ez a pályázat.

A pályaművek tárgyát, tematikáját nem kötjük meg. A munkák felöllelhetik multunkat, szocializmust teremtő jelenünket; az igazán emberit keressük, a valóban művészi ábrázolást és vetítést. Szűkebb témakört egyedül a tanulmányoknál szabtuk meg; kikötésünk az, hogy a tanulmányok a vajdasági magyar irodalomból vegyék tárgyukat, esetleg Vajdaság más népeinek irodalmi problémáit, alkotásait tárgyalják.

Pályázatot hirdetünk :

1. Elbeszélésre; első díj 7.000 dinár; második díj 5.000 dinár; két harmadik díj egyenként 2.500 dinár.

2. Versre; első díj 4.000 dinár; második díj 3.000 dinár; két harmadik díj egyenként 1.500 dinár.

3. Egyfelvonásos színműre; első díj 3.000 dinár; második díj 6.000 dinár; harmadik díj 4.000 dinár.

4. Háromfelvonásos színműre; első díj 20.000 dinár; második díj 10.000 dinár; harmadik díj 8.000 dinár.

5. Tanulmányra; első díj; 8.000 dinár; második díj 6.000 dinár; harmadik díj 3.000 dinár.

6. Irodalmi riportra; első díj 7.000 dinár; második díj 5.000 dinár; két harmadik díj egyenként 2.500 dinár.

7. Humoros karcolatra; első díj 6.000 dinár; második díj 4.000 dinár; harmadik díj 2.000 dinár.

A pályázatok határideje :

Elbeszélésnél, versnél és egyfelvonásos színműnél 1951 január 15.

Tanulmánynál 1951 február 15.

Háromfelvonásos színműnél 1951 április 15.

Pályázati feltételeink :

a) A pályázaton kizárólag eddig meg nem jelent írásokkal lehet résztvenni.

b) A pályamunkákat két példányban ritkán gépelt sorokban, papírnak csak egyik oldalára írott szövegezéssel kell eljuttatni, a »HÍD« szerkesztőségének címére, jelíges boríték kíséretében.

c) A Pályázat eredményét a »HÍD«-ban tesszük közzé a bírálóbizottság értékelése alapján.

d) Függetlenül attól, hogy valamely írás Pályázatot nyer vagy sem, a közlésért külön honoráriumot fizetünk.
